
ATHENAEUM
MAGAZIN
BIBLIOLOGIC
1993

Biblioteca Națională a Republicii Moldova este o instituție publică de stat cu statut de așezămînt administrativ și științific, exercitînd concomitent și funcțiile de bibliotecă principală în sistemul de servire a Parlamentului și Guvernului.

Ca Bibliotecă Națională are în sarcină constituirea unei colecții exhaustive de publicații scoase pe teritoriul Moldovei și României, controlul bibliografic național de publicații, constituirea unei colecții reprezentative de publicații străine, exercitarea funcțiilor de centru național de informare bibliografică și documentare și de centru republican de automatizare a bibliotecilor. Acordă asistență metodologică, organizează activitățile științifice fundamentale și aplicate în bibliologie, realizează și coordonează colaborarea Sistemului Național de Biblioteci cu străinătatea.

Editează: revista «Magazin bibliologic», Bibliografia națională a Moldovei, Catalogul de istorie a Moldovei, Bucovinei și ținutului Herța, Buletinul bibliologic, Calendarul bibliotecarului, Catalogul actelor de stat ale Moldovei, Cronologia periodică a vieții politico-administrative a Moldovei, buletinul «Cultura în Moldova» etc.

MAGAZIN BIBLIOLOGIC

3-4 '93

EDITORI: MINISTERUL CULTURII AL REPUBLICII MOLDOVA
BIBLIOTECA NAȚIONALĂ

REDACTOR-ȘEF
ALEXE RĂU

REDACȚIE:
responsabil),

Coperta I:
Coperta IV:

Tehnoredactare
și paginare pe calculator:
Gabriela Buruiană, Elena Mâslițchi

Culegere pe calculator:
Zinaida Bondar
Gabriela Buruiană

Redacția:
Biblioteca Națională, str. 31 August nr. 78 A,
Chișinău, cod 277012, Republica Moldova

Tiparul executat sub comanda nr.18
la Imprimeria B.N.R.M.

SUMAR

MONITOR

Hotărârea Colegiului Ministerului Culturii și Cultelor al Republicii Moldova, Consiliului Asociației Bibliotecare din Republica Moldova referitoare la Concursul republican pentru cea mai reușită lucrare în domeniul bibliologiei 2

Regulamentul Concursului republican pentru cea mai reușită lucrare în domeniul bibliologiei 3

Program de colaborare între România și Republica Moldova 4

Protocol (Biblioteca Județeană Ialomița – Biblioteca Municipală Bălți) 5

Protocol (Biblioteca Județeană Buzău – Biblioteca Raională Soroca) 5

HAI SĂ DĂM MÂNĂ CU MÂNĂ

Semnori din țară 6

ȘTEFAN ANDRONACHE. Prin Moldova de peste Prut 9

STUDII. CERCETĂRI

ELENA-MARIA SCHATZ. Tipărituri Koberger în colecțiile din România 11

MIRCEA-VALER STANCIU. Fără licențe despre poveștile „licențioase" ale lui Creangă 14

RESTITUIRI

ION CEPOI. Averea lui Anton Crihan 18

Anton Crihan: Cronologie 19

TATIANA BRAGĂ. Biblioteca Anton Crihan 20

ALEXE RĂU. Cuvânt despre Aethicus Histricus 20

DE LA CUVÂNT LA IMAGINE

ALEXE RĂU. Gravorul lilie în lumina adevărului 24

FILE DE ISTORIE

TUDOR NEDELCEA. Carte despre carte 29

CARMEN-MARIA ANDRAȘ. Deschiderea culturală a Moldovei în timpul domniei lui V. Lupu 51

ORIENTĂRI. REALIZĂRI. TENDINȚE

I. CARAMALĂU. Legatul cărților 55

UNIVERSUL LECTURII

VILÉM FLUSSER. O societate alfa-numerică 63

MIC DICȚIONAR 71

ANTON PANN. Povestea vorbii 75

La rubrica **Biblioteca de poezie** citiți versuri de *M. Dragomirescu*(2), *A. Bârseanu* (6), *Al. Davila* (18), *I. Gane* (23), *G. Coșbuc (24, 28), A. Sihleanu (54), Gh.V. Butnariu* (63), *G. Bota (71).*

BIBLIOTECA DE POEZIE

Mihail DRAGOMIRESCU

PATRIA ROMÂNĂ

– Ce patrie ai tu, Române?
E oare zâna între zâne
Muntenia, cu păr bălai,
Cu-ntinsele câmpii de grâne,
Ce, fericită, ca în rai
E apărată de-ai săi fraţi,
Dunubiu şi Carpaţi?
– O! patria mi-e mult mai mare:
Sunt mai întinse-a ei hotare.

– Ce patrie ai tu, Române?
Moldova, care în suspine
Îşi duce amărâtul trai,
Trup sfâşiat de mâini străine
Şi pe câmpie, şi pe plai;
Ea care şi-a găsit cu zile
Frumoasele-i copile?
– Mi-e sufletu-mbătat de ea
Dar mult mai mare-i ţara mea?

– Ce patrie ai tu, Române?
E Ardealul cu străvechi renume,
Cu munţi de aur, mari păduri?
E Transilvania ce ţine
În ciuda vrăjmăşeştei uri
La sânul său, al nostru neam
Din vremea lui Traian?
– Ea mi-e cetate neînvinsă
Dar patria mi-e mai întinsă?

Oriunde cântă şi suspină
O limbă de dulceaţă plină
Dar cu tărie în cuvânt,
Şi-a cărei mamă a fost stăpână
A multor neamuri pe pământ;
Oriunde sună vitejesc
Cuvântul strămoşesc.

De la a Tisei reci izvoare
Peste Danubiu pân' la Pind;
Şi de la Tisa pân' la Mare
Şi peste Nistru rătăcind,
Se-ntind printre noi popoare
A Patriei hotare!

HOTĂRÂREA

Colegiului Ministerului Culturii şi Cultelor al Republicii Moldova, Consiliului Asociaţiei Bibliotecare din Republica Moldova din 20 mai 1993

REFERITOARE LA CONCURSUL REPUBLICAN PENTRU CEA MAI REUŞITĂ LUCRARE ÎN DOMENIUL BIBLIOLOGIEI

În scopul susţinerii investigaţiilor în bibliologie, valorificării ştiinţifice a istoriei bibliotecilor, cărţii şi a tiparului în Basarabia, Bucovina şi ţinutul Herţa, Colegiul Ministerului Culturii şi Cultelor al Republicii Moldova de comun acord cu Consiliul Asociaţiei Bibliotecare din Republica Moldova

HOTĂRĂSC:

1. Se anunţă concursul republican pentru cea mai reuşită lucrare în domeniul bibliologiei. Perioada de desfăşurare a concursului: 1 iunie 1993 – 1 iunie 1994.

2. Se aprobă regulamentul concursului, componenţa comitetului organizatoric şi devizul de cheltuieli (anexele 1, 2).

3. Biblioteca Naţională a Republicii Moldova va acorda asistenţa metodică necesară participanţilor la concurs.

Preşedintele Colegiului, ministrul culturii şi cultelor al Republicii Moldova,
Ion UNGUREANU

Preşedintele Asociaţiei Bibliotecarilor din Republica Moldova,
Claudia BALABAN

REGULAMENTUL CONCURSULUI REPUBLICAN

PENTRU CEA MAI REUŞITĂ LUCRARE ÎN DOMENIUL BIBLIOLOGIEI (BIBLIOTECONOMIE, BIBLIOGRAFIE, BIBLIOFILIE, ISTORIA CĂRŢII ŞI TIPARULUI)

I. Dispoziţii generale

1.1. Concursul republican pentru cea mai reuşită lucrare în domeniul bibliologiei este organizat de Ministerul Culturii şi Cultelor al Republicii Moldova, Asociaţia Bibliotecarilor din Moldova şi Biblioteca Naţională în perioada 1 iunie 1993 – 1 iunie 1994.

1.2. Concursul este organizat în scopul ameliorării activităţii de investigare în domeniul bibliologiei, valorificării ştiinţifice a istoriei activităţii de bibliotecă, cărţii, tiparului în teritoriul din Basarabia, Bucovina şi ţinutul Herţa, activizării potenţialului ştiinţific al bibliotecarilor din republică, ridicării prestigiului lucrătorului de bibliotecă, familiarizării publicului cititor cu activitatea ştiinţifică în bibliologie.

1.3. La concurs pot participa autori colectivi (instituţii cu profil bibliotecar-bibliografic şi ştiinţific, indiferent de subordonarea departamentală) şi individuali.

1.4. Biblioteca Naţională a Republicii Moldova constituie organul de lucru pentru organizarea şi desfăşurarea concursului.

1.5. Concursul se desfăşoară anual.

II. Organizarea şi condiţiile concursului

2.1. Pentru organizarea şi desfăşurarea concursului, aprecierea materialelor prezentate la concurs se instituie comitetul organizatoric.

2.2. Comitetul organizatoric acordă ajutor metodic participanţilor la concurs, organizează recenzarea materialelor primite (cu concursul experţilor în probleme specializate).

2.3. La concurs pot fi prezentate următoarele tipuri de lucrări:

1) ediţii ştiinţifice, monografii;
2) studii şi articole ştiinţifice;
3) lucrări cu caracter ştiinţifico-metodic;
4) materiale publicistice;
5) lucrări cu caracter bibliografic şi biobibliografic.

Notă: Pentru bibliografii (indice, ediţie, listă, revistă bibliografică) pot fi prezentate următoarele tipuri de bibliografii cu caracter local:

- curentă;
- retrospectivă;
- de prezentare (recomandare).

2.4. La concurs sunt admise lucrări publicate recent şi nonpublicaţii.

2.5. Estimarea lucrărilor prezentate la concurs se înfăptuieşte după următoarele principii:

- actualitatea temei;
- valoarea informaţională şi cognitivă a lucrării;
- metodologia alcătuirii (structura, izvoarele de selectare, structurarea materialelor, aparatul auxiliar al lucrării);
- forma de prezentare a lucrării.

2.6. Lucrările pentru concurs vor fi prezentate în două exemplare, dactilografiate (în cazul nonpublicaţiilor) şi însoţite de foaia de evidenţă conţinând datele cu caracter informativ (anexă).

Un exemplar al lucrărilor primite la concurs rămâne în arhiva Bibliotecii Naţionale (Biblioteca de specialitate).

2.7. Lucrările pentru concurs se vor prezenta până la 1 ianuarie al fiecărui an de bilanţ al concursului la secretariatul Comitetului organizatoric (Chişinău, cod 277014, str. 31 August 1989 nr.78 A) cu menţiunea „Concursul republican pentru cea mai reuşită lucrare în domeniul bibliologiei".

2.8. Estimarea lucrărilor prezentate şi totalizarea rezultatelor concursului se va efectua până la 1 mai a aceluiaşi an.

2.9. Participanţii la concurs vor fi menţionaţi cu diplome şi premii.

2.10. Rezultatele concursului, materialele pentru cele mai reuşite lucrări în domeniul bibliografiei vor fi publicate în revista „Magazin bibliologic", alte publicaţii periodice.

PROGRAM DE COLABORARE BIBLIOTECARĂ ÎNTRE ROMÂNIA ŞI REPUBLICA MOLDOVA

În perioada 1-6 martie un grup de specialişti în domeniul bibliologiei din România (Ion Mărunţelu de la Ministerul Culturii, Traian Brad şi Dimitrie Poptămaş, directorii bibliotecilor judeţene Cluj şi, respectiv, Mureş) a participat la sesiunea „Anul bibliologic 1992" organizată de Ministerul Culturii şi Cultelor şi Biblioteca Naţională a Moldovei. De asemenea, specialiştii români s-au întâlnit cu reprezentanţii Ministerului Culturii şi Cultelor, cu specialişti din bibliotecile publice, de copii, de învăţământ superior, cu reprezentanţi ai Facultăţii de Bibliologie din Chişinău etc.

În urma discuţiilor purtate, a evaluării acţiunilor de colaborare în perioada 1990-1992, în virtutea prevederilor protocolului de colaborare culturală încheiat între Ministerul Culturii din România şi Ministerul Culturii şi Cultelor din Republica Moldova, pe perioada 1991-1993, s-au stabilit următoarele:

1. Perfecţionare şi formare profesională

- cursuri de studii de specializare pentru bibliotecari cu studii superioare de bibliologie din Republica Moldova în România: 75 de specialişti, în serii de câte 10-15 persoane;
- practică de studii pentru 30 de studenţi de la Facultatea de Bibliologie din Chişinău în biblioteci din România; efectuarea practicii de studii a unui număr similar de studenţi români în biblioteci din Republica Moldova. Durata acestor stagii de practică va fi de 10-15 zile;
- organizarea unor seminarii comune anuale de bibliologie în România şi, respectiv, în Republica Moldova, cu o durată de 3-5 zile;
- vizite de studii individuale sau de grup restrâns a cca 30 specialişti din Republica Moldova în biblioteci din România de 10 zile şi a unui număr similar de specialişti români în biblioteci din Republica Moldova.

2. Completarea şi organizarea colecţiilor

- Ministerul Culturii va dispune, în continuare, măsuri pentru aprovizionarea cu carte a bibliotecilor din Republica Moldova.
- Bibliotecile judeţene vor acţiona pentru sprijinirea completării colecţiilor la bibliotecile municipale, orăşeneşti şi comunale din raioanele republicii, fie cu lucrări special achiziţionate în acest scop, fie cu dublete din colecţiile proprii sau donaţii de la diferite persoane.

O atenţie specială va fi acordată pentru lucrări de sociologie, literatură de referinţă, de copii, stasuri, literatură tehnică şi ştiinţifică de nivel superior şi mediu.

Ministerul Culturii din România şi Ministerul Culturii şi Cultelor din Republica Moldova vor întreprinde măsurile necesare pentru atragerea în acţiunile de colaborare culturală şi a celorlalte instituţii centrale care au în subordine biblioteci sau care, prin activitatea lor, sunt implicate în producerea şi difuzarea cărţii, în organizarea şi diseminarea informaţiilor: ministere, instituţii de informare şi documentare, edituri (departamentale şi particulare), organizaţii comerciale etc.

Din partea Republicii Moldova:

Eugen MARTIN

Alexe RĂU

Din partea României:

Ion MĂRUNŢELU

Traian BRAD

Dimitrie POPTĂMAŞ

PROTOCOL

Încheiat azi, 30 iunie 1993, la Bălţi, Republica Moldova, între Biblioteca Judeţeană Ialomiţa (România) reprezentată prin dna Elena Păcală şi Biblioteca Municipală Bălţi (Republica Moldova) reprezentată prin dna Ala Let, directorii celor două instituţii.

În baza Acordului de colaborare, încheiat între Ministerul Culturii din România şi Ministerul Culturii şi Cultelor din Republica Moldova, pe perioada 1991-1993, a relaţiilor stabilite între cele două ţări, au convenit următoarele:

1. Biblioteca Judeţeană Ialomiţa se angajează să organizeze o filială în municipiul Bălţi, formată din cărţi, periodice şi alte documente grafice şi audiovizuale purtătoare de informaţii.

2. Biblioteca Judeţeană Ialomiţa va asigura imprimate tipizate specifice şi va sprijini acţiunile de perfecţionare profesională a personalului care va lucra în această filială.

3. Biblioteca Municipală Bălţi va asigura condiţii materiale de funcţionare, spaţiu, mobilier, materiale diverse de practică culturală: televizoare, magnetofoane, aparatură specifică etc.

4. Biblioteca Judeţeană Ialomiţa va suporta cheltuielile necesare pentru procurarea cărţilor, perfecţionarea şi reciclarea profesională a personalului de la Bălţi, când acestea se realizează în România, pentru transport etc.

5. Biblioteca Municipală Bălţi va suporta celtuielile necesare pentru activităţile organizate în comun la Bălţi.

6. Cele două părţi se angajează să organizeze periodic schimb de experienţă, studii şi cercetări, întâlniri ale cititorilor cu scriitori, oameni de cultură, artă şi ştiinţă atât la Bălţi, cât şi la Ialomiţa.

Biblioteca Judeţeană Ialomiţa **Biblioteca Municipală Bălţi**

PROTOCOL

Încheiat astăzi, 1 iulie 1993, la Soroca, Republica Moldova, între Biblioteca Judeţeană „V. Voiculescu" Buzău (România), reprezentată prin dl Alexandru Oproescu, şi Biblioteca Raională Soroca (Republica Moldova), reprezentată prin dna Raisa Bicec – directorii celor două instituţii.

În baza Acordului de colaborare, încheiat între Ministerul Culturii din România şi Ministerul Culturii şi Cultelor din Republica Moldova, pe perioada 1991-1993, şi a relaţiilor stabilite între cele două ţări, părţile au convenit următoarele:

1. Biblioteca Judeţeană „V. Voiculescu" Buzău se angajează să organizeze o filială în or. Soroca, cu cărţi, periodice şi alte documente grafice şi audiovizuale purtătoare de informaţii, din producţia editorială Românească curentă şi retrospectivă.

2. Biblioteca Raională Soroca va asigura personalul de specialitate, precum şi condiţiile materiale necesare funcţionării corespunzătoare a filialei: spaţiu, mobilier, aparatură de practică culturală (televizoare, magnetofoane etc.).

3. Biblioteca Judeţeană „V. Voiculescu" Buzău va suporta cheltuielile legate de procurarea şi transportul cărţilor, periodicelor şi celorlalte documente, inclusiv imprimatele tipizate, cu care va fi înzestrată noua bibliotecă, ca şi cele privind perfecţionarea profesională a personalului filialei, când asemenea activităţi se realizează în România.

4. Biblioteca Raională Soroca va suporta cheltuielile necesare pentru activităţile ce se organizează, în comun, la Soroca.

5. Cele două părţi se angajează să desfăşoare, periodic, schimburi de experienţă şi alte reuniuni profesionale, activităţi specifice de popularizare a cărţii: întâlniri cu scriitori români (respectiv buzoieni) şi basarabeni, lansări de cărţi noi etc.

Biblioteca Judeţeană Buzău **Biblioteca Raională Soroca**

BIBLIOTECA DE POEZIE

A. BÂRSEANU

PE-AL NOSTRU STEAG E SCRIS UNIRE

Pe-al nostru steag e scris: «Unire,
Unire-n cuget și-n simțiri» –
Și sub măreața lui umbrire
Vom înfrunta orice loviri.
Acela-n luptă grea se teme,
Ce singur e rătăcitor;
Iar noi uniți în orice vreme
Vom fi, vom fi învingători!

Am înarmat a noastră mână,
Ca să păzim un scump pământ;
Dreptatea e a lui stăpână,
Iar Domn e adevărul sfânt.
Și-n cartea veciniciei scrie,
Că țări și neamuri vor pieri,
Iar țara noastră cu mândrie,
Etern, etern va înflori.

Trăiască România Mare
Cu Bucovina și Ardeal,
Lățind cu fală-a ei hotare
Pe moștenirea lui Traian
Și de sub veacuri de robie
Scoțând tot sufletul român,
O țară dulce să învie
Pe oseminte de Român.

Învingători cu verde laur
Noi fruntea nu ni-o-mpodobim,
Nici scumpele grămezi de aur
Drept răsplătire nu voim.
Știind că-n viața trecătoare
Eterne fapte-am săvârșit
Și chinul morții-ngrozitoare
Bogat, bogat ne-a răsplătit.

SCRISORI DIN ȚARĂ

București, 28 martie 1992

Domniei Sale
Domnului Ion UNGUREANU,
Ministrul culturii și cultelor al Republicii Moldova

Mult stimate Domnule Ministru,

Vă mulțumesc din toată inima pentru frumoasa dvs. scrisoare din 5 februarie a.c., ajunsă la mine acum câteva zile prin doamna Nina Matei, care a reușit, în sfârșit, să ajungă și să mă vadă la București.

Mă copleșiți prin aprecierile la adresa mea. Vă exprim recunoștința mea și speranța că nu vă voi zădărnici așteptările.

Sunteți prea covârșit de răspunderile dvs., mai ales în aceste zile, ca să vă încarc memoria cu detalii privind proiectul nostru. Mai pe larg scriu despre aceasta dlui Alexei Rău, directorul Bibliotecii Naționale din Chișinău, care va fi partenerul nostru.

Pe scurt, este vorba de creat în Republica Moldova, la Biblioteca sus-menționată, un Fond al istoriei și culturii românești. Cu alte cuvinte, de înzestrat Biblioteca Națională cu toate instrumentele de informare necesare – de la student și profesor până la scriitor, ziarist și orice om cultivat – cu cărțile și publicațiile periodice, românești sau străine, care tratează despre realitățile diverse ale poporului român din trecut și de astăzi. Cărțile vechi românești de la 1508 la 1830, dar și tratatele de istorie, geografie, economie, artă apărute la noi sau în alte țări după această dată privitoare la români, colecțiile complete ale revistelor de istorie și cultură românești, bibliografiile, cataloagele, albumele de reproduceri de artă, corpusurile de documente, edițiile clasicilor, edițiile de manuscrise vechi etc. etc. fac parte în mod necesar din acest fond. Chișinăul trebuie să dispună în câțiva ani de aceste cărți, astfel încât nici unul din intelectualii din categoriile amintite mai sus să nu mai fie obligat să ia drumul Iașilor sau Bucureștilor pentru informații elementare privind lucrări despre trecutul națiunii sale.

Știu că de doi ani s-au făcut donații întâmplătoare bibliotecilor din Republica Moldova, fie de instituții din România, fie de particulari. Mai știu câte ceva și despre

volumul și, mai ales, despre calitatea acestor donații, formate, în multe cazuri, din producția editorială a ultimelor decenii, pe care bibliotecile de la dvs. le aveau deja. Nu așa se va reface fondul de carte românească din Moldova, distrus sau înstrăinat într-o jumătate de secol. O casă nouă nu se face din materiale de prisos, ci temeinic, după un plan serios și cu elementele absolut necesare.

Planul imaginat de mine, va fi realizat, în România, de principalele biblioteci de stat sau ecleziastice, în colaborare cu o comisie similară formată din specialiști — bibliotecari, bibliografi, dar și istorici literați, oameni de cultură — din Chișinău. El comportă trei etape: 1.Stabilirea componenței Fondului de carte descris mai sus; 2. Procurarea cărților și publicațiilor respective din România; 3. Transferul lor la Chișinău. Restul este sarcina bibliotecarilor de acolo, care au pregătirea necesară pentru inventarierea, catalogarea, clasificarea Fondului, n-avem noi ce să-i sfătuim în această privință.

După știința mea — și mă ocup de cărți și de cultură românească de peste patruzeci de ani —, există în România disponibilități pentru constituirea Fondului la care mă refer nu numai la Chișinău, ci, dacă va voi Dumnezeu, și la Cernăuți, și la Tiraspol. Marile biblioteci publice sau bisericești sunt pline de dublete, așa încât să nu aveți la dvs. fonduri de fotocopii, ci de originale.

În afara lucrărilor tehnice (stabilirea necesităților, găsirea cărților etc.), vor fi necesare demersuri superioare ca aprobarea transferurilor (este vorba și de lucrări din patrimoniul cultural protejat de lege) și transportul la Chișinău. Vă voi informa asupra evoluției lucrărilor noastre și vă voi cere sprijinul îndată ce va fi necesar. Deocamdată vă rog numai să facilitați venirea la București pentru consultări a colegilor noștri de la Biblioteca Națională din Chișinău, atunci când elaborarea planului nostru o va cere.

Este o mare mângâiere pentru mine să știu că în această întreprindere la care mă angajez cu convingere și fără nici o ambiție personală am alături un cărturar de distincția dvs.

Vă rog să primiți, mult stimate Domnule Ministru, expresia sentimentelor mele devotate.

Virgil CÂNDEA

București, 28 martie 1992

Domniei Sale
Domnului Alexei RĂU,
Directorul Bibliotecii Naționale
a Republicii Moldova

Mult stimate Domnule Director,

Îmi pare rău că n-am reușit să ne vedem, cum aș fi dorit, mai întâi cu prilejul vizitei mele la Chișinău, în septembrie 1991, apoi în cursul vizitei dvs. recente la București. În schimb, sunt foarte bucuros de discuțiile pe care le-am avut cu doamna Nina Matei, colega dvs., introdusă printr-o frumoasă scrisoare din partea dlui Ion Ungureanu, ministrul culturii și cultelor al Republicii Moldova.

Sunteți, desigur, la curent cu ideea constituirii unui fond de cărți și publicații periodice de bază privind istoria și cultura românească, în cadrul Bibliotecii dvs. Despre modalitățile și etapele acestui proiect l-am informat pe dl ministru Ungureanu în scrisoarea alăturată pe care vă rog s-o citiți înainte de a i-o remite. Vă mulțumesc anticipat.

Din punct de vedere tehnic, ca specialist în biblioteconomie și bibliografie, apreciați natura și volumul lucrărilor pregătitoare (întocmirea listelor de necesități în primul rând). Metodologia și planificarea acestor lucrări nu se pot face prin corespondență. V-aș fi, deci, foarte îndatorat de a mă anunța despre viitoarea dvs. călătorie la București, pentru a pregăti o întrevedere de lucru cu comisia pe care o voi constitui și a discuta modul nostru de colaborare.

Vă rog să nu vă îndoiți de dorința sinceră a mea și a colegilor mei din România de a vedea că Fondul pe care-l intenționăm există în Biblioteca Națională pe care o conduceți.

Vă rog să primiți, mult stimate Domnule Director, încredințarea înaltei mele considerații.

Virgil CÂNDEA

EDITURA HUMANITAS

București, 16 aprilie 1992

Către

Asociația Culturală Pro Basarabia și Bucovina
Filiala Galați

Stimate Domnule MOTOC,

Vă mulțumesc pentru invitație și urări, precum și pentru detaliile trimise.

Ca început al colaborării noastre, vă expediem 12 colete cu cărți. Ele conțin 10 din titlurile editate de Humanitas, selectate astfel încât să intereseze în cea mai mare măsură publicul specific al bibliotecilor cărora le sunt destinate. Din nefericire, patru dintre titluri nu vi le putem oferi decât în zece exemplare — două pentru Biblioteca Națională din Chișinău, câte una pentru cele patru biblioteci științifice din Basarabia și câte una pentru fiecare raion din Bucovina (satul rămâne la decizia dumneavoastră). Din celelalte aveți 32 de bucăți, câte una pentru fiecare bibliotecă (douăzeci și șapte din Bucovina și cinci din Basarabia).

Ar fi plăcut pentru noi să primim din partea bibliotecilor confirmarea preluării volumelor ce le-au fost destinate. Gestul acesta ne-ar încuraja să le avem în vedere și pe viitor, rezervându-le exemplare din titlurile de mai mare interes pentru cei de acolo.

Cu regret trebuie să vă spun că programul nu-mi va îngădui să iau parte direct la acțiunile Dvs. Vă asigur că m-aș fi simțit onorat să fiu alături de membrii Asociației Culturale Pro Basarabia și Bucovina.

Cu cele mai bune gânduri și sentimente,
Director general, Gabriel LIICEANU

EDITURA MINERVA

28 august 1992

Către

Biblioteca Națională a Republicii Moldova

Scrisoarea Dumneavoastră ne onorează în mod deosebit și vă mărturisim cu toată sinceritatea că ne-a produs o emoție profundă să aflăm cât sunt de prețuite cărțile editate de noi.

Desigur că dorim din toată inima să sprijinim orice inițiativă de propagare și cunoaștere a tezaurului literaturii române, care rămâne una din componentele de bază a activității noastre.

În acest sens, participăm la Salonul de carte națională, organizat de Dumneavoastră în cadrul sărbătoririi zilei naționale „Limba noastră cea română", cu un număr de 121 de titluri, apărute în ultima perioadă, lucrări pe care avem plăcerea să le donăm Bibliotecii Naționale din Chișinău.

De asemeni ne interesează în mod deosebit propunerea Dumneavoastră de difuzare a cărților editate de noi, în care scop vă trimitem planul nostru de apariții pe anul 1992, în vederea unor comenzi ferme.

Noi am dori ca unele titluri care interesează în mod deosebit, să le tipărim la Chișinău, în condițiile pe care le vom conveni.

În speranța unei strânse și rodnice colaborări, mulțumim încă o dată pentru onoranta invitație de participare la prestigioasa manifestare culturală organizată de Dumneavoastră și rămânem profund îndatorați.

Director, Z. ORNEA
Director adjunct, D. RĂDULESCU
Redactor-șef, T. AVRAMESCU

PRIN MOLDOVA DE PESTE PRUT

Jurnal de călătorie

Din cauza zăpezii abundente căzută în a doua decadă a lunii martie sunt nevoit să pătrund în Moldova de peste Prut tocmai pe la Sculeni.

Drumul spre Chişinău mi se pare a fi mai accesibil, dar este cu mult mai lung decât cel prin Albiţa. Şoferul, basarabean, culege pe toţi cei care-i fac semn de pe marginea şoselei pentru că banii acestora îşi mai găsesc încă locul în propriul buzunar. Printre noi se află şi o bătrână doamnă din judeţul Neamţ, care, la cei 83 de ani ai săi, s-a hotărât să-şi revadă comuna natală din care plecase pe când avea numai 8 ani. Maşina opreşte la Cojuşna şi „străina" coboară sărutând cu evlavie pământul de care s-a îndepărtat.

La Chişinău suntem înainte de apusul soarelui. Ajuns la autogară dau, pe gratis, un telefon, anunţându-mi astfel sosirea. Voi fi cazat într-un apartament oficial. În drum spre restaurantul „Codru" privesc îndelung statuia marelui voievod Ştefan cel Mare. Grupurile de români care întreţineau, cândva, flacăra Unirii, s-au împuţinat spre bucuria mancurţilor.

A doua zi, marţi, mă întâlnesc cu câţiva colegi de la Biblioteca Naţională a Moldovei pe care nu-i mai văzusem de un an şi jumătate. Întâlnirea noastră se desfăşoară firesc, fără urme de convenţii. Ne comportăm ca şi cum am aparţine aceleiaşi familii. Cele câteva instantanee fotografice pe care le-am oferit în dar ne amintesc de bucuria supremă pe care am trăit-o împreună în ziua declarării „independenţei" acestui teritoriu românesc care acum, cu bună ştiinţă, se aruncă în braţele „protectoare" ale imperiului aflat în agonie. Regretăm cu toţii că această primă şi importantă cucerire nu a fost încununată, imediat, şi de unirea lui cu ţara căreia, de fapt îi aparţine.

O reporteră insistentă de la „Luceafărul", deşi venise pentru un alt motiv, mi-a smuls un „interviu" şi, în plus, m-a convins să lucrez pentru ascultătorii postului de radio menţionat, comunicarea despre anii fructuoşi pe care Tudor Pamfile i-a petrecut în Basarabia ce urma să o prezint la una din manifestările prilejuite la aniversarea a 75 de ani de la Unirea acestei străvechi provincii cu Româ ia.

După amiază am cercetat, la secţia de patrimoniu, colecţia revistei „Şcoala Basarabiei" din perioada anilor 1919-1921 în care am găsit informaţii preţioase referitoare la activitatea de animator al vieţii spirituale pe care folcloristul tecucean a desfăşurat-o în spaţiul cuprins între Prut şi Nistru.

În dimineaţa zilei următoare, pe o vreme ceţoasă, ne îndreptăm cu microbuzul spre Căuşeni. După 70 de km ne aflăm în fosta capitală a hanilor tătari. Ne oprim, mai întâi, la biblioteca orăşenească pentru a ne trage sufletul.

La casa de cultură din localitate, pe un podium împodobit sărbătoreşte cu însemne ale artei populare din zonă, încep să se producă diriguitorii culturii, cercetătorii şi poeţii care au vrut să fie părtaşi la manifestarea de suflet închinată lui Alexei Mateevici de la a cărui naştere se împlineau a doua zi 105 ani. Venindu-mi rândul, renunţ brusc la intervenţia despre Tudor Pamfile pentru că şi aşa urma să fie prezentată pe calea undelor. Timpul ce mi-a fost afectat mi-am propus să-l folosesc ca şi Tudor Pamfile prin anii 1920-1921. Aşadar, vreme de câteva minute, am lecturat doine, strigături şi povestioare înmănuncheate în volumele ce le aveam cu mine. Doina de jale din Buciumenii Tecuciului — care părea să prevestească exilul conaţionalilor noştri în ţinuturile inospitaliere şi fără-de-întoarcere ale Siberiei — a fost foarte bine primită de cei ce şi-au amintit de soarta părinţilor şi bunicilor lor.

Profesorul entuziast Ion Găină, el însuşi un poet plin de sensibilitate şi cei câţiva discipoli ai săi, ce activează în cadrul cenaclului literar din Căuşeni, ne-au creat un final surpriză, oferindu-ne un moment poetico-muzical de mare rafinament. Înainte de a ieşi din sală o româncă, venită special de la Tiraspol, ne-a întrebat, cu lacrimi în ochi, „cui ne lăsaţi pe noi, cei din Transnistria?"

Starea de adevărată încântare care mi-a copleşit sufletul vreme de trei ore s-a prelungit atât la biserica monument Maica Domnului din oraş, cât şi la casa memorială Al. Mateevici de la Zaim unde am primit botezul primei nopţi primăvăratice din acest an. Firesc că, după un astfel de moment, cu greu am putut identifica drumul spre Chişinău.

Ziua de joi am petrecut-o mai mult sub acoperământul ocrotitor al unor prestigioase instituţii de cultură din Capitală. Prietenul Alexe Rău — director general al Bibliotecii Naţionale — mi-a oferit un emoţionant recital din propria-i creaţie poetică apărută recent în „Lanterna magică". O bună bucată de vreme am discutat şi cu pictorul Tudor Sbârnea, tânărul preşedinte al UAP din Moldova. Cu acest prilej i-am făcut cunoscută dorinţa primarului nostru de a avea în tabăra de sculptură în lemn de la Tecuci şi un grup de

artişti basarabeni. M-am mişcat, totodată, şi prin sălile de lectură, permanent aglomerate ale bibliotecii, încercând să reţin, pe peliculă, cele mai revelatoare aspecte. Cu acelaşi instrument de investigaţie optică am pătruns, după amiază, şi în marea sală a ambiţioasei Biblioteci Municipale „B.P. Hasdeu", tocmai în momentul când lidera acesteia Lidia Cuiicovschi se pregătea să lanseze o carte destul de percutantă „Rusia, România şi Basarabia. 1812-1940" de Mihail Bruhis. „Dacă România ar avea interesul să dea în judecată Rusia pentru stăpânirea complet nejustificată a Basarabiei, iar avocaţii noştri s-ar folosi doar de argumentele pe care le invocă doar autorul cărţii, cu siguranţă că noi am câştiga cu succes procesul, curmând definitiv poftele lupilor încă nesătui". Aceste vorbe pline de curaj aparţin traducătorului Alexandru Chiriac, inginer pensionar din Bucureşti, care, prin discursul său de-a dreptul fulminant, a mai sădit un licăr de speranţă în sufletele participanţilor atât de dornici de mângâierea mamei care i-a abandonat cu prea multă uşurinţă.

Ultima seară – stropită cu vin negru de Purcari – am petrecut-o cu Eugen Martin, un demn reprezentant al Ministerului Culturii. Împreună am căzut uşor la o înţelegere. Două viitoare absolvente ale Facultăţii de Biblioteconomie din Chişinău vor veni curând la Biblioteca Municipală din Tecuci, pentru a efectua o parte din stagiul lor de practică.

La întoarcere spre casă am comis o imprudenţă. După ce dimineaţa ştiam că am vărsat de două ori ceaiul din pahar, am acceptat totuşi să călătoresc cu autobuzul de Constanţa care era supraaglomerat cu „călători" şi cu „sumki" (genţi uriaşe). Cei „legaţi" de ele auziseră că, pe litoral, piaţa ar fi cu mult mai bună.

La Leuşeni, după ce ne-am strecurat cu greu pe lângă un inepuizabil balaur, alcătuit din cuburi metalice pe roţi, a trebuit „să aşteptăm", mai mult de cinci ore până când ne-a venit rândul la control, căci vameşii de „legătură" îşi începeau serviciul abia de la ora 15. Aceştia bineînţeles că aveau să închidă ochii la „drujbele" şoferului Ikarus-ului, precum şi la lotul de bagaje interminabile a trei armeni. Cum, până la vama Albiţa, timpul de aşteptare urma să se dubleze, mi-am luat inima în dinţi şi am părăsit acest autentic depozit ambulant. Şi astfel, cu o maşină de ocazie care tocmai ieşea din vamă, am reuşit să ajung la Tecuci înainte de miezul nopţii.

Ştefan ANDRONACHE

(Glasul Tecuciului, 1993, nr.40 (mai))

BIBLIOTECA DE POEZIE

DOINA IANCULUI

Pe dealul Feleacului
Ese umbra lanculuI,
Şi jeleşte, şi se plânge,
Că Ardealu-i plin de sânge;
Şi nu-i sânge păgânesc,
Ci e sânge românesc:
De feciori nevinovaţi,
Drept în inimă puşcaţi.

Pe la Blaj, peste morminte
Ese umbra lui Axinte...
Şi suspină-năduşit
Că Ardealu-i tot cernit!...
Nu-i cernit de norii grei,
Ci de lacrimi de femei!
Şi de lacrimi de măicuţe,
Şi de lacrimi de drăguţe!

C-a-nverzit frunza de fagi
Şi n-au mai venit cei dragi!
Că de vii ni i-a-ngropat,
Înălţatul împărat,
Răsplăti-l-ar Dumnezeu
Numai după gândul meu!

TIPĂRITURI KOBERGER ÎN COLECȚIILE DIN ROMÂNIA

În patrimoniul cultural al omenirii incunabulele alcătuiesc o categorie aparte, de o incontestabilă semnificație și valoare. Nenumărate studii au abordat aspectele tehnice, economice, sociale, artistice etc. care se desprind din analiza producției sutelor de ateliere, răspândite în zeci de centre tipografice din Europa celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea.

Orașul Mainz, leagănul imprimeriei cu litere mobile, locul de naștere a uimitorului meșteșug descoperit lumii de Johannes Gutenberg, a fost, în 1462, teatrul unor evenimente sângeroase, de o încrâncenare greu de imaginat: victorios, contele Adolf de Nassau a trecut orașul prin foc și sabie și, ca o culme a represaliilor, a expulzat o bună parte a populației. Dar ruinarea Mainzului, cu tot cortegiul său de consecințe regretabile, a avut și un efect benefic: a grăbit răspândirea noului meșteșug. Odată cu grosul populației, în bejenie au pornit și tipografii, cei ce deprinseseră arta tipăririi cărților unii chiar de la Johannes Gutenberg, alții de la Peter Schöffer ca și de la alți meșteri formați de marele inventator.

Urmând cursul Rinului, primii meșteri au poposit la Strassburg; în scurt timp au luat ființă ateliere tipografice și la Köln, Augsburg, Ulm și Nürnberg. În fiecare oraș meșterii noi veniți formau – după legile stricte ale breslelor – ucenici, calfe, meșteri, dintre localnici. Acesta a fost și drumul lui Anton Koberger (cca 1445-1513), bijutier în orașul său natal, Nürnberg. Atras de tainele noului meșteșug, dar și intuind – cu un inegalabil simț al afacerilor – perspectivele de viitor ale meșteșugului multiplicării textelor scrise, în jurul anului 1470, Koberger, care nu avea pe atunci decât aproximativ 25 de ani, și-a transformat atelierul de bijutier în tipografie, punând bazele unei întreprinderi care avea să devină, în scurt timp, cea mai mare și cea mai bine condusă dintre casele editoare germane din secolul al XV-lea.

Și-a exercitat meseria cu atâta dăruire, profesionalism și chiar distincție, încât Badius Ascensius, în *Epistola* plasată la începutul lucrării *Epistolae illustrium virorum*, tipărită în 1499, îl numea „librariorum princeps et inter fideles atque honestos mercatores non inferiori loco positus" (fruntaș al librarilor, ocupând un loc de cinste printre negustorii credincioși și onești).

Anton Koberger a lucrat mai ales pentru mediile universitare și s-a specializat în publicarea operelor de filozofie scolastică și teologie. A editat peste 200 de titluri de lucrări: biblii, scrieri ale părinților bisericii, colecții de predici, gramatici, lucrări de drept civil și canonic, enciclopedii și summe medievale; autori clasici și lucrări în limba germană a publicat, în schimb, un număr relativ restrâns.

Lista lucrărilor tipărite de casa Koberger, existente în colecțiile din România, chiar și la o cercetare sumară, relevă pe de-a-ntregul adevărul celor afirmate mai sus: din 140 de lucrări, 14 sunt biblii, cu glosse și comentarii datorate unor reputați cercetători ai textelor sfinte, precum Menardus monachus, Wallafridus Strabo și Nicolaus de Lyra; dintre acestea, 10 sunt în limba latină iar 4 în limba germană. Ele figurează în cinci colecții românești (Biblioteca Națională, Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Batthyaneum din Alba-Iulia, Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu și Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca). Un singur autor clasic: Vergilius Maro, cu comentariile celebrilor Maurus Servius Honoratus, Aelius Donatus, Christophorus Landinus și Domitius Calderinus tipărit în 1492, existent în 3 exemplare, figurează în colecțiile Bibliotecii Naționale, Bibliotecii Batthyaneum și Biblioteca Muzeului Brukenthal.

Debutul tipografic al lui Anton Koberger a avut loc în anul 1473, cu lucrarea *De consolatione philosophiae*, autor Boethius Anicius Manlius Torquatius Severinus, celebru și mai mult citit în epocă, așa cum ne dovedesc cele peste 70 de ediții de care s-a bucurat această carte, numai în secolul al XV-lea. Numeroși tipografi-editori i-au consacrat eforturile lor, printre aceștia Koberger, autorul a 3 ediții diferite: 1473, 1486, 1495, din care avem în țară 5 exemplare: două exemplare din ediția 1473 la Brukenthal și Batthyaneum, două exemplare din ediția 1486 la B.C.U. Cluj-Napoca și Brukenthal, un exemplar din ediția 1495 la Batthyaneum.

Toate celelalte tipărituri Koberger din colecțiile

românești fac parte din categoriile: drept canonic și civil, predici, summe, scrieri ale părinților bisericii.

O atenție deosebită merită lucrarea medicului umanist german Hartman Schedel, *Liber chronicarum*, o cronică universală, adevărată enciclopedie de minuni, curiozități, fapte reale, descrieri exacte sau fanteziste de locuri, întâmplări, biografii, hagiografie, istorie, filologie, lingvistică, un mixtum-compositum indigest astăzi, aproape hilar în unele aspecte, dar foarte apreciat în secolul al XV-lea și chiar și în următorul secol, lucrare împodobită cu 1809 xilogravuri, ai căror autori sunt cunoscuți, trecuți chiar și în colofonul lucrării, lucru rar în secolul al XV-lea: Michael Wohlgemuth și ginerele său Wilhelm Pleydenwurff. Lucrarea a avut un succes enorm în epocă și a fost considerată cel mai mare succes editorial și comercial al casei Koberger: tiraj mare, vânzare – deci, răspândire – pe măsura interesului pe care îl stârnea, căci ea răspundea setei de imagini și informații, goanei după miraculos și exotic. Imagini de orașe, personaje – cu sutele – din cele mai diverse locuri și epoci, înveșmântate în armuri și costume medievale specifice Europei apusene și centrale, apoi comete, monștri, scene de tortură, martiraj, asedii, scene de luptă, instrumente de tot felul și din nou orașe, cetăți, povincii întregi, ușor de recunoscut unele, confundabile între ele, majoritatea, pentru că, în spiritul vremii, autorii ilustrației au folosit 645 de plăci de xilogravură pentru 1809 imagini. Portretele a 596 de celebrități (sfinți, papi, împărați, regi, comandanți de oști etc.) au fost trase numai după 72 de plăci, fiecare fiind folosită, în consecință, de 8-9 ori. Același lucru s-a întâmplat cu vederile orașelor. Acest procedeu, care azi ne pare precar, lipsit de valoare documentară, lipsit de o elementară onestitate, era folosit curent în secolul al XV-lea, când aceleași gravuri se puteau relua de la o pagină la alta, de la o lucrare la alta, de la un tipograf la altul, fără ca acest lucru să fie considerat delict ori să afecteze interesul pe care îl trezea lucrarea. Un exemplu grăitor în această privință este folosirea de către Koberger în *Biblia* sa, tipărită în 1483, în dialect nord-german (Brukenthal două exemplare, Batthyaneum două exemplare, Biblioteca Națională un exemplar), a deosebit de frumoaselor ilustrații realizate după anluminuri, ilustrații cu care își împodobise Heinrich Quentell cele două biblii germane tipărite în 1478.

Numeroase studii întreprinse în lume privind producția tipografică a secolului al XV-lea au stabilit faptul că aproximativ a treia parte a cărților apărute înainte de 1500 sunt ilustrate. Setea de imagine era imensă, pentru că imaginea îndemna la vis, figurile se adresau văzului peste barierele de limbă, cultură, confesiune, imaginea lăsa frâu liber interpretării, cel ce o privea văzând în ea ceea ce dorea ori ceea ce se izbutea el să vadă. Așa se explica faptul că repetarea clișeelor nu deranja pe nimeni, dimpotrivă, familiarizarea cu o imagine facilita receptarea ei.

Înzestrat cu un remarcabil simț al afacerilor, Anton Koberger a întreprins testarea cerințelor pieții într-un spirit demn de cele mai apreciate rețete ale științei moderne, și-a organizat oficina tipografică „după cele mai stricte principii de raționalism industrial și comercial", astfel că, în jurul anilor 1480 conducea o întreprindere cu 24 de prese, în care munceau peste 100 de tipografi, corectori, miniaturiști și legători de cărți. Faima întreprinderii sale a străbătut veacurile. Vorbind despre Christopher Plantin care s-a afirmat, în Țările de Jos, după aproape un secol de la deschiderea oficinei Koberger, Albert Flocon afirmă că: „În 1576 (Plantin) avea 22 (de prese), aproape tot atâtea cât avea Koberger pe vremuri, mai multe decât au avut vreodată familiile Aldus sau Estienne...".

Așa cum am mai spus Anton Koberger a tipărit peste 200 de titluri. Aria tematică a acestor lucrări, tirajele destul de mari pentru vremea aceea, formatul mare al cărților – în special in folio – faptul că nu erau ediții populare ci se adresau mediilor cultivate, a făcut ca din producția acestei case editoare să ajungă până în zilele noastre un număr relativ mare de exemplare.

Grație reușitelor sale editoriale și succesului comercial, casa Koberger a devenit prima întreprindere editorială de talie internațională din secolul al XV-lea, având sucursale și depozite la Veneția, Milano, Paris, Lyon, Lisabona, Anvers, Lübeck, Cracovia, Lvov și Budapesta.

Spre sfârșitul vieții, Koberger a părăsit domeniul imprimeriei, consacrându-se activității editoriale și comerțului de carte. S-a asociat cu alți tipografi din Basel, Strassburg și Lyon care au tipărit „pentru Anton Koberger": în colecțiile Bibliotecii Naționale se află un exemplar din *Legenda aurea sanctorum* de Jacobus de Voragine, tipărită la Strassburg, în 1481, de Adolph Rusch pentru Anton Koberger.

O biografie a lui Koberger, scrisă în limba germană de un autor anonim și publicată la Dresda, în 1786 dă, la sfârșit, lista ediților care-i poartă numele. Din păcate nu am găsit nici un exemplar din această lucrare dar, pe măsură ce se vor publica volumele prestigiosului *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, lista tipăriturilor Koberger va putea fi completată cu informații chiar mai exacte – sper – decât putea deține autorul anonim din

secolul al XVIII-lea. Până atunci, pe baza informațiilor furnizate de cataloagele publicate ale colecțiilor de incunabule din România ca și de cataloagele care se află în curs de publicare, putem afirma că în prezent în România se află 140 incunabule tipărite de Koberger între 1473-1500, reprezentând 81 de titluri conservate în 9 colecții și anume: Biblioteca Națională a României, Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu, Biblioteca Batthyaneum din Alba-Iulia, Filiala Cluj a B.A.R., B.C.U. Cluj-Napoca, Biblioteca Județeană Arad, Biblioteca Teleki din Târgu-Mureș și B.C.U. „Mihai Eminescu" Iași.

Între 1935-1938 Constantin Karadja a întocmit o listă – rămasă în formă dactilografiată – la cererea redacției Gesamtkatalog der Wiegendrucke cuprinzând incunabulele depistate de el până la acea dată în colecțiile din România, listă ordonată alfabetic și pe biblioteci. Parcurgând descrierile celor peste 1 471 incunabule cuprinse în listă (din păcate, fără indici) am înregistrat, prezența la acea dată, în România, a 110 exemplare incunabule tipărite de Anton Koberger, distribuite în următoarele colecții:

1. Aiud, Colegiul Bethlen	1
2. Alba-Iulia, Batthyaneum	43
3. Arad, Biblioteca Casei Culturale a Minorităților	5
4. Arad, Liceul Moise Nicoară	1
5. București, Biblioteca Academiei Române	1
6. București, Biblioteca Brătianu	1
7. București, Biblioteca Al.C. Cantacuzino	2
8. Călugăreni, Mânăstirea Franciscanilor	3
9. Cluj, Biblioteca „Lyceum"	10
10. Cluj, Biblioteca Unitariană	2
11. Cluj, Muzeul Ardelean	7
12. Hunedoara, Mânăstirea Franciscanilor	1
14. Sibiu, Biblioteca Consistoriului Regnicolar al Bisericii Evanghelice	1
15. Sighișoara, Liceul Teutsch	1
16. Șumuleu, Mânăstirea Franciscanilor	16
17. Biblioteca Grumăzeștiană (a lui Constantin Karadja)	8
18. Cernăuți, Universitatea Carol II	6

Total: 18 colecții cuprinzând 110 incunabule tipărite de casa Koberger.

În cei peste 50 de ani de la întocmirea *Listei* de către Constantin Karadja, numărul tipăriturilor Koberger existente în România a crescut cu 30, diferența provenind din: achiziții ulterioare din străinătate (2 incunabule), noi indentificări în fondurile care la acea dată nu erau încă prelucrate (3 incunabule) și comunicarea colecțiilor care nu fuseseră investigate de Constantin Karadja ori nu îi fuseseră accesibile în întregime (25 incunabule).

În cursul pregătirii prezentei lucrări mi-am alcătuit un tabel sinoptic, consemnând la fiecare exemplar: din ce colecție făcea parte în lista lui Constantin Karadja, în ce colecție se află azi, menționând și însemnăturile de proprietate (circulație) în măsura informațiilor furnizate de cataloagele tipărite. Din păcate, un asemenea tabel are, la ora actuală, numeroase lacune: din 140 incunabule Koberger existente în România, 74 incunabule nu au nici un fel de însemn de proprietate (ex. B.A.R. 56 Pius II, papa. *Epistolae familiares*, 16 oct.1481. Proveniența: din vechile biblioteci. Altele nu oferă nici măcar această informație sumară și imprecisă). În consecință, atribuirea, astăzi, a acestor incunabule, la o fostă colecție, nu se poate face decât pe baza consemnării din *Lista* lui Constantin Karadja. Mai delicate sunt situațiile în care două, chiar trei exemplare dintr-o lucrare (*Biblia*, 1483, Gritsch Johannes Quadragessimale, 1483; Pius II, papa *Epistolae Familiares*, 1481; Schedel Hartman *Liber chronicarum*, 1493 etc.) fără însemnări de proprietate (ex librisuri), sunt menționate de Constantin Karadja în 2-4 colecții. Pentru moment, atribuirea exactă a fiecărui exemplar la o fostă colecție, pare imposibilă, în aceste cazuri. O eventuală speranță? Descoperirea la un moment dat a unor documente de arhivă din care să reiasă vânzarea, donarea sau preluarea unor incunabule din fostele colecții.

Sub acest aspect, știința incunabulelor tipărite de Koberger este reprezentativă pentru situația întregului fond de incunabule din România.

Urmărirea drumului incunabulelor existente, în prezent, în România va furniza, fără îndoială, aspecte interesante legate de desființarea, jefuirea, reorganizarea unor colecții (cuprinse în *Lista* lui Constantin Karadja), trecerea majorității exemplarelor în colecții de stat, în marile biblioteci ale țării, dispariția unor exemplare, achiziționarea altora ori identificarea unor exemplare în colecțiile ce se află încă în curs de prelucrare. Dar aceasta va constitui subiectul altei lucrări.

Elena-Maria SCHATZ

Biblioteca Națională a României

FĂRĂ LICENȚE
DESPRE POVEȘTILE „LICENȚIOASE“ ALE LUI CREANGĂ

Despre poveștile lui Creangă s-a scris extrem de mult în literatura română și universală chiar. Două dintre ele totuși au fost ocolite sistematic, ceea ce nu înseamnă câtuși de puțin că au fost cunoscute într-o măsură mai mică sau, nici măcar, că au fost mai puțin citite, în pofida faptului că, înainte de 1989, au fost editate doar o singură dată, de către G.T. Kirileanu, într-un tiraj de 50 exemplare. Este vorba, evident, de poveștile numite când „corosive“, când „licențioase“, pe care autorul însuși le-a numit convențional „povești pe ulița mare“: *Povestea lui Ionică cel prost* și *Povestea poveștilor*.

Folosind cuvinte pe care, de regulă, scriitorii evită să le pună pe hârtie și plasând întâmplările în împrejurări adecvate, cele două povești au avut o puternică influență deopotrivă asupra cercetătorilor și a destinului autorului lor. Primii au reacționat precum personajele pudice ale lui Creangă: au „închis ochii ca mâța“ și „s-au făcut morți în păpușoi“, trăgând totuși printre gene, cu privirea, spre ele, delectându-se în secret și pe îndelete, stând adică precum „șede mielul la țâța oii, până ce se satură de supt“. Ceia ce a dus automat spre calificarea autorului lor drept „anecdotist“, „țărănoi“, ba în cele din urmă până la prezentarea lui drept un individ rudimentar, dominat animalic de simțuri, a cărui creație uimitoare poate fi cu greu explicată logic.

Lectura atentă a poveștilor cu pricina și repetarea ei până la depășirea unor asperități de suprafață, adică tratarea lor în regim aidoma cu al celorlalte creații crengiene, fără nici un parti pris, ne îndreptățește să afirmăm că nimic nu le face mai puțin valoroase, nici măcar frecventa – nu excesiva – utilizare a neobișnuitelor cuvinte.

Căci nu există nici un motiv ca ele să fie rupte din contextul celebrelor și admiselor povești ale lui Creangă. Citite la aniversările *Junimii* din 22 octombrie 1876 (*Povestea lui Ionică cel prost*) și în 12 noiembrie 1877 (*Povestea Poveștilor*), aceste creații se înscriu, din punctul de vedere al momentului elaborării, în perioada când Ion Creangă a scris cele mai cunoscute povești ale sale: 1875-1878. Dăm câteva exemple, punând între paranteze data primelor apariții: *Soacra cu trei nurori* (oct. 1875), *Capra cu trei iezi* (dec. 1875), *Dănilă Prepeleac* (mart. 1876), *Punguța cu doi bani* (mart. 1876), *Povestea porcului* (iun. 1876), *Ursul păcălit de vulpe* (1876), apoi *Stan Pățitul* (apr. 1877), *Harap Alb* (aug. 1877), *Fata babei și fata moșneagului* (sept. 1877), și în fine *Ivan Turbincă* (apr. 1878).

Este vorba, iată, de o perioadă extrem de favorabilă în creația lui Creangă și, chiar numai pentru acest motiv, am fi îndreptățiți să punem un semn de întrebare asupra opiniilor celor care – mai mult sau mai puțin sincer – au considerat cele două povești ca niște nefericite excepții în opera – altfel atât de convenabilă din toate punctele de vedere – a humuleșteanului.

În cele ce urmează vom încerca să demonstrăm contrariul. Să le luăm la rând, în ordine cronologică...

„Povestea lui Ionică cel prost nu e semnalată până acum în repertoriul folcloric“, scrie Ov. Bârlea în studiul său consacrat „Poveștilor lui Creangă“, București, Ed. pentru literatură, 1967, p.131. „E o snoavă, inferioară ca realizare artistică în comparație cu *Povestea poveștilor*, mai săracă în peripeții“.

Așa o fi, numai că – în afară de cuvintele „celea“ – această snoavă nu are nimic comun cu lucrarea cu care este comparată. Ca să nu mai vorbim că e destul de riscant să compari două scrieri realizate în genuri literare diferite și să tragi apoi concluzii privind... valoarea lor artistică!

Povestea lui Ionică trebuie așezată alături printre celelalte creații crengiene inspirate din lumea satului. Cel puțin câteva amănunte privind îndeletnicirile de „torcălău“, simpatia pentru fata popii și numele însuși al personajului, ne trimit imediat la... *Amintirile din copilărie“. Nu vom trage de aici concluzia că povestea ar avea, prin acestea, neapărat o sursă autobiografică, tocmai dată fiind deosebirea genurilor literare. Dar ea face parte din același grup cu, de pildă, Stan Pățitul* și *Soacra cu trei nurori*, care nici nu au corespondent în folclor,

deşi sunt inspirate din viaţa satului. Amănuntul a fost observat de J. Boutière: „le thème de *Stan l'Echaudé*, comme celui la *Belle-Mère aux trois bras*, n'est représenté en Roumanie que par le conte de Creangă; de plus nous n'avons trouvé *aucune version étrangère*" (s.n.) în: *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă*, Paris, 1930, p.137. Să adăugăm aici şi afirmaţia lui Ov. Bârlea: „...basmul circulă atât în folclorul românesc, cât şi în o parte din cel european, fiind atestat de noi în 23 de variante, dar toate *ulterioare* (s.n.) lui Creangă" (Op. cit., p.81).

Ţinem seama şi de concluzia lui Boutière („il ne faudrait pas conclure que Stan l'Echaudé a été imaginé par Creangă: le thème général du conte et plusieurs de ses détails denoncent évidemment un récit populaire" (Op. cit. p. 137), dar nu credem că greşim susţinând că explicaţia absenţei unor versiuni *precedente* în folclorul românesc sau străin se află în faptul că aceste poveşti sunt, pur şi simplu, creaţii originale crengiene, motivele populare fiind specifice stilului său...

De altfel, dincolo de aparenţe, *Povestea lui Ionică* nu este o snoavă şi, cu atât mai puţin, una — cum ar zice Creangă — „de masă". Autorul însuşi, în paragraful final, ne atrage atenţia că nu vorbeşte „mascarale" (tc. Hascara — bufonerie, glumă uşoară, destinată amuzamentului): „...am găsit şi eu cu cale că, decât oi vorbi mascarale, mai bine de-acestea... Şi cine a zice *de-aceste măscărale* (s.n.) să aibă în pungă multe, multe parale! Continuând îngăduitor: „Iară cine a zice că e vorbe de masă, să aibă ticnă şi linişte în casă". Adică, am zice noi azi, să fie sănătos, căci nu pricepe mai mult!...

Avem de-a face aici, în fond, cu o poveste de dragoste, banală, căutată anume ca atare: un flăcău sărac şi „străin, de parcă era căzut din cer" — cum precizează atât de frumos Creangă — iubeşte tocmai pe fata popii. Aceasta, nesimţitoare la avansurile lui anterioare, este şi măritată, pe deasupra, cu feciorul-nepotul-finul celor mai importanţi oameni din sat. Problema, eternă de altfel, este: cum ar putea ajunge el să-şi împlinească dragostea? Iar calea aleasă este simplă, ţărăncască, dezarmantă: încercând să-şi scoată iubita din categoria persoanelor intangibile, care văd în el un „prost", bun doar pentru fata Todosicăi din deal, coborând-o, altfel spus, în categoria unor paria, alături de sine. Neavând materialmente nici o posibilitate de acţiune, nu-i rămâne altceva de făcut decât să atace chestiunea în plan moral: odată compromisă în ochii satului, femeia va coboî la condiţia lui Ionică şi astfel însoţirea cu el va deveni posibilă.

Povestea este „mai săracă în peripeţii" fiindcă nu este una propriu-zisă, ci o schiţă-copie a realităţii, iar aceasta, viaţa omului cea de zi cu zi, este într-adevăr mai ternă decât aceea a unui personaj de basm. Penuria de amănunte extraordinare nu scade însă automat valoarea unei creaţii! Avem convingerea că ea nu rezidă într-o carenţă a fanteziei autorului, ci că se explică prin alegerea mijloacelor adecvate subiectului tratat. Evidenţiem, spre pildă, indicaţiile „de regie" date de Creangă, care l-au făcut pe Eminescu să-l considere exemplar pentru cei care ar dori să afle (şi să înveţe!) „cum vorbesc şi se mişcă ţinutaşii din Neamţ" (Opere, VI, Bucureşti, 1963, p.623).

Cea de-a doua lucrare proscrisă este *Povestea poveştilor* şi conţine chiar în subtitlu unul din cuvintele care — parafrazându-l pe Ov. Bârlea — au produs nedumeriri, iar pe unii i-a „scandalizat de-a dreptul că un atât de mare scriitor a putut pune pe hârtie asemenea necuviinţe". (Op. cit., p.128). Va trebui aşadar — deşi rândurile de faţă şi-au propus să demonstreze (şi) că se poate discuta despre *toate* poveştile lui Creangă fără a pomeni măcar vreun cuvânt inacceptabil — să insistăm chiar asupra celui care face obiectul poveştii! Căci de la el, de la cuvânt nu de la obiect a pornit întreaga tărăşenie...

Să ne amintim începutul naraţiunii: un ţăran seamănă nişte păpuşoi (zic moldovenii, cucuruz — zic ardelenii; porumb adică în limba literară actuală), când s-a întâmplat să treacă prin apropiere Hristos şi cu Sfântul Petrea. Iar Mântuitorul, comunicativ pare-se, pus pe taclale, îl întreabă pe om ce seamănă? Ţăranul obosit răspunde scurt, fără să se gândească prea mult, în limba lui, ceea ce îl face pe Hristos să-i interpreteze spusa drept obrăznicie şi să-i blagoslovească munca în consecinţă! De aci, povestea continuă firesc...

Zice Creangă: „Sf. Petrea... nu-şi putea stăpâni mierarea de cuvintele ce auzise că au ieşit din gura lui Hristos, pentru că niciodată nu mai vorbise Mântuitorul atât de buruienos". Să reţinem că sfântul mai fusese prin partea locului, cunoştea oamenii şi deosebirile lingvistice ale lor, ba chiar — vezi *Ivan Turbincă* — luase şi o chelfăneală cândva, deci se întâlnise cu ei în fel de fel de situaţii...

Mai zice Creangă mai la vale, în scena petrecută în casa cucoanei:

„— Dar bine le mai zici pe nume, mâncale-ai pe ceea lume!

— Apoi, dă, cucoană (răspunde ţăranul) dacă *aşa le cheamă* (s.n.), cum... să le mai zicem?!".

În ambele ocazii deci avem de-a face cu un personaj — ţăranul — care utilizează cuvântul proscris fără nici o motivare şi, firesc, atrăgându-şi, stupefiat la rându-i, mânia celorlalţi asupra sa. Explicaţia lucrurilor e la

îndemână: cum putea el să numească păpuşoiul [cucuruz], porumbul cu pricina când pe limba lui ştia că acela „aşa se cheamă"?! Dincolo de jocul (magistral) al lui Creangă, plin de ambiguităţi căutate şi de confuzii voite, să reţinem că în fond totul porneşte de la o... neînţelegere. Să nu uităm că locul întâmplării se află (poate) undeva în ţinutul Neamţului, oricum imediat dincolo de Carpaţi, în Moldova, într-o zonă unde, atunci ca şi azi, trăiesc destui oameni proveniţi din Transilvania. Autorul însuşi – o ştie şi un copil care a citit *Amintirile* – este urmaşul unora dintre ei! Nu este cazul lui Creangă, dar – de asemenea se ştie – o parte dintre aceia sunt de origine maghiară şi atunci, cum altfel ar fi putut numi ţăranul „măscărăgios", sărmanul de el, planta cu pricina altfel decât puliszka (ungureşte: porumb!), dacă ştia bine că neam de neamul său aşa o numise fără a se ofensa nimeni?! Se vede treaba că Mântuitorul era valah şi încă unul neaoş, care nu avea nici idee de limba vecinilor de la apus.

Dincolo de glumă, acest amănunt este un prim indiciu asupra vechimii motivului prelucrat de Creangă, care trebuie să se fi născut prin sec. XV-XVI, curând după introducerea cultivării porumbului în părţile româneşti, când denumirea lui era încă labilă, insuficient fixată în limbă, şi prin urmare orice confuzie era cu putinţă. Cu atât mai mult cu cât – este un fapt istoric notoriu – porumbul adus din America a fost cultivat mai întâi în Transilvania şi numai pe urmă în Moldova şi în Muntenia...

De altfel, aluziile referitoare la incapacitatea ţăranului de a vorbi corect româneşte nu sunt doar astea. Ele abundă în scena unde Creangă îl pune să converseze cu cucoana. Remarcăm că nu el, cel care i-a văzut pe drumeţi, este convins că ar putea fi Hristos şi cu Sf. Petrea. Cucoana face presupunerea, evident, pentru a-şi justifica în manieră etică achiziţia costisitoare (dar, pare-se, rentabilă) „spre aducere aminte", căci omul nu-şi poate imagina un Mântuitor de alt grai decât el însuşi. (O cunoscută zicală a vecinilor noştri spune că „Dumnezeu este ungur", ca să nu mai vorbim despre cercetările întreprinse la modul cel mai serios care au ajuns la concluzia că... Adam şi Eva vorbeau limba prietenilor noştri! Cercetări ungureşti, desigur, uşor avântate, intrate – pare-se – în folclor şi acceptate ca verosimile de omul de rând...)

Cucoana interesată în chip deosebit de marfa ţăranului, ezită să o numească. Faptul îl derutează pe om, determinându-l să şarjeze: asta vrei să zici, ceea ce stârneşte reacţia pudică a femeii. „Aşa mi-i deprinsă gura" se scuză ţăranul sincer. „Aşa e *la noi* (s.n.), la ţărani, băga-mi-aş, să iertaţi vorba ceea proastă!"

„Proastă" (v.sl. prostŭ – simplu), adică vorba necultivată, pe care, pricepând confuzia ce îl pune „în dihonie cu toată lumea", ţăranul nu mai îndrăzneşte să o repete.

Din nou frapează „regia" lui Creangă (care ar putea crea complexe multor specialişti!). *Povestea poveştilor* mai conţine o scenă în care îl vedem pe ţăran conversând cu cineva şi, din „indicaţiile" sale, putem constata aceeaşi sugestie că ne aflăm într-un spaţiu de interferenţă lingvistică. Autorul îl descrie pe ţăran „scărpinându-se în cap şi trântind cuşma de pământ", înjurând nedumerit de „maţele aerului"! O expresie al cărei înţeles exact ne scapă, dar care pare a fi rezultatul unei etimologii populare, fenomen lingvistic prezent – cum se ştie – întotdeauna când intră în contact persoane / populaţii vorbitoare de limbi diferite (cf. grm. Matze = pască, pâine nedospită de Paşti, la evrei + Eier = ouă).

Urmează imediat întâlnirea cu baba. Ea îl salută, după obiceiul practicat la ţară, unde este natural să saluţi pe oricine ai întâlni, iar când aude răspunsul lui, se posomorăşte. Ca un om care nu înţelege exact ce i s-a spus, dar din tonul folosit, intuieşte că nu poate fi ceva bun. Creangă pune iar în gura ţăranului o expresie cu înţeles obscur: „să-mi bag genunchiul în vâjoiul...". Baba ripostează: „Nu ţi-i oarecum să vorbeşti aşa de faţă cu o bătrână ca mine?". Aşa – zice baba – deci nu neapărat urât, buruienos! Apoi, încet-încet lucrurile se lămuresc, qui pro quo-ul e limpede, şi baba, plină de experienţă şi, mai cu seamă, cunoscătoare într-o oarecare măsură şi a limbii ţăranului, consimte să colaboreze. Îl învaţă cum să se descotorosească profitabil de marfa picată parcă din cer, înţelegând să-şi facă şi ea, în compensaţie, cotă din beneficiile afacerii.

Această întâmplare, şi ea, este un alt indiciu că motivul prelucrat datează din sec. XV-XVI, o perioadă în care s-a înregistrat o imigraţie masivă în Moldova, provocată în bună măsură de luptele religioase din Europa centrală şi de încurajarea stabilirii pe teritoriile controlate de Imperiul turcesc a unor grupuri relativ mari de străini. Este momentul când puterea suzerană musulmană stimulează orice mişcare anticatolică – protestantism, ortodoxie etc. – pentru a-şi întări dominaţia în Europa, şi documentele atestă „nemţi" în cetăţile lui Ştefan cel Mare, „huşi" (= husiţi), întemeind aşezări ş.a.m.d.

În fine, un ultim indiciu al situării prototipului *Poveştii poveştilor* în plin ev mediu este descrierea conacului cucoanei, aşezat undeva în afara satului (unde slujea popa şi s-a desfăşurat cumetria!), înconjurat de o pădure (un parc decăzut?), dar aproape totuşi de locul

unde se deschidea iarmarocul şi se efectua schimbul de bunuri materiale din zonă, ca un castel în toată puterea cuvântului, stăpânit de un feudal. Să nu neglijăm apoi nici amănuntul că deplasarea cocoana o efectuează într-o căruţă (it. caretta = trăsură elegantă închisă), ca o domniţă de altă dată.

Am lăsat cu bună ştiinţă la urmă sugestiile făcute de Al. Piru asupra posibilelor surse livreşti de inspiraţie ale lui Creangă (v. *Creangă anecdotistul*, în „Contemporanul" din 18 decembrie 1964, p.6), care de asemenea plasează naşterea motivului în acea perioadă. Părerea va fi reconfirmată şi 20 de ani mai târziu: *Povestea poveştilor* are „un prototip italian din cinquecento, *Novella dell angelo Gabriello*, apărută (sic!) la Poluzio în 1514", împreună cu alte două scrieri: *Il libro del Perché* şi *La pastorella dell cavalier Marino*. Cartea a fost reimprimată în 1575 şi imitată în versuri, sub titlul *Parapilla*, de Ch. Bordé (1711-1781) etc. (v. *[Mare lucru e blagoslovenia Domnului]... nu aparţine lui Ion Creangă*, în „Revista de istorie şi teorie literară", 32, nr.2, apr.-iun. 1984, p. 110-111).

La această revelatoare opinie subscrie şi Şerban Cioculescu (idem, nr.3, 1984, p.95), adăugând însă, fără a aduce argumente, că autorul nostru ar fi cunoscut novella italiană prin filieră rusească.

Este posibil deşi greu probabil; mai degrabă credem că motivul ajuns la urechea lui Creangă circula în folclorul românesc, adus direct din Italia de vreunul din numeroşii călători străini care au vizitat Ţările Române în secolele amintite, între timp localizat, autohtonizat şi împănat cu detalii pur moldoveneşti de genul celor evidenţiate mai sus. Explicaţia absenţei lui în culegerile noastre o dă Ov. Bârlea:... „astfel de producţii nu au fost consemnate de vechii culegători decât întâmplător, rămânând apoi necunoscute dincolo de un cerc de intimi" (Op. cit., p.131).

O opinie demnă de luat în seamă, despre modelul *Amintirilor* lui Creangă, operă pe care am apropiat-o deja de poveştile „pe uliţa mare", o formulează Tudor Vianu: „Nici un model nu i-a putut pluti înaintea lui Creangă scriindu-şi *Amintirile*, dar desigur nici prototipurile culte ale genului, primele autobiografii şi memorii ale renaşterii, înmulţite apoi în toate literaturile europene" (v. *Ion Creangă*, în „Istoria literaturii române moderne, v.I, Bucureşti, 1944, p.314).

Trebuie să acceptăm aşadar că opera lui Ion Creangă îi aparţine în întregime, cu tot ce înseamnă ea: surse, mijloace artistice etc.

S-a făcut încercarea de a citi poveştile lui Creangă unor ţărani şi, fiindcă respectivii nu s-au arătat deosebit de interesaţi de ele, s-a vorbit de o „inaderenţă" a operei creangiene în popor. Concluzie grăbită, căci nu credem că, pe de o parte, cititorii pot fi împărţiţi pe clase sociale, ca într-un manual de economie politică, şi, pe de alta, fiindcă autorul nostru nu este, în ciuda tuturor aparenţelor, un scriitor poporan. Compararea *oricărei* lucrări crengiene cu opera unui Th. Sperantia – care se bucură de aderenţă „în mase" – poate explica totul...

Manuscrisele lui Creangă atestă lesne şi fără dubiu o muncă acerbă, îndelungată şi profundă asupra textelor, iar analiza lexicului, a frazei şi a celorlalte elemente specifice autorului – o cunoaştere desăvârşită a limbii române.

Creangă este, probabil, unicul autor român care este citit de *toate* generaţiile de cititori, din *toate* provinciile româneşti, deşi opera sa abundă în expresii şi cuvinte dialectale sau uitate, al căror sens trebuie căutat în glosare anume sau în dicţionare specializate. Acest paradox se explică tocmai prin faptul că lucrarea sa este atât de rotundă, atât de bine alcătuită, încât – ca marii sculptori ai Renaşterii! – autorul îşi poate permite să lase neisprăvite unele detalii, fără ca prin aceasta să sufere în ansamblul ei.

Poate că Ion Creangă nu a avut înaintea ochilor un model anume, dar tehnica sa scriitoricească este aidoma celei a lui Giambattista Basile (1575-1623), de pildă, despre care B. Croce spune că îşi „concepea mental în italiană [lucrările] şi [le] traducea din dragoste pentru insolit [în dialect] şi pentru a etala bogăţia vorbirii partenopee..." (v. *Storia della età barocca in Italia*, Bari, 1953, p.472).

Spre această concluzie ne trimit mărturiile păstrate despre insistenţa cu care autorul nostru făcea unele corecturi -- din limba literară în grai moldovenesc! – sau glosarul redactat de însuşi Creangă pentru cuvintele necunoscute (publicat în „Legătoarea", v.8, 1904, p.156).

Dacă Eminescu este inventatorul limbajului artistic românesc, iar Caragiale un perfecţionist, Ion Creangă poate fi considerat – din cele de mai sus – artistul deplin al literaturii române din sec. XIX şi, poate, nu numai. Opera lui, ca atare, trebuie citită şi preţuită în întregime, cu răbdare şi năzuinţă spre înţelegere, ca una oferind satisfacţii proprii doar artei de cea mai bună calitate.

Mircea-Valer STANCIU

Braşov

BIBLIOTECA DE POEZIE

AL. DAVILA

BALADA STRĂMOȘILOR

Dormiți în morminte tăcute,
Sub dâmburi sădite cu flori,
Sub pânza curatei ninsori,
Sub umbrele liniștei mute.

Păzită de paznici ploși
Sunteți a moșiei comoară:
Vă fie țărâna ușoară!
Ne-aducem aminte strămoși.

Voievozi, logofeți, bani și vornici,
Spătari, pârcălabi și ciuceri,
Țărani ori moșneni, ori boieri,
De-a neamului datină dornici,
Cu toți deopotrivă vânjoși
Stropit-ați cu-a sângelui rouă
Moșiile voastre-amândouă...
Ne-aducem aminte strămoși.

Cu Gherghița, Baia, Rovine,
Nicopol, Grumaji, Războieni,
Cu vadul din Călugăreni,
Cu roșiile branișți cosmine
Crestat-ați prin veci neguroși
Război în istoria lungă:
Crestă și Curcanul o dungă!
Ne-aducem aminte strămoși.

Ne-aducem, ne-aducem aminte!
Căci piatra cu cruce și corb
E cartea din care se sorb
Credința-n menirile sfinte
Lăsate de morții faimoși
Și dragostea — dulce povară —
De Lege, de Domn și de Țară...
Ne-aducem aminte strămoși!

Și dacă pe iespedea frântă
Pomelnicul nostru s-a șters
De vremi și de-al gloatelor mers,
Culesu-l-a doina și-l cântă
Bătrânilor codri pletoși
Ce scutură-n orice dumbravă
Un freamăt de-a munților slavă...
Ne-aducem aminte strămoși!

Ivească-se deci pe moșie
Zori blânde, sau timpi floroși,
Române, lozinca să-ți fie:
Ne-aducem aminte strămoși!

AVEREA LUI ANTON CRIHAN

Fiind copil de multe ori tăiam cu foarfecele fotografia lui Anton Crihan din ziarele basarabene. Și nu puteam atunci să mă gândesc că peste decenii acest om de pe fotografie îmi va deveni un bun prieten, ba chiar și nănașul de cununie.

Anton Crihan a fost ultimul deputat în Sfatul Țării. Ultimul supraviețuitor din pleiada celor care au votat Actul Unirii Basarabiei cu Țara în anul 1918.

În luna ianuarie 1993 pe seama mea a căzut misiunea de a întoarce corpul neînsuflețit a lui Anton Crihan casă, cum dorise dânsul — alături de țăranii basarabeni, pe care i-a iubit mult și pentru care a luptat o viață lungă. Această misiune tristă de a însoți corpul fără suflet a lui Anton Crihan am îndeplinit-o din datoria mea față de această persoană importantă pentru Basarabia, o misiune pe care am considerat-o o mare onoare.

Acum am avut a doua misiune — anume aceea de a aduce înapoi, aici în Moldova, averea lui Anton Crihan, care s-a limitat la biblioteca lui și câteva scrisori care au mai fost salvate de la distrugere.

Ajungând în America la 60 de ani, el n-a avut posibilitatea să agonisească altă avere, căci toți banii pe care i-a avut, au fost cheltuiți pe cărți de mare valoare și pentru a ajuta, pe cât a fost posibil, pe camarazii lui din Sfatul Țării. Anton Crihan n-a fost bogat nici în perioada interbelică, când avea 50 hectare de pământ la Drochia și o vie mare pe undeva, pe care apoi le-a vândut ca să ajute pe alți frați la învățătură și pentru a-și face doctoratul la Paris. Iar mai târziu, după întoarcerea de la Paris, a fost mulțumit cu salariul lui de profesor.

Dar sper că aceste cărți, pe care le-am adus vor constitui o bogăție și pentru Moldova și va fi hrană pentru mulți oameni de știință în istorie, economie, scriitori.

Această avere de cărți conține bogate informații pentru toți cei interesați, informații care au dispărut definitiv sau sunt greu de găsit. Aceste cărți scrise acum 50-60 de ani prevedeau evenimentele care au urmat. Și poate chiar ca siguranță, conținutul acestor cărți să fie de folos și în a prevedea ce ne așteaptă în viitorul apropiat — dacă nu se vor lua măsurile necesare pentru a evita ocurența unor evenimente nedorite.

Deci să sperăm că cheltuielile și oboseala pentru transferarea acestei averi de cărți vor fi înzecit răsplătite prin folosirea lor de oameni de știință din Moldova în prezent, precum și de generațiile viitoare. Căci așa se va împlini o dorință mare a celui ce a fost Anton Crihan.

14.07.93

Ion CEPOI

ANTON CRIHAN

CRONOLOGIE

1893

S-a născut la 10 iulie 1893 în com. Sângerei, jud. Bălţi. A urmat liceul la Bălţi, Facultatea de Ştiinţe Economice din Odessa şi Facultatea de Drept din Bucureşti.

1917-1940

Fiind mobilizat ajunge pe frontul român, la garnizoana rusă din Bârlad.

Fiind unul din cei care a elaborat în iunie 1917 statutul Cohortelor Moldoveneşti, el este întemeietorul şi conducătorul acestor prime formaţiuni militare ale românilor basarabeni, care, începând cu luna septembrie 1917, au avut un rol important în apărarea drepturilor românilor basarabeni.

A fost participant activ al celor mai importante evenimente din Basarabia şi Transnistria din anii 1917-1918: Congresul ţăranilor (august 1917), mitingul celor 10 000 de soldaţi şi marinari moldoveni, Congresul ostaşilor moldoveni (octombrie 1917), cea dintâi Adunare Naţională a moldovenilor de peste Nistru (decembrie 1917) ş.a.

Anton Crihan a fost membru al biroului de organizare a Sfatului Ţării.

A fost delegat ca deputat pentru Sfatul Ţării de către Congresul ostaşilor moldoveni, fiind deputat valid în întreaga perioadă (21 noiembrie 1917-27 noiembrie 1918).

La 27 martie 1918 votează Actul Unirii Basarabiei cu Patria-mamă România.

În cadrul Sfatului Ţării a fost vicepreşedinte al Comisiei agrare şi membru în comisiile şcolară, de redactare (prima), aprovizionare, combatere a anarhiei, declaraţii şi statute.

Concomitent şi-a continuat studiile la Universitatea din Bucureşti, unde obţine licenţa în drept, iar apoi la Universitatea Sorbona din Paris, unde îşi ia doctoratul în ştiinţele politico-economice.

A fost profesor la Şcoala Politehnică din Chişinău şi la Universitatea din Iaşi.

Între 27 martie şi 2 aprilie 1924 participă, la Viena, în cadrul delegaţiei române, condusă de C.Langa-Răşcanu, la negocierile româno-sovietice în vederea reglementării raporturilor dintre cele două state în problema Basarabiei.

A fost membru al Comitetului Executiv al Partidului Naţional Ţărănesc.

A fost deputat în Parlamentul României în patru legislaturi.

În 1932-1933 a fost subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii, în care calitate a contribuit la aducerea la Chişinău a Facultăţii de Agronomie a Universităţii din Iaşi. Din 1933 este numit profesor la această facultate.

În 1940 se refugiază la Iaşi unde continuă să lucreze la Universitate.

1943

După instaurarea în România a dictaturii comuniste, Anton Crihan emigrează în occident, stabilindu-se definitiv în S.U.A., unde desfăşoară o largă activitate de susţinere a Basarabiei, fiind luptător activ pentru reîntregirea şi libertatea Ţării. A fost membru al organizaţiilor şi asociaţiilor patriotice ale românilor din diaspora – Adunarea Naţiunilor Captive, Comitetul Naţional Român ş.a.

1993

Moare la 9 ianuarie 1993, la aproape 100 de ani, în locuinţa sa din Saint-Louis, S.U.A.

Conform dorinţei sale testamentare de a fi înmormântat în Basarabia rămăşiţele sale pământeşti au fost transportate la Chişinău, unde au fost înhumate la cimitirul central din str. Armenească în ziua de 22 ianuarie 1993.

Publicaţii: *Populaţia Basarabiei, Populaţia agrară în Basarabia în timpul domniei ruse – 1812-1918, Capitalul străin în Rusia, Drepturile României asupra Basarabiei văzute de istorici ruşi şi străini.*

Decoraţii: ordinul Ferdinand în gradul de ofiţer, ordinul Steaua României în gradul de ofiţer ş.a.

BIBLIOGRAFIE:

Anton Crihan//Literatura şi arta. – 1993. – 21 ian. – P.8.

Chiriac, Alexandru. **Crihan Anton**//Patrimoniu. – 1991. – Nr.4. – P.42.

Crihan, Dumitru Anton. **File de istorie**//Literatura şi arta. – 1992. – 19 n. – P.3.

Ultimul drum al lui Anton Crihan//Literatura şi arta. – 1993. – 28 ian. – P.6.

G.B.

BIBLIOTECA ANTON CRIHAN

Pe parcursul anului 1993 în colecţiile Bibliotecii Naţionale din Chişinău au intrat primele două partide de cărţi ce fac parte din biblioteca ultimului supravieţuitor din pleiada celor care au votat Actul Unirii Basarabiei cu România – Anton Crihan. Fiind un militant activ al reîntregirii ţării, iubindu-şi Basarabia, din care a fost nevoit să se refugieze, Anton Crihan a lăsat moştenire urmaşilor singura sa avere – cărţile.

Colecţia intrată în fondurile Bibliotecii Naţionale conţine circa 1 000 de publicaţii în limbile engleză, franceză, italiană, germană, română, ce tratează diverse aspecte: civilizaţie, cultură, ştiinţă, ipoteze şi sisteme ştiinţifice, sisteme sociale şi filozofice, drept internaţional şi legislativ, comerţ, afaceri comerciale, ştiinţe economice şi economie politică, teorii economice etc. precum şi cărţi ce ţin de compartimentele: *Filozofia istoriei, Rolul religiei în cultura occidentală, Perioada Renaşterii, Filozofia istoriei.*

Sunt prezente publicaţii ce reprezintă prestigioasele edituri: „Hachette", „Gallimard", „Colbert", „Presse Universitaire de France", „Flammarion", „Albin Michel".

Trebuie menţionate cărţile apărute în colecţiile: „Popoare şi civilizaţie", „Biblioteca ştiinţifică", „Biblioteca Clio", „Colecţia Evoluţia Umanităţii", „Biblioteca de sinteză ştiinţifică", „Biblioteca istorică" ş.a.

Aceste cărţi sunt puse la dispoziţia celor interesaţi de către serviciul cărţi rare al Bibliotecii Naţionale, în cadrul căruia s-a constituit o colecţie specială – *Biblioteca Anton Crihan*, care va îngloba cărţi şi alte publicaţii ce au aparţinut marelui patriot şi vor fi în curând transferate la Chişinău la dorinţa celui ce le-a deţinut şi a slujit dintotdeauna cauzei supreme a neamului românesc.

Tatiana BRAGĂ

CUVÂNT DESPRE AETHICUS HISTRICUS

Cu mai mulţi ani în urmă, când prin părţile noastre cuvintele *român* şi *românesc* erau încă proscrise, Pavel Balmuş încerca să afirme, în timpul lansării romanului *Sânge pe zăpadă* al lui Vladimir Beşleaga, premieră ce se derula în Casa Uniunii Scriitorilor, că istoria literaturii noastre începe nu de acolo de unde a poruncit comitetul central al partidului, ci numără cel puţin două mii de ani. Atunci cuvintele lui nu au fost auzite nici chiar de către unii dintre aceea care astăzi s-au autoproclamat drept protagonişti ai renaşterii naţionale în Basarabia. Ţin să mărturisesc că anume acelei „ieşiri" a cercetătorului nostru literar îi datorez interesul pentru această temă. Problema dăinuirii, vechimii noastre în spaţiul carpato-danubiano-pontic, felului nostru de a fi acolo unde suntem, a fost şi mai rămâne încă, să fie abordată în mod diferit de către cercetătorii care s-au simţit chemaţi de conştiinţă şi de vocaţie (alţii, ce-i drept de către organele de resort) ca să îi consacre ani de viaţă, pagini şi cărţi.

Felul în care a fost tratată ea în Basarabia, nu poate fi luat astăzi în serios. S-a scris peste tot, la comanda oficială desigur, că moldovenii dintre Nistru şi Prut sunt o naţiune nouă, născută prin nu ştiu ce metodă, după alipirea acestui teritoriu la Rusia, dar mai cu seamă după aşa-zisa revoluţie din octombrie. În consecinţă, furăm lipsiţi nu numai de contactul firesc cu ţara, cu matca străveche de cultură şi civilizaţie românească, ci şi de istoria naţională, de operele clasicilor literaturii române, de multe alte atribute şi valori fără de care deznaţionalizarea concepută de către ocupanţi s-a putut derula, pentru ei, mai lesne şi mai în linişte. Slavă Domnului că a venit anul 1989, şi a revenit acasă, vorba lui Vieru, şi Dumnezeu, şi ciasicii noştri, şi adevărul istoric. Şi să dea Domnul ca vânturile neprielnice, care par să sece din nou viaţa spirituală a Basarabiei noastre, să nu aibă sorţi de izbândă.

Există şi nişte modalităţi general româneşti de tratare a problemei. George Călinescu, de pildă, scria despre neîncrederea în noi înşine cauzată de minoritatea şi tinereţea noastră ca naţiune, lucruri pe care dumnealui încerca să le dezmintă. Constantin

Noica, în *Pagini despre sufletul românesc*, zice, şi el, nu numai despre complexul de inferioritate al nostru, ci şi despre o inferioritate ca atare, aceasta fiind cauzată de caracterul folcloric al culturii noastre, pe când o cultură majoră, cum scrie filozoful român, se ţine nu pe anonimat, ci pe individualităţi şi pe valori culte. În această privinţă sunt împărţite şi opiniile istoricilor. Citisem într-o revistă un articol, autorul căruia zicea să nu ne prea dăm aere de naţiune serioasă, fiindcă în timpul când Dante Alighieri îşi redacta *Divina Comedie*, noi ne mai ascundeam prin peşteri. Acesta din urmă însă este, cu siguranţă, un caz accidental. Altceva este chestiunea relativă la folclorul, la cultura populară, care, zice-se, ne-a dominat începuturile, târzii şi acestea, şi care ne încorsetează gândirea cultă.

Marele cărturar dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, cel care aproape trei decenii a cercetat începuturile literaturii noastre, nu s-a prea dat în polemici gălăgioase, ci, când a văzut că nici unii nici alţii nu prea au dreptate, a scris pe foaia de titlu a unei cărţi elaborate de domnia sa: *Biruit-a gândul*. Şi gândul lui avea cum să biruie, pentru că se întemeia pe fapte de cultură concrete. Documentarea fundamentală pe care a făcut-o i-a permis să conchidă, cu deplină convingere, că la cumpăna secolelor IV-V, şi chiar mai devreme, în spaţiul nostru istoric era prezentă o cultură latină, şi nu una populară, ci una care cuprindea cele mai superioare forme de manifestare.

În sec. II î.Hr. la Callatis îşi scria lucrările biograful Lembos, în sec. III î.Hr. tot la Callatis activa savantul Satyros şi exegetul Istros, autor al unei monografii despre tragedie. În cetăţile Dobrogei secolelor III-IV d.Hr. (Scythia Minor de atunci) erau vii tradiţiile şcolilor filozofice antice şi îşi scriau opera redutabili filozofi străromâni, unul din ei fiind Aethicus Histricus, născut pe la jumătatea sec. IV şi despre care vom vorbi ceva mai jos. După el au fost scrise: opera Sfântului Ioan Cassian, Omiliile lui Laurenţiu de Novae, scrierile Sfântului Niceta de Remesiana, opera episcopului Ioan al Tomisului, scrierile „monahilor sciţi", în frunte cu Ioan Maxenţiu şi Dionisie Exiguul, şi mulţi alţi autori daco-români care scriau latineşte, şi care au dus departe, în lumea cunoscută pe atunci, faima ţinuturilor noastre şi au adus, după opinia savanţilor din mai multe ţări, contribuţii valoroase la cultura universală a epocii.

Filozoful străromân Aethicus Histricus, potrivit precizărilor făcute de Nestor Vornicescu, dar şi de savanţi-cărturari din alte ţări — cum sunt Wutke

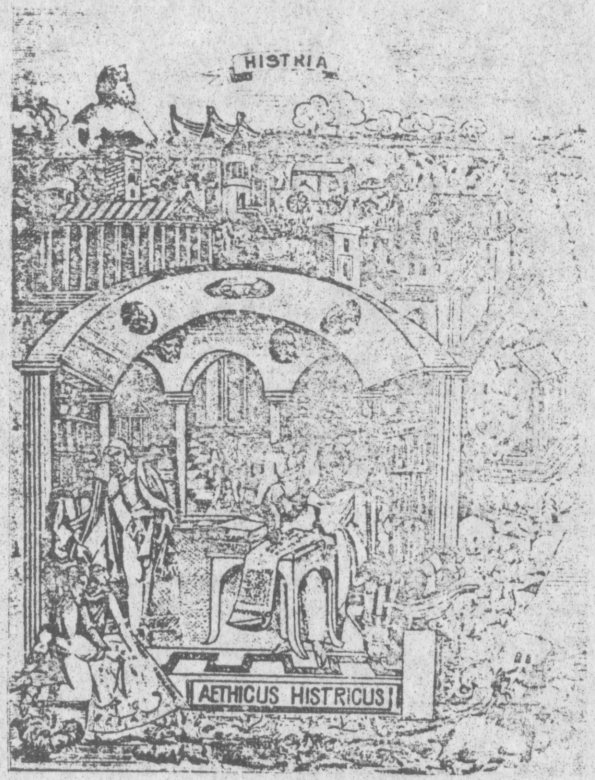

REPRODUCERE DUPĂ UN DESEN
DIN COLECŢIA PERSONALĂ
SEMNAT DE PICTORUL CRAIOVEAN D. NEAMU

LIBER PRIMVS.

3. Primum omnium initium mirabili[or]um deus instituit illudque fundamentum principaliter posuit sua dispensatione mirabiliter atque potenter, quando omnes creaturas indivisas atque incompositas, in sua sapientia, aedificium summopere in unam ergatam instituit atque eas, quas ex nihilo fecit, multipliciter prolatas dilatavit, et omnes creaturas, quas ex nihilo fecit, incunctanter omnia quasi acervum eminentem novorum fragum, diversaque in unum colleeta nonnulla recondere semina, ut vidimus in unum congericm gramina disparilia mira structura coaptata[m] et alia ventilata separatim dividere gramina. Materiam autem informem sic in multas species divisit. Unam itaque atque idem statuam in una massa informe fuisse institutam; ipsam autem materiam in multas species divisit. Mundus quidem ir massa informe fuit constitutus sine vocabulo ad discretionem sua[m]que forma[m] reposita[m], dum altiora fabrica tecta videbatur. Unde mirabiliter firmata arce consistit.

4. Paralisus de ea massa quae melior[a] fuit indiscreta credatur fuisse, cum novem ordinibus angelorum. Sursum primum elevatus in ordinem decimum ignis spirans flatum in ordinem refulgentem conditum facturi in signaculum qui ruinam fecit. Ordo idem decimus futuris cum hominibus sanctis. Glebam in unam partem diu a conditore servatam adsignatam cuncta producta optimam reservare facturam.

5. Infernum in ima parte infimo voraginem asperam in baratrum fore terrimum. Ab alte sulphure casuras quos adtendebat in conditione priores, discerptam nubilo flammam ignem conicere rutulantem eiusque conditione fieri tormentis poenis perpetuis, sub terra collocata ca-

Pagină din **Cosmografia-Aethicus**

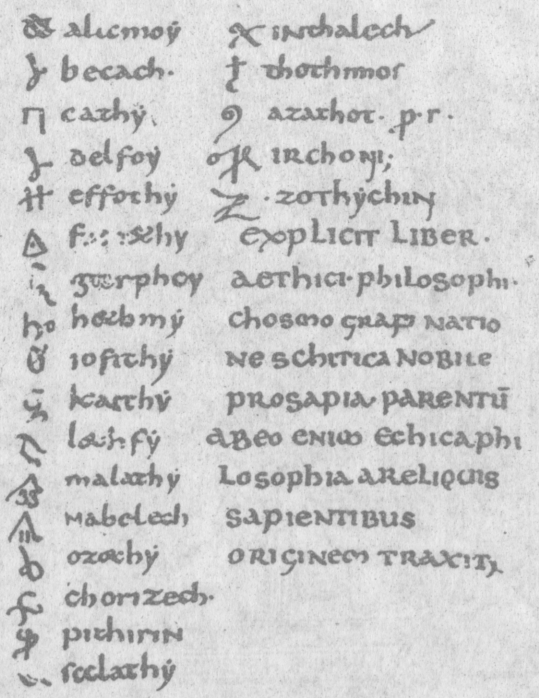

Alfabetul Aethicus

(Leipzig), Hillkovitz (Frankfurt), Vittorio Peri (Italia) ş.a. — s-a născut pe la jumătatea secolului al IV-lea în Histria, cetate daco-romană din Scythia Minor (teritoriul Dobrogei românești de astăzi). Fiind de viță nobilă, și-a făcut studiile în școlile vremii *din partea locului* (iarăși un indiciu al culturii avansate de atunci), primind și o instrucție particulară cu profesori de literatură ciasică latină și greacă. Nestor Vornicescu nu exclude ca Histricus să fi urmat și niște cursuri academice în școlile înalte ale timpului din Asia Mică, Grecia și din alte părți ale lumii. A fost filozof, explorator, chiar negutător de aur și pietre scumpe, fapte care l-au și făcut, probabil, să călătorească foarte mult. Iată doar lista, pe scurt, a locurilor pe care le-a vizitat: Grecia (unde a purtat discuții cu filozofii timpului), Spania, ținuturile nordice, pe care la acea dată nu le străbătuseră nici geografii greci și nici cei romani, insulele și peninsulele din Marea Norduiui și Marea Baltică, Danemarca, Finlanda, Norvegia, Suedia, Groenlanda, Armenia, Porțile Caspice, țărmurile „Mării înghețate", Mesopotamia, Mongolia, India, Izvoarele Gangelui din Himalaia, Ceylon, Babilonia, Arabia, Canaon, Egipt, Libia. Despre toate acestea a scris un jurnal de călătorie, numit *Cosmografia* lui Aethicus. Nestor Vornicescu menționează că „numeroase aspecte ale *Cosmografiei* atestă inteligența autorului, dar și anvergura preocupărilor sale, în baza culturii vaste pe care și-o însușise. Avea spirit inventiv și aptitudini de arhitect — a consemnat chiar în scris proiectul unui pod la Haeilaespant".

Histricus a inventat și un alfabet, cunoscut astăzi în lume sub titlul *Alfabetul Aethicus*, alfabet cu litere și denumiri proprii, care, după opinia cercetătorilor, conținea elemente locale din cultura geto-dacă, filozoful nostru străromân alcătuindu-l și folosindu-l în chiar epoca romanizării Daciei, adică în epoca etnogenezei noastre.

Cosmografia sa conținea date geografice și de altă natură, care pe atunci nu puteau fi găsite în nici o altă lucrare din Grecia sau Roma, cu atât mai mult din alte țări. Grație acestui fapt, lucrarea sa, împreună cu alfabetul inventat de el, s-a răspândit de-a lung de secole, prin copii-manuscrise și tipărituri.

În sec. VI-VII în Spania circula lucrarea lui Isidor al Sevillei *Etimologii*, în care au fost incluse numeroase informații din *Cosmografia* lui Histricus.

În sec. VIII *Cosmografia* era folosită în Germania la întocmirea unui manual de geografie. În același secol, o copie făcută de pe *Cosmografie* intră în posesia bibliotecii Universității din Leipzig, unde se păstrează și astăzi. În secolele următoare lucrarea a fost citată în prestigioase monografii științifice din mai multe țări. Până astăzi se cunosc 40 de copii ale *Cosmografiei*.

În sec. XIX opera lui Histricus se va bucura de un interes sporit, fiind editată și comentată de savanți de prestigiu, ca Wutke S., în Germania. În sec. XX va fi reeditată de Hillkovitz în Germania și Vittorio Peri în Italia.

În spațiul românesc lucrarea nu a fost cunoscută foarte mult timp. În această ordine de idei, contribuția adusă de Nestor Vornicescu la depistarea, valorificarea și editarea *Cosmografiei* și *Alfabetului* lui Aethicus Histricus este inestimabilă. Punerea în circulație a acestei lucrări va contribui cu siguranță la atenuarea acelui complex de inferioritate al nostru, despre care vorbea Noica, pentru că, în timpurile etnogenezei noastre, cu mult înainte de a se naște Dante Alighieri, în spațiul nostru se scriau opere culte, de valoare universală. Mai mult decât atât, Histricus și alți filozofi străromâni au fost niște enciclopediști remarcabili cu multe secole înainte de Voltaire și de ceilalți enciclopediști francezi.

Pătrunderea acestui text în spațiul basarabean are o importanță și mai mare, pentru că, în condițiile

de incertitudine în care ne aflăm, el ar putea să ne ajute pe de o parte să ne menținem demnitatea, verticalitatea, iar pe de altă parte să aducem un argument în plus celor care încă nu cred, sau nu vor să creadă că suntem parte din ginta latină și ne ținem acestui loc de milenii, și, nevrând să creadă, mai pun la cale o rușinoasă votare pentru recunoașterea unei noi limbi, a celei moldo'enești.

Biblioteca Națională Chișinău deține un exemplar din ediția scoasă de Nestor Vornicescu la Craiova, în 1986, oferit de către Mitropolit, cu autograf, în 1992, când a fost oaspete al acestei Instituții.

Cartea a apărut într-un tiraj nu prea mare (circa două mii exemplare), din care cauză poate fi considerată, pe drept cuvânt, drept o raritate bibliofilă. Cei interesați să o țină în mâini, vor remarca, neîndoielnic, studiul lui Nestor Vornicescu (în limbile română, franceză și engleză), paginile din *Cosmografia-Aethicus* în text latin, cele 8 planșe cu ilustrații redând climatul epocii, între care și *Alfabetul* lui Aethicus Histricus reprodus după două manuscrise, unul din sec. VIII și altul din sec.IX.

Acestea fiind spuse, închei scurta mea comunicare, nu înainte de a vă îndemna la lectură și cercetare și de a-l da din nou cuvântul lui Nestor Vornicescu:

„Recapitulând, reținem faptul că opera lui Aethicus Histricus ne dovedește prezența culturii latine în forme superioare de manifestare pe solul fecund geto-dacic, în părțile Histriei dobrogene la cumpăna secolelor IV-V. Alături și împreună cu celelalte opere ale străromânilor elaborate în limba latină, opera lui Aethicus a contribuit la procesul consolidării, romanizării acestor ținuturi și în același timp la unitatea spirituală a Europei."

Aiexe RĂU

Ion GANE

POVESTEA ROMÂNULUI

Român sunt! Cu credință și falnic viitor
Am izbutit prin veacuri să fiu biruitor.
S-au năpustit asupra-mi de-atâtea ori barbarii,
Dar n-au putut să șteargă străvechile fruntarii.
În vremuri de restriște m-adăpostirâ munții...
Acolo alungat-am îngândurarea frunții,
Am ascultat acolo atât amar de ani
Duioasa fremătare a codrilor sărmani,
Asurzitorul vuiet al apelor ce-n vale
Prin funduri de prăpăstii sălbatic se prăvale,
Și buciumul la stână l-am ascultat cu drag,
De-mi ostoiam aleanul și dorul meu pribeag...
Împrăștiam pe dealuri, și-n văi, și-n câmp deschis,
În curgerea de veacuri avui un singur vis:
Să-mi liberez ogorul, să mă-nfrățesc cu frații,
Prin mijlocul de țară să-și taie drum Carpații.
Și-așa, senin ca bolta și roditor ca firea,
În lumea asta largă să-mi împlinesc menirea.
O, visul meu de aur departe licărea,
Cum licărește-n noapte strălucitoare stea,
Dar îl simțeam în suflet mereu mai viu arzând
Și-l depănam alevea cu fiecare gând.
Cu tot mai multă jale pășeam din an în an,
Amară mi-era pâinea, căminul meu sărman.
Dar după veacuri aspre a fost se vede scris
Pe viață și pe moarte să lupt cu piept deschis.
În dip-aceea mare lăsai în câmp plăvanii
Și-am alergat să spulber din țara mea dușmanii
O, mă-nflor la glasul aduceril aminte...
A fost o epopee cu mii de oseminte,
Cu ploale nesfârșită de plumb înfierbântat,
Cu cântec de ghiulele și geamăt de soldat.
Înverșunat, dușmanul lupta cu ură-n piept,
Eu, cu credință-n Domnul, îmi apăram un drept.
Cu brat vânjos, cu ochii visând supremul țel,
Am stăvilit atuncea puhoiul de oțel,
Năprasnic dând asaltul, un șuier de obuz,
Cu sânge-am scris izbânda pe culme, la Oituz!
Cu pieptul gol, în coasta oștirilor nemțești,
Cu trăsnetul din ceruri lovii la Mărășești!
...Și după suferință veni înseninare...
Azi visul meu de aur e mândră-ntruchipare.
Mi-e țara întregită ca-n vremi de altădată
Și frații mei sunt liberi... Mi-e fruntea luminată.

*

Român sunt! Stâlp de strajă pe glia mea rămân!
Mai mult ca-ntotdeauna eu azi mă simt Român!
Stăpân la mine-acasă surâd voios în soare,
Sunt slobod, ca prigorii să fâlfâie în zare.
Și dacă iar vrăjmașii vreodată-ar îndrăzni
Cu tunuri și granate un drept a nimici,
Cu toată barbaria și ura lor, să vie!
Dezlănțui-voi iarăși cumplita vijelie
Și deșteptând și morții din negrul lor mormânt,
Te-om apăra cu toții, străbunule pământ!

• *BIBLIOTECA DE POEZIE*

George COȘBUC

SUS INIMA

Avem o mândră țară –
Prin timpi de jele-amară
Strămoșii se luptară
S-o scape de capcâni.
Azi singuri noi, Românii,
Suntem în ea stăpâni,
Sus inima, Români!

O lege-avem străbună –
Prin veacuri de furtună
Ea n-a putut s-apună
Strivită de păgâni.
Ne-a fost Cel sfânt tărie,
Și-n veci o să ne fie.
Sus inima, Români!

În țara românească
De-apururi să trăiască
Credința strămoșească
Și graiul din bătrâni.
Spre Domnul țării gândul.
De-apururi noi având-l,
Sus inima, Români!

GRAVORUL ILIE ÎN LUMINA ADEVĂRULUI

Menționasem cândva, într-un studiu despre ce este adevăr și falsificare în istoria editării *Cazaniei* lui Varlaam, că afirmațiile mai multor autori din Moldova de dincoace de Prut referitoare la influența rusească și la rolul covârșitor al Rusiei în inaugurarea tiparului și a grafiei de carte moldovenești nu sunt argumentate. Precum tot fără un temei plauzibil erau și opțiunile pentru originea răsăriteană a lui Ilie, cel care a realizat înfățișarea grafică a „Cărții românești de învățătură". Și mai puțin credibilă, deși vehiculată mereu, era teza despre ieșirea stilului de gravare a cărților moldovenești direct în albia stilistică a gravorilor ruși, despre Ilie îndrăznindu-se chiar a se spune că l-ar fi imitat (ba uneori chiar și copiat) pe Fiodorov.

Este de ajuns să te informezi sumar asupra epocii în care a fost tipărită *Cazania* ca să-ți dai seama că un asemenea rusofilism ar fi fost pe atunci imposibil și irealizabil. Or, care era cvintesența epocii vasiliene? George Ivașcu a numit-o cât se poate de elocvent: afirmarea ființei naționale prin cultură. În Muntenia și Moldova veniseră la putere doi ctitori ai culturii în limba națională: Matei Basarab și Vasile Lupu. Ceea ce au realizat ei în toate domeniile culturii a fost calificată de istorici și exegeți drept o renaștere românească. Puteau fi înfăptuite toate acestea de către străini? Se putea afirma ființa românească în niște tipare de împrumut? Cu siguranță că nu, și sus-numiții domnitori nici nu ar fi tolerat așa ceva, dovada făcând-o, ca să dăm un singur exemplu, decretul lui Vasile Lupu prin care voievodul moldovean amenință cu luarea capului pe acei care ar fi îndrăznit să-și pună alte straie decât cele ce țineau de portul național.

Așadar, cine a fost acel Ilie, care a zugrăvit *Cartea românească de învățătură*? Primul care a intuit originea română a gravorului a fost, se pare, B.P.Hasdeu, concluzia lui fiind că Ilie era xilograf la Arhiepiscopia din Iași. S-a născut probabil în Iași sau

Pravila lui Vasile Lupu (Iași, 1646). Pagina de titlu

Stema Moldovei. Pravila lui Vasile Lupu

în județ și la început profesa meseria de pisar, fapt confirmat și de o xilogravură din *Cazanie* care este semnată *Ilie Pi(sar)*. Nu se știe când și unde l-a cunoscut pe Petru Movilă, probabil în timpul scurtelor vizite ale acestuia în Moldova, dacă nu chiar înainte de plecarea din țară a viitorului prelat kievean. Oricum, prietenia cu el este o dovadă în plus în favoarea originii române a lui Ilie, știindu-se că în epocă Movilă era învinuit de adversari că își iubea atât de mult pământenii, încât era înconjurat de servitori moldoveni. După ce își termină studiile și intră în slujbă la Liov și apoi la Kiev, Petru Movilă îl ia cu sine pe Ilie. La Liov pisarul ieșean deprinde meșteșugul gravurii în lemn, după care va deveni unul dintre cei mai iscusiți și mai celebri ilustratori de carte din acea vreme. A profesat xilogravura din 1637 până la 1663, evoluția lui fiind marcată de trei perioade semnificative: lioveană, ieșeană și kieveană. La Liov, lucrând asupra unei ediții pregătite de Movilă, își scrie pentru prima dată, pe gravura *Creștinarea eunucului*, numele deplin: *„Ilie Anagnoste, robul lui Dumnezeu, 1638, înscris pe roata căruței"*. În perioada lioveană ilustrează un *Apostol* și un *Minei* editat la Moscova. Începe să studieze gravura în metal. Realizează un șir de lucrări grafice care vor fi incluse mai apoi în mai multe cărți religioase.

În 1641, când Petru Movilă începe pregătirile către sinodul de la Iași, Ilie Anagnoste revine în capitala Moldovei, împreună cu tipografia trimisă de la Kiev, și va fi xilogravorul de renume al imprimeriei ieșene în care lucrează până prin 1644, ilustrând textul grecesc din *Decretul Patriarhului Partenie*, apoi *Cazania*, lucrare care pune bazele artei naționale a graficii de carte și *Șapte taine*, tipărită în 1644. Tot în acești ani începe lucrările pregătitoare în vederea ilustrării *Pravilei* lui Vasile Lupu, aceasta urmând să apară în 1646.

În 1644 Petru Movilă îl înștiințează că a încheiat lucrările asupra *Trebnicului* și a *Liturghiei* și că îl așteaptă să-i încredințeze ilustrarea acestora. Pleacă deci la Kiev.

În 1645 Vasile Lupu o dă în căsătorie pe fiica sa Maria nobilului litvan Ianus Radziwil. Cu această ocazie Petru Movilă vine la Iași să oficieze cununia. Ilie, ca de obicei, îl însoțește. În timpul acestei șederi la Iași definitivează înfățișarea grafică a *Pravilei* lui Vasile Lupu (gravează stema, semnează pagina de titlu și câteva xilogravuri).

Reîntors la Kiev împreună cu Petru Movilă, se va stabili aici până la sfârșitul vieții. Gravează stema (blazonul de familie) al mitropolitului kievean, ea

Sfântul Gheorghe. Cazania lui Varlaam

conținând bourul moldovenesc și corbul muntenesc, însemne ale obârșiei lui Movilă prin părinți, dar și ale unui gând de unire, de întregire a țărilor românești. Dintre lucrările cele mai însemnate realizate în perioada kieveană trebuie să menționăm ilustrațiile la toate cărțile scoase de Movilă: *Liturghie* și *Trebnic* (1646), *Pateric* (1656) și multe altele. Ultima sa lucrare atestată este compoziția *Adormirii*, datată 1663 și semnată de astă dată *Ilie S(imonah)*, ceea ce înseamnă că la acea dată era deja călugărit. S-a stins din viață prin 1664 sau 1665, în ultimii ani ne mai semnând nici o lucrare.

Opera cea mai însemnată a lui Ilie Anagnoste ca a unui grafician român o constituie desigur ilustrațiile la *Cazania* lui Varlaam: portal, stemă, fruntare, inițiale mici, inițiale mari, finale. Tot pentru această carte a realizat o compoziție pe o pagină întreagă, *Viața Sf. Parascheva*, în care se conține și unul dintre puținele portrete ale lui Vasile Lupu. Specialiștii au remarcat la Ilie fericita sinteză a elementelor neobizantine și occidentale, fapt caracteristic pentru perioada de trecere de la o cultură medievală spre o cultură națională. Dar Ilie nu ar fi fost cel știut și apreciat de noi dacă se oprea numai la atât. Precum se știe, *Cazania* lui Varlaam a jucat în cultura noastră un rol similar cu acela jucat de *Biblia* lui Martin Luther în Germania, adică a renăscut, prin limbă și credință, ființa națională a românilor. Ca să te apropii însă de suflet prin ființă, este nevoie să le propui credincioșilor nu doar niște tălmăciri pre limba înțeleasă de ei, ci și niște adevăruri mai apropiate lor, ceea ce a și făcut Varlaam, care, transpunând lucrarea lui Kalist, a compus pentru ea și niște capitole legate de realitățile românești. Ilie deci trebuia să țină și el cont de această sarcină. Și s-a achitat de ea în mod strălucit. Elementele baroce, rigidizate prin canon de bizantini, sunt recreate de ei în baza tradițiilor de miniere a textelor în epoca lui Ștefan cel Mare (aici și-a spus cuvântul prima lui profesiune, cea de pisar) și a tradițiilor populare românești de ornamentare. Tot din tradiția autohtonă a fost preluat și narativismul scenelor zugrăvite, așa încât ilustrațiile sale, cu atmosfera lor molcomă, catifelată, ajută pe creștinul român să se predispună pentru comunicarea cu cele sfinte și veșnice. Pentru executarea foii de titlu și a portalului, a studiat și s-a inspirat evident din arta icoanei românești, modelele lui Grigore din Bierlieşti fiind, pare-se, acelea care i-au grațiat rezolvarea formei și a compoziției. Scenele religioase zugrăvite de Ilie au, de multe ori, elemente ce țin de pitorescul românesc, ceea ce constituia, iarăși, o abatere de la canonul bizantin, dar care ni-l prezintă pe Ilie Anagnoste ca pe un mare inovator al timpului său, ca pe un deschizător de drum nou în gravarea cărților, cei al graficii naționale de carte.

Spuneam mai sus că încă la Liov aflându-se, Ilie Anagnoste începe să deprindă meșteșugul gravării în metal. Pregătirea sa în acest sens a continuat probabil la Kiev, în ultima perioadă, la Lavra Pecerska, și, din ce ne-a rămas de la el făcut în această tehnică, putem conchide că a însușit acest meșteșug, depășind limita lui și ajungând, și aici, la înălțimile artei. Gravorul în metal ținea pe atunci de una dintre meseriile cele mai căutate și mai considerate, așa încât ne-am putea imagina obiecte făcute la comandă sau pentru suflet, toate

Împăratul David. Xilografie

înscriindu-se în cultura și civilizația epocii. Ceea ce putem afirma cu convingere este că multe dintre cărțile editate de el au peceți decorative din metal, acestea înfrumusețând legăturile volumelor și purtând semnătura sa. Sunt executate într-o ținută competitivă cu modelele mondiale din acel secol și pot fi considerate că fiind printre inauguratoarele acestui gen și ale acestei tehnici în arta grafică a noastră.

Unii cercetători (D. Morărescu, de exemplu) au estimat că Ilie Anagnoste a realizat o operă de aproape 400 de imagini, majoritatea dintre ele ocupând un loc de seamă în arta europeană a timpului. Iată deci o sugestie pentru editorii noștri, aceea de a pregăti și tipări un album Ilie Anagnoste, care să ne prezinte viața și opera sa în imagini și cuvinte, în lumina adevărului. Pregătind o asemenea ediție, bine ar fi să se afle mai multe despre viața sa, despre ceea ce a realizat el ca pisar, despre țările prin care a colaborat și multe alte aspecte neelucidate încă. Așteptăm acest album, așteptăm imaginea deplină a marelui gravor român din epoca vasiliană.

Alexe RĂU

BIBLIOTECA DE POEZIE

George COȘBUC

SCUT ȘI ARMĂ

Domnul sfânt să ne iubească
Și-al Său Duh ocrotitor,
Plin de pace să plutească,
Peste Țara Românească
Și-al Românilor popor!

Noi prin vremi ce ne-ncercară
Altă armă n-am avut:
Numai dragostea de țară,
Ce strămoșii ne-o lăsară,
Și pe Domnul Sfânt pe scut.

Dar n-a fost destul atâta!
Fruntea sus voi frați ai mei!
Astfel cerul hotărât-a,
Să se-nalțe amărâta
Țară prin puterea ei.

Mai fățiș, mai fără veste
Ne-ați lovit dușmani de voi!
Dar ce-a fost a fost poveste!
Dragostea de țară este
Și mai tare-acum în noi.

Și de ce ne o fi teamă?
Mult a fost să mai răbdăm
Nebăgați de voi în seamă,
Acum știți voi cum ne cheamă...
Dacă nu, să vă-nvățăm.

Numai Domnul ne iubească
Și-al Său Duh ocrotitor
Plin de pace să plutească
Peste Țara Românească
Și-al Românilor popor!

TUDOR NEDELCEA

CARTE DESPRE CARTE

(continuare)

2. TRADUCEREA CĂRȚILOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ – NECESITATE SOCIALĂ

Apariția timpurie a tiparului în țările românești exprimă, neîndoielnic, gradul de cultură, acea „foamete sufletească", cum se exprima Matei Basarab, puterea și dorința de asimilare a unui popor dornic de progres, constituind un salt uriaș, calitativ, comparabil cu o adevărată revoluție. Rolul cărții și al tiparului, al cuvântului scris, multiplicat și răspândit în zeci și chiar sute de exemplare, în vehicularea unor idealuri umanitare este incontestabil, constituind un indice al circulației ideilor și intensității activității intelectuale. Cărturarii vremii (traducători, prefațatori sau sprijinitori ai actului de tipărire) cred în rolul lor de a limita poporul, în îndreptarea neamului prin accesul la cultură. Actul tipăririi, care presupune, ca etape premergătoare, selecția, traducerea sau adaptarea, nu este unul gratuit, ci are o încărcătură socială-istorică binemeritată, de cele mai multe ori aceste traduceri fiind doar pretexte pentru vehicularea unor idei originale sau adaptate la condițiile țării noastre. Aceste idei sunt expuse, de obicei, în predoslovii sau cuvânt către cititor care „este cea dintâi creație de proză românească cu caracter narativ, didactică, educativă, național-patriotică. Am putea adăuga: cea dintâi formă de apreciere a unei cărți de recomandare și de difuzare a ei în limba cititorilor. Am putea spune: formă primitivă, elementară a criticii literare"[1](Dan Simonescu).

În secolele XVI-XVIII, majoritatea cărților vechi românești o formează traducerile unor opere concepute pe pământ străin[2]. Dar aceste traduceri au putut dezvolta și menține treaz conștiința unității de neam și limbă? Răspunsul îl aflăm numai dacă comparăm aceste traduceri cu operele originale, ceea ce ne conduce la concluzia că traducerile sunt doar simple pretexte pentru vehicularea unor idei originale în predoslovii sau în epiloguri, că au fost traduse numai acele opere care corespundeau unor intenții și tendințe ale cărturarilor români de a putea contribui la îmbogățirea tezaurului gândirii și culturii românești, care se integrau mediului cultural autohton și serveau propășirii patriei. Din această cauză, traducătorii operau diverse modificări, tăieturi, inversări, completări în funcție de scopul propus. Asimilarea sub această formă a ideilor s-a integrat climatului spiritual autohton și a participat la formarea conștiinței sociale. „În nici o cultură – opinează Al. Duțu – asimilările nu au un caracter gratuit, nicăieri apelul la surse străine nu este rezultatul unui capriciu, care se transformă apoi în vector al dezvoltării itelectuale, lărgirea orizontului, sporirea contactelor cu realitatea (natura, societatea, universul uman) antrenează o amplificare a contactelor cu expresiile avansate ale gândirii, care odată asimilate, sprijină restructurarea conștiințelor[3]. Exemplul cel mai edificator îl constituie „nota asupra ediției tălmăcirii *Molitvenicului* (București, 1729), în care explică științific metoda de lucru: „Pre alocurea am adaus în tălmăcire pentru scurtarea limbii românești, așijderea și la rânduiala pentru prostimea preoților și pentru mai lesnele lor". Unele pasaje necinteresante au fost eliminate: „unile pentru că sunt arhierești, iară altele pentru că nu le slujesc pre aceste locuri".

Ce alt scop a avut oare traducerea *Pildelor filosofești* (Târgoviște, 1703), ale *Paralelor grecești și romane* de Plutarh (București, 1704), precum și a altor cărți laice din operele antichității clasice grecești și române, decât acela „pentru folosul patriei și al norodului"? O analiză, chiar și sumară, a cărților tipărite între 1508 și 1830, incluse în monumentala *Bibliografie românească veche* de Ion Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu, în alte lucrări sau studii ulterioare care argumentează lucrarea citată, duce la concluzia că au fost tălmăcite sau prelucrate în special

---

1 Dan Simonescu. **Predoslovia în cărțile românești vechi**, în Biblioteca, nr.4, 1978, p.38.
2 Vezi și Tudor Nedelcea. **Traducerea cărților în limba română**, Analelele Universității din Craiova, seria științe filologice, 7, 1979, p.79-83.
3 Al. Duțu. **Sinteză și originalitate în cultura română**. București, Edit. enciclopedică română, 1972, p.85-86.

acele cărți de maximă importanță și stringentă necesitate pentru nevoile unei culturi în formare.

Tălmăcirea cărților în limba română e o datorie patriotică a fiecărui cărturar român, propășirea patriei e o îndatorire civică și de aceea „are datorie fiește carele, veri cu ce mijloc ar putea să facă folos patriei lui, pentru că ea îl priaște și-l hrăneaște, îl cinsteaște și-l păzeaște". Ideea îi aparține traducătorului Manu Apostol, grec de origine, care și-a găsit în Țara Românească o a doua patrie, față de care are unele obligații. Nu găsește un alt mijloc de a-și întoarce recunoștința „pentru folosul acestei patrii [românești], decât prin traducerea *Pildelor filosofești* „ce cuprinde întrânsa cele mai alese pilde ale filosofilor celor de demult".

Dar ce idei prelua societatea feudală românească prin traducerea și circulația acestor cărți? În primul rând acele idei care să stimuleze o evoluție în toate domeniile vieții sociale și politice, realizabile prin descătușarea omului de sub mentalitatea religioasă, încrederea în posibilitățile lui creatoare, îndemnul spre cugetare și stimularea științei. Firea omenească e înclinată, Gheorghie tipograful în *Catavasierul* tipărit la Târgoviște, în 1713, spre „cântări și către viersuri... precum să veade și la copiii cei mici și plângători și cu cântecile sunt adormiți. Ci și muierile ceale țesătoare, și călătorii, și corăbiiarii osteneala care le vine din lucruri, cu cântecel o mângâie; de vreme ce sufletul, toate ceale cu supărare și cu osteneală poate să le sufere lesne, când or auzi cântări și cântece". Afirmația Bardului de la Mircești: românul s-a născut poet, își are aici sorgintea. Gândul spre neatârnare și libertate socială este firesc și de accea „vrednicile învățături" ale cărților nu sunt „ca să fie, sau să poată ia a fi deșteptare spre a crede deșteptăciunilor ei, sau spre oareșcare îndelungate gânduri", actul traducerii nu este gratuit, „ci numai la *vremi slobode* (subl.n.) să-i poată sluji spre o oareșcare veselie". Pământul slobod, pacea, creează condiții propice dezvoltării artelor și iată-l pe mitropolitul Teodosie „cu mare bucurie lovind strunele, cântăm, nu în pământ strein, ce în pământ slobod și al nostru... dintr-o țară pre a noastră moșie ce să chivernisește cu bună dreptate și cu pace", și nu „supt stăpânirea năsilnicilor stăpânitori", cum a fost cu „cei mai mulți den strămoșii noștri". Pacea și independența sunt slăvite, domnitorii sunt judecați în măsura în care întrebuințează „domnia și puterea lor lumească, nu în sfășieri de oameni și nimicuri de popoare și orașe ca setoși de a vărsa sânge, a prăda și a fi nemilostivi, ci își întrebuințează puterea și stăpânirea dată lor pentru protecțiune și administrarea, guvernarea legală a oamenilor".

Traducătorii și prefațatorii consideră, după asimilarea culturii antichității clasice, că omul este măsura tuturor lucrurilor, valoarea lui e dată de acțiunile întreprinse, de intenții și realizări. Fac o delimitare a puterii divine, vizează o nouă concepție umanistă a omului: „Începutul, mijlocul și sfârșitul, stăpânul și domnul tuturor ființelor și simțitoare și înțelegătoare este făcătorul tuturor dumnăzăi"; „stăpânul însă și sfârșitul tuturor celor de sub lună este omul", afirmă cărturarul Antim Ivireanu. Ideea este preluată aidoma de Duca Sotirovici în *Psaltirea* de la Iași (1743)". Teoria dublului adevăr, prezentă și la Cantemir, străbate ca un fir roșu întreaga antologie. Omul e dator nu numai divinității, dar și „aproapelui său", relațiile interumane trebuie să se bazeze nu pe vorbe, ci pe fapte. Încrederea în om, în posibilitățile lui e nelimitată, dar aceste posibilități sunt determinate de gradul de însușire al învățăturii livrești.

Iată de ce arhimandritul Grigorie închină o adevărată odă minții omenești în prefața la *Triodul* tipărit la București în 1798. „Iubirea de înțelepciune și de multă știință iaste la om un dar... [care] au pus aripi minții omenești ca să zboare". Omul este invitat, în virtutea acestei calități, să cerceteze natura, să iscodească „cunoștințele cerului, învățăturile a tot rătundul pământului, științe filosofești și matematicești, table de gheografie, punsule de corabii, ochianuri mari, ochianuri mici, maeștri și meșteșuguri de tot felul". Antim Ivireanu găsește de cuviință să elaboreze pentru domnitorul Ștefan Cantacuzino o autentică „antologie de sentințe", „sfătuiri creștine-politice" din „vechi dascăli înțelepți", cu un scop bine precizat: „să-ți înfrumusețezi moravurile cu înțelepciune" și să guverneze în spiritul acestora.

Aprecierile privind importanța cunoștințelor științifice în formarea și dezvoltarea personalității umane sunt numeroase în predoslovii și ele oglindesc preocuparea generală a tuturor cărturarilor.

În al doilea rând, apar primele încercări de teoretizare a unor termeni filozofici, dovadă că acești cărturari erau familiarizați cu elemente de gândire abstractă, că ei cunoșteau pe filozofii antici „păgâni". Ca și utopicii europeni (Moruș, Campanella), preluând o idee de la „dumnezeiescul Platon", autorii români considerau filozofia capabilă să asigure domniile cele mai luminate. „Atuncea vor fi cetățile norocite – afirma mitropolitul Moldovei Gavril – când sau filosofii vor fi împărați, sau împărații vor avea înțelepciune nedespărțită de schiptru și împreună șăzătoare la scaon". Idealul domnitorului e clar exprimat: „unind înțelepciunea cu vitejia, smerenia cu răbdarea, iuțimea

isprăvilor cu întregimea minţii, silinţa cu privighearea, arătându-te viteaz arhistratig, înţelept poruncitor, nebiruit oştean şi la toate covârşitor, celor vechi prea vestiţi arhistratigi, purtând pre cât se poate chipul şi asămănarea împărăteştii măriri". Este o dovadă premotorie că, peste secole, „învăţăturile" lui Neagoe Basarab au rodit în solul fertil şi avid al culturii româneşti feudale, că poporul român ştie să aprecieze, pe lângă forţa armelor şi înţelepciunea minţii. Şi istoria s-a arătat darnică cu acest popor: Ştefan cel Mare, Neagoe, Mihai Viteazul, Petru Cercel, Despot Vodă, C.Brâncoveanu, D. Cantemir, Matei Basarab, Vasile Lupu. Numai astfel de domni vor aduce ţara la civilizaţie şi progres. Sunt lăudaţi şi pentru altă faţetă a politicii domnilor noştri: aceea de a lupta pentru menţinerea şi statornicia păcii între popoare, adică „aceia se socotesc demni de laudă câţi întrebuinţează domnia şi puterea lor lumească, nu în sfâşieri de oameni şi nimiciri de popoare şi de oraşe ca setoşi de a vărsa sânge, a prăda şi a fi nemilostivi, ci îşi întrebuinţează puterea şi stăpânirea dată lor... pentru protecţiune şi administrarea.. şi guvernarea legală a oamenilor". Un astfel de domn este C. Brâncoveanu, lăudat pentru „victorii eroice şi fapte virtuoase şi prea înţelepte izbânzi" (*Liturghier greco-arab*, Snagov, 1701). Mitropolitul Ştefan, în obişnuitele elogii aduse domnitorului – patron al cărţii, menţiona printre altele „bunătatea faptelor, înţelepciunea politiciască, dreptatea cu socotinţă, care o ai împreună cu blândeţe şi cu îndelungată răbdare" (*Chiriacodromion*, Bucureşti, 1732).

Receptivitatea culturii române la ideile filozofiei laice este datorată interesului manifestat pentru activitatea clasică romană sau greacă, caracteristică pentru întregul umanism european. La noi cultul pentru antici se împleteşte, subtil, cu ideea afirmării originii latine a limbii şi poporului român, făcând din aceasta un fapt de mândrie naţională, afirmarea romanităţii contribuind la cristalizarea personalităţii culturii române. Pe lângă amintirea filozofilor antici, Platon şi Aristotel, episcopul Râmnicului, Chesarie, îl citează, în *Psaltirea* tipărită la Râmnic în 1779, pe Pitagora cu a sa concepţie despre suflet. Faptul că aceşti filozofi „păgâni" figurează şi în frescele bisericilor moldoveneşti este o dovadă indubitabilă despre contactul, în perioada feudală, a culturii române cu cea antică, despre posibilitatea asimilării unor elemente filozofice conforme cu cerinţele sociale ale epocii. „La aşezarea acestei istorii – scrie I. Molnar, traducătorul *Istoriei universale* a lui Millot – am împrumutat şi cuvinte de la maica noastră latinească", întrucât, afirma el categoric, „cu un cuvânt istoria descopere şi învaţă, după mărturisirea lui Titeron (iar o trimitere la antichitate, n.n.), chipul a vieţui drept şi plăcut tuturor".

Vocaţia pentru limba şi cultura latină este exprimată deschis şi iată-i pe Udrişte Năsturel mărturisindu-şi pasiunea: „Ajungând la vârsta tinereţilor, am căpătat aşa dor în inima mea, multă şi caldă... dragostea pentru limba rămlenească sau latinească, nouă vădit înrudită, astfel că în minte şi în inimă nu mai purtam aproape nici un alt gând, decât să învăţ această limbă, noaptea şi ziua, fără încetare exersându-mă, îmbrăcând traducerea într-o „haină slavo-ilirică".

Citindu-l pe Thales din Milet în argumentarea ideii sale de patriotism, Ienăchiţă Văcărescu încearcă să facă un istoric al formării limbii şi poporului român, de la cucerirea lui Traian, care „au adus mulţime de latini şi de italieni aici", aşezaţi întâi, după opinia sa naivă, în judeţul Romanaţi, care le poartă numele, „apoi s-au întins şi cestelalte şi în Transilvania, şi în Moldova, şi spre ţinuturile Timişvarului, şi pe marginile Ungariei, pă apa Tisii în sus, în toată craia dacilor". În acelaş sens îl comentează şi Paul Iorgovici: „Cuvintele limbii noastre româneşti [sunt] ca nişte remeşiţe a limbii unei naţii, care a numerat cândva mulţi puternici împăraţi".

Se impunea o nouă concepţie asupra istoriei prin reevaluarea istoriei naţionale şi integrarea ei în cea universală, prin afirmarea plenară a sentimentului patriotic. „Clasice" în acest sens sunt *Mineiele* tipărite la Râmnic, de episcopul Chesarie, erudit cunoscător al literaturii patriotice bizantine şi neogreceşti, şi al limbilor greacă, latină, franceză, italiană, rusă, al mitologiei greco-romane şi al istoriei universale. Chesarie lucrează, împreună cu urmaşul său, Filaret, la traducerea multor cărţi, între cele mai importante fiind *Mineiele*. Datorită morţii subite a lui Chesarie (9 ian. 1780), episcopul Filaret continuă tipărirea acestora, pe care le înzestrează cu portrete originale, completând astfel numărul celor 12 mineie, retipărindu-le în 1786 într-o nouă ediţie.

Meritul lor incontestabil constă în prefaţa redactată la fiecare volum, operă de gândire originală, în care explică însemnarea lunilor după noţiuni istorice şi mitologice şi priveşte istoria naţională într-o continuă transformare, periodizând-o şi integrând-o istoriei universale. Făcând un bilanţ asupra trecutului în care strecoară idei politice despre prezentul şi viitorul patriei, precum şi informaţii istorice asupra nobleţei şi gloriei de odinioară a poporului român, chemând la o renaştere naţională, Chesarie îi defineşte personalitatea prin căutarea unor forme de comportare.

În *Mineiul* pe luna noiembrie, Chesarie face o incursiune în istoria patriei, pe care o împarte în trei perioade: *1) daco-romană; 2) epoca de la Negru-Vodă până la Matei Basarab caracterizată prin zidirea mănăstirilor* şi ultima *3) caracteristică tălmăcirii cărţilor.* Aceste „epohas", adică veacuri „însemnate [ce] au avut Ţara Românească", sunt explicate cu detalii, definindu-l ca un subtil cunoscător al istoriei: „Ţara Rumânească, când avea războaie, să numiia Dachiia, şi lăcuitorii ei dachi şi gheţi, cari au avut războaie cu împăraţii râmleani; însă de la August Chesar, prelungindu-se războaiele până la Traian şi Sevir, fiind Dicheval pre acelea vremi voievod dachilor, după cum Dion şi Zahara cei ce istoresc [deci cunoscător al izvoarelor istoriei sale, n.n.] de Traian anume arăta pe Dicheval cum că au avut război cu Doneţian şi cu Traian Împăratul. Iară zidirea mănăstirilor s-au început de la Radul voievod ce-i zic Negrul, întâiul domn al ţării, carele au zidit mănăstirea din Câmpulung şi biserica din Târgul Argeşului, unde se află sfintele moaşte ale muceniţii Filothiia. Iară tălmăcirea s-au început în zilele lui Mathei voievod Basarab şi s-au adăugit în zilele lui Şărban voievod Basarab. Iară la cea desăvârşită podoabă au venit în zilele lui Constantin voivod Basarab Brâncoveanul, prin osârdia lui Kir Damaschin, episcopul de Râmnic". Cărturar de tip renascentist, autorul prefaţei apelează la cunoştinţele sale din mai multe domenii (precum italienii Lorenzo Valla la paleografie, Poggio Braccioni la inscripţii şi ruine etc.), mărturisirile („înştiinţări") războaielor fiind ruinile podului de piatră construit de Apolodor din Damasc şi Turnul lui Sever, ambele în Turnu-Severin. Războaiele sunt repudiate, căci aduc „seamne pline de întristăciune", şi „toate aceste folosuri să socotesc mici şi vremelnici", soarta lui Decebal este compătimită. Singura epocă slăvită este cea a zidirii mănăstirilor şi mai cu seamă cea a tipăririi cărţilor, care „dă nestricăciune la lucrurile lumii stricăcioase". Sunt elogiaţi domnitorii care au încurajat această îndeletnicire (şi exemplifică cu Matei Basarab, Şerban Cantacuzino şi Constantin Brâncoveanu), numele acestora fiind cunoscute în timp şi-n spaţiu, impuse posterităţii („ca nişte aripi aleargă pre la marginile pământului; să cunosc după moarte de cei ce nu-i ştiia în viaţă").

În cadrul istoriei Ţării Româneşti un loc important acordă oraşului Craiova, însemnat în special în timpul domniei lui Al. Ipsilanti. Faptul în sine nu este gratuit; aluzia la autonomia Olteniei şi la acţiunile şi tendinţele antiotomane ale locuitorilor pare să explice această amplă relatare. Pentru frumuseţea şi savoarea acestui pasaj lăsăm să curgă această „mică istorie": „Iară deusebit veacul domniei sale l-au însemnat Craiova, carea ca una ce e întâi lăcuită decât toate părţile Ţării Româneşti, măcar că un veac au petrecut supt puterea lui Dicheval cea războinică, măcar că s-au odihnit într-un veac de ani 60 supt oblăduirea Basarabilor Banoveti, ce au fost aşezaţi de râmleani să oblăduiască cu titlu de Bănie, până când s-au supus celui întâi domn Radul voievod, ce se zice Negru, măcar că s-au înmulţit supt cea după vremi stăpânirea vechii Austriei, însă nu pomeneşte că cel de acum veac, încungiurat cu linişte şi cu pace, mai mult decât în locurile ceale ce să liniştesc prin cetăţi şi cu războaie.

Locuitorii Craiovei, cei ce nu putea să-şi stăpânească vieţile acum şi la prisosul lor nu să supără de stăpânitori. Boierimea, ce să uita pentru depărtare, să cerceteze nevăzându-se şi să miluiaşte nearătându-se".

În „Mineiul" pe ianuarie (1779) este preocupat de „linia neamului rumânesc", aruncă o privire asupra datinii autohtone de a schimba la începutul anului, dregătoriilor, pe care o compară cu obiceiul român, citând, în argumentarea ideii sale, „istorii şi mai vârtos pe istoricul Dion, pe carele îl întăreşte Meletie Gheograful cap.24, scriind pentru Mysiia, unde curat vădeaşte că Traian Împăratul, după ce au supus pe Dachi cu piiarderea lui Dicheval, au trecut mulţime de râmleni în părţile aceastea". Demn de semnalat e faptul că prefaţatorul urmăreşte continuitatea acestor obiceiuri, întărite de împăraţii Traian şi Constantin cel Mare, nu într-o singură provincie, ci în întregul teritoriu locuit de români, în „Prinţipaturile Ţării Româneşti" cum se exprima el. Deci continuitatea şi unitatea naţională e vizibilă şi în aceste „obiceiuri", aşa cum în cele „stihuri înoite" vorbeşte de „Dachia" ca teritoriu de formare al poporului român. Ideea o regăsim şi la continuatorul acestuia, Filaret, exprimată în „stihurile poeticeşti", şi la *Mineiul* pe iulie (1780).

Posesor al unor cunoştinţe de istorie şi a unei metode de lucru intuitive, Chesarie se opreşte asupra etnogenezei poporului român, situându-se între pionierii ideii conform căreia populaţia romană lăsată aici în urma războaielor dintre Traian şi Decebal a fost şi ea scindată, ca şi cea dacă, în stăpâni şi supuşi („au trecut mulţime de râmleni în părţile aceastea, făcându-i pre unii proşti lăcuitori, pre alţii stăpânii lăcuitorilor"), ideea stratificării sociale a societăţii feudale fiind prezentată şi în rândurile care privesc adresabilitatea cărţii (tradusă nu numai pentru preoţi, ci şi pentru „toată ministraţia boerimei ce aşteptaţi pe ianuarie ca stihie schimbătoare; ciată nieguţătorească, ce alergaţi la

ianuarie ca la o mişcare a apei şi mreaja cu care prindeţi slujbele"), boierii şi negustorii fiind surprinşi cu defectele şi pornirile lor lumeşti.

În spirit umanist, Chesarie readuce în memoria contemporanilor gloria de odinioară a neamului său care „din vechiu trăgându-să din slăvit neam al romanilor (valahii numindu-să după limba slavonească), a căror slavă au strălucit împreu. ă unde s-au întins şi soarele razele". Adept al istoriei evoluţioniste (înaintea sa ideea este prezentă la stolnicul Constantin Cantacuzino şi la Dimitrie Cantemir), face îndrăz ețe analogii între natură şi societate pe tema „fortuna labilis". Naşterea şi moartea, creşterea şi declinul sunt fenomene specifice naturii, dar şi societăţii, şi el trimite, în acest sens, la istoria unor cetăţi şi state (Anatolia, Asiria, Iudeea, Egiptul, Grecia). Dezbinarea internă duce la decădere, semnificativă fiind soarta Poloniei contemporane lui.

Această demonstraţie a nestatorniciei lucrurilor nu este gratuită (înaintea sa cronicarii vehiculau această idee mai ales în perioadele de insuccese ale Imperiului Otoman) şi el revine la realităţile Patriei sale. Este preioada în care cuvântul *patrie* este frecvent în tipăririle româneşti asocierea dintre patrie şi libertate fiind o dovadă a influenţei iluminismului francez. Face un scurt istoric de la „cei dintâi lăcuitori cu nume de dachi", amintind de războaiele daco-romane, de descălecatul lui Negru Vodă (continuând tradiţia cronicarilor), de Bănia Craiovei şi de raporturile ţării sale cu Poarta. Evoluţia istorică a realităţilor româneşti conduce la concluzia că, după unele perioade vitrege, Patria sa va renaşte, precum pasărea Phöenix (altă trimitere la mitologia greco-romană), „carele cu ale sale aripi aprinzând foc să aprinde şi arde pre sine-şi şi, făcându-se cu totul cenuşă, iarăşi din pulberea cenuşăi să naşte şi creaşte".

Prin aceste consideraţii istorice episcopul Chesarie prefigurează după opinia noastră, împreună cu stolnicul Cantacuzino, a cărui operă o cunoştea şi Dimitrie Cantemir, pe primii filozofi ai istoriei din România, ideologia sa, deşi nu se ridică la nivelul Şcolii Ardelene, fiind o contribuţie la ilustrarea iluminismului românesc. Conştient pe deplin de rolul ideilor în viaţa social-politică, cărturarul român şi-a citit prefeţele în biserică înaintea oficierii serviciului divin, efectul lor fiind mărit de faptul că şi populaţia neştiutoare de carte a luat contact cu ele. Predosloviile sale citite pot fi asemuite, credem, ca prefigurări ale conferinţelor pentru popor, ale lecţiilor de istorie laică, contribuţia sa la evoluţia mentalităţii româneşti nefiind de neglijat.

În cazul episcopului Chesarie, aceste idei, avansate pentru timpul său, sunt efectul lecturilor din gazetele franţuzeşti şi din lucrările materialiştilor francezi (Diderot, d'Alembert, Montesquieu) şi ale curiozităţii sale intelectuale.

Faptul că aceste idei constituiau într-o epocă mai puţin prielnică dezvoltării şi întreţinerii spiritualităţii autohtone o necesitate pentru o societate care-şi caută catalizatorii, o dovedeşte şi larga răspândire a ideilor cuprinse în predosloviile mineielor râmnicene, *Mineiele* tipărite la Budapesta în anii 1804-1805 sunt o reproducere a acestora, după ce s-a încercat la Scheii Braşovului traducerea lor de către Duma care-l admira pe Chesarie cel „plin de învăţătură şi având multă râvnă asupra neamului rumânesc". Mineiele râmnicene au întreţinut ideea originii romane, continuităţii şi unităţii naţionale în întregul teritoriu locuit de români, inspirând pe popa Sava Popovici din Râşinari să vorbească la biserică despre formarea poporului român, precum şi pe dascălul Gh. Radovici din Prejmer într-un miscelaneu sau pe Paul Iorgovici în *Observaţii de limbă rumânească* (Buda, 1799). Este o dovadă peremptorie asupra gradului de cultură al unui popor, preocupat în egală măsură de apărarea patriei sale, dar şi de îmbogăţirea climatului său spiritual, asupra perenităţii unor idei a căror valabilitate a dovedit-o însăşi istoria.

3. CIRCULAŢIA CĂRŢII – EXPRESIE A IDEALULUI UNITĂŢII NAŢIONALE

Există astăzi un adevăr indubitabil privitor la rolul imens al tiparului în „mişcarea de idei", în vehicularea unor idealuri umanitare, în impunerea limbii române în toate provinciile locuite de români. Românii au văzut în această invenţie un mijloc, singurul pentru pentru acea vreme, de răspândire a culturii în mase, un mass-media medieval, şi au preţuit-o ca atare, mai scumpă decât toate comorile pământeşti. Începând cu cea inaugurată de Coresi, tipografia s-a întins în toate plaiurile româneşti: Braşov, Mănăstirea Dealului, Târgovişte, Snagov, Bucureşti, Buzău, Iaşi, Neamţ, Orăştie, Sas-Sebeş, Sibiu, Alba-Iulia, Râmnic, Govora etc., sunt puncte luminoase pe harta spiritualităţii româneşti puncte de iradiere a cărţii tipărite în toate colţurile româneşti.

Conştiinţa unităţii de neam şi limbă a constituit o idee forţă care a străbătut întreaga istorie naţională fiind prezentă chiar înainte de apariţia umanismului în ţările române. Locuitorii din cele trei ţări româneşti s-au numit întotdeauna *români*. Tendinţa de unitate naţională a îmbrăcat, în cadrul fărâmiţării feudale, „haina culturii". Ideea o regăsim în cronici, în concepţi

unor domnitori sau în şcolile acestora, în predosloviile cărţilor şi ea a circulat în întregul teritoriu locuit de români odată cu cartea tipărită. „Circulaţia cărţilor dintr-un loc într-altul — afirma prof. Dan Simonescu — a asigurat o continuă comunicare între românii transilvăneni, moldoveni şi munteni, într-o vreme când graniţele statale îi despărţeau. Nu este deloc exagerat că vorbim de unitate naţională în feudalismul românesc datorită circulaţiei cărţii româneşti"[1]. Tipărirea unei cărţi n-a constituit un scop în sine; ea şi-a atins scopul în condiţiile circulaţiei cărţii în întregul teritoriu locuit de români, dacă de învăţăturile ei au beneficiat toţi românii. Documente ale vieţii culturale aparţinând strămoşilor noştri, cărţile vechi tipărite începând cu 1508 şi prea puţine ajunse în zilele noastre, oferă cercetătorilor posibilitatea unei înţelegeri asupra trecutului nostru din mai multe unghiuri. Unul dintre acestea, circulaţia lor peste graniţele vremelnic impuse românilor, comportă şi o semnificaţie social-politică. Circulaţia lor de o parte şi de alta a Carpaţilor a dus la menţinerea şi dezvoltarea conştiinţei unităţii naţionale a românilor. Idealul suprem al poporului nostru, flacăra vie în conjunctura de cotitură a fiecărei epoci, sentimentul unităţii naţionale, bazat pe comuniune spirituală, unitate de limbă, teritoriu şi etnicitate istorică, este vehiculat şi prin intermediul cărţii vechi româneşti, care, indiferent de locul apariţiei, a circulat în toate regiunile ţării, menţinând treaz conştiinţa unei unităţi. Circulaţia cărţii, mărturisită prin însemnările de pe marginile sau filele albe, dovedeşte în acelaşi timp permanenţa legăturilor dintre cele trei ţinuturi româneşti, interesul pentru evenimentele din celelalte provincii. Cărţile vechi româneşti „au adunat sufleteşte prin viaţa culturală, pe toţi românii laolaltă. Prin ele... s-au întemeiat avuţia literară comună tuturor românilor. Prin ele... s-au întemeiat ceva nepreţuit pentru orice popor, căci ele cuprind în sine ceea ce va da formă gândului şi simţirii generaţiilor ce se vor urma: limba literară" (N. Iorga)[2].

Şi în privinţa circulaţiei cărţilor dintr-o provincie într-alta spre satisfacerea intereselor de lectură ale românilor din spaţiul carpato-ponto-dunărean există un program politic bine precizat, o poltică culturală a domnitorilor şi boierilor din Moldova şi Ţara Românească de a menţine contactul cu românii transilvăneni nu numai prin posesiuni sau transhumanţa ciobanilor, ci mai ales prin transmiterea de cărţi sau tipografii. Aşa au crezut că e bine şi întocmai au procedat, fireşte cu eforturi: Matei Basarab, Vasile Lupu, Şerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu Stolnicul. Elemente de interferenţă a intereselor reciproce ale celor trei provincii româneşti sunt edificatoare. Astfel, în a doua jumătate a sec. al XVI-lea Transilvania a devenit principala furnizoare de hârtie şi material tipografic cu un imens rol social, a pătruns peste tot şi a fost folosită nu numai în cult, dar şi ca manual de şcoală, predosloviile fiind autentice prelegeri de istorie, morală, filozofie, toate sub semnul patriotismului. Tiparniţa macariană nu este adusă din afară, ci ea se află tehnic vorbind, sub influenţa manuscriselor modoveneşti, din epoca lui Ştefan cel Mare, înfăţişându-se ca un rezultat remarcabil de legătură şi continuitate dintre tradiţia moldoveană şi creaţia muntean㠓[3].

Coresi, născut în Ţara Românească cu activitate tipografică la Braşov — centru interromânesc la comanda domnilor munteni, este tipograful producător şi de aceea îl interesează „marfa" ieşită de sub teascurile sale.

Cartea se răspândeşte pe întregul teritoriu: Râmnicul alimentează Banatul, Valea Oltului până la Maramureş, cărţile tipărite în Moldova ajung şi ele în Ardeal, iar în a doua jumătate a sec. al XVI-lea cărţile tipărite în Transilvania, unele la comandă sau sub patronajul domnilor munteni sau moldoveni, acoperă în bună parte necesarul de carte din celelalte provincii româneşti. Deci, indiferent de locul în care ea se edita, cartea circula cu uşurinţă şi la scurte intervale de la apariţia ei. Aşa, de exemplu, *Psaltirea* în versuri (1673) a lui Dosoftei a pătruns imediat în Transilvania. Primul proprietar este popa Toma din Cetan, de lângă Dej, care înscrie anul cumpărării: 1701. De la el trece la Nistor din Satmar, cu preţul de doi stupi. Dumitru Suciu din Frânceni, următorul proprietar, o împrumută spre citire, la 1711, lui Gheorghe Românul, care, cu o sinceritate dezarmantă, notează: „Sărace omule, mult de trudeşti cu scrisul, să te faci de râs". Peste 11 ani acelaşi exemplar este cumpărat de Dorotei Bota din Bihor, apoi de un preot din Stremţu (Alba), la 1814 fiind menţionată ca existentă la Oradea.

Dobrogea, provincie sub stăpânirea otomană între 1417-1877, a păstrat legăturile spirituale şi culturale cu

---

1 Prefaţă la G. Hâncu. **Cartea românească veche.** Bibliografie. Galaţi, 1965, p.5

2 N. Iorga. **Lupta pentru limba românească.** Bucureşti, Minerva, 1906, p.1

3 Vezi O. Şchiau. **Cărturari şi cărţi în spaţiul românesc medieval,** Cluj, Edit. Dacia, 1978 şi T. Nedelcea. **Idealul unităţii naţionale,** în Ramuri, 12, nr.5, 15 mai 1975, p.8; Şt. Pascu. **Cartea şi unitatea spirituală a poporului român,** în Biblioteca şi cercetarea, III,1979; Dan Simonescu şi Gh. Buluţă, op.cit., p.79-84

restul românilor. Aici au circulat, până la Războiul de independenţă, aproape 200 de volume apărute la Iaşi (*Cazania*), Alba-Iulia (*Noul Testament*), Târgovişte (*Îndreptarea legii*), Bucureşti (*Biblia* lui Şerban Cantacuzino), Snagov (*Floarea darurilor*).

La traducerea unor cărţi de interes major, participau intelectuali din toate cele trei ţări româneşti. Înşişi copiştii, legătorii, tipografii circulau dintr-o provincie în alta: Filip Moldoveanul era din Moldova, dar tipăreşte la Sibiu, aşa cum munteanul Coresi se stabileşte la Braşov. Ioniţă Moldoveanul şi Vasile Surzu scriu şi tipăresc cărţi în nordul Transilvaniei, în Bihor sau Banat, aşa cum transilvănenii Eustatie Popovici, Daniel Panonianu şi fraţii Corbea fac acelaşi lucru în Moldova sau în Ţara Românească. Achiziţionată cu bani daţi de întreaga obşte sau chiar dăruită, cum atestă numeroasele însemnări marginale de pe filele cărţilor, răspândită şi în copii, atunci când tirajul s-a dovedit a fi insuficient, editarea multor cărţi a fost rezultatul unei colaborări strânse, precum *Chiriacodromionul* din 1699 care este „cea mai deplină" expresiune a unităţii româneşti prin colaborarea elementului din Moldova (textul *Cazaniei* lui Varlaam) cu cel din Transilvania (cheltuiala lui Atanasie, a protopopului Gh. Daianu şi a lui St. Rat), alături de însemnata contribuţie a Munteniei prin dărnicia lui C. Brâncoveanu şi prin tot atât de importanta destoinicie tehnică a tipografului literat Istvanovici, plecat de la Bucureşti la Alba-Iulia în acest scop" (I. Lupaş). Această colaborare, ilustrată nu numai în editarea şi răspândirea cărţilor, dar şi a creaţiei orale, ale meşterilor şi zugravilor, a însemnat o permanentă osmoză de o parte şi de alta a Carpaţilor, expresie elocventă a comunităţii de aspiraţii şi de idealuri a românilor. Scoaterea unor ediţii speciale pentru alte provincii, cum s-a întâmplat cu *Pravila* de la Govora (1640), în care Moxa a înlocuit numele mitropolitului Teofil cu cel al omonimului transilvănean Ghenadie, sau cu *Apostolul* lui D. Liubavici (1547), tipărit şi pentru Moldova, schimbând stema şi domnitorul, circulaţia unui şi aceluiaşi exemplar în toate cele trei provincii româneşti este expresia grăitoare a ideii de unitate şi solidaritate românească, o conlucrare a tuturor românilor; „Pentru ca patria să renască" a fost deviza sub şi pentru care au militat editorii cărturari în cărţile în care se vorbea despre faptul că muntenii, moldovenii şi transilvănenii sunt de acelaşi neam, despre necesitatea ca toţi românii să se unească într-o „ţară dacică", unică şi independentă.

Scopul mărturisit al editorilor sau al patronilor acestora este de a tipări cărţi pentru „toată seminţia românească pretutindenea ce se află pravoslavnici"; însuşi titlul unor cărţi apărute în Moldova sau Ţara Românească purta numele generic „românească" şi nu moldovenească sau muntenească. Aşa, la Iaşi, Varlaam scrie *Carte românească de învăţătură*, iar în răspunsul la *Catehismul calvinesc (1645)*, adresându-se românilor din Ardeal „cu noi de un neam români, cu noi într-o credinţă" cheamă la păstrarea tradiţiei, a obiceiurilor „acealia ce-am luat de la moşi şi de la strămoşi".

Recunoscând vechimea şi unitatea de neam, majoritatea cărţilor, indiferent de locul de apariţie, sunt adresate tuturor conlocuitorilor ţării româneşti, pe deplin conştienţi că prin adresabilitatea şi circulaţia lor mentin vie speranţa unificării lor într-un singur stat.

În sprit umanist, cărturarii vremii caută să reînvie tradiţia Daciei, nume sub care sunt numiţi locuitorii din cele trei ţări româneşti. Udrişte Năsturel îi laudă pe Matei Bsarab „prea luminatul stăpân şi voievod al acestor ţări dacice", pentru stimularea tipografiei şi a „morii făcătoare de hârtie", fiind întâia mărturie românească a întrebuinţării acestui termen pentru toate cele trei ţări româneşti. Aceeaşi noţiune e folosită şi în versurile la stema lui Mavrocordat, iar „stihurile poeticeşti" ale *Mineiului* pe iulie, tradus de Filaret (Râmnic, 1780), ca şi *Hrisovul* lui M.C. Şuţu (Iaşi, 17793), fac aluzie la formarea poporului român („Semnele românilor, ceale dintru început fericite,/ cu adevărat de la Roma sburând în Dachia sunt venite./ Crucea, pre care ţine corbul cu puterea lui cea din bot,/ Nelegiuirea lui Decheval au pierdut de tot").

Mitropolitul Simion Ştefan este preocupat şi el de istoria neamului său. Două idei de importanţă majoră se desprind din predoslovia sa la *Noul Testament* (Bălgrad, 1648): unitatea neamului românesc din toate ţinuturile şi necesitatea alcătuirii unei singure limbi literare pentru românii de pretutindeni. În acelaşi timp îşi exprimă regretul că de nu va fi înţeles nu-i din vina sa, ci a condiţiilor istorice defavorabile, a acelor „ce-au răsfirat rumânii printr-alte ţări, de s-au mestecat cuvintele cu alte limbi, de nu grăiesc toţi într-un chip".

Ideile conţinute în mineiele râmnicene despre originea şi unitatea românilor, interesând pe toţi românii, au circulat pe întregul teritoriu, fiind reluate în alte predoslovii (de către Paul Iorgovici şi Gh. Radovici din Prejmer), ba chiar au fost rostite în biserică (cazul popii Sava Popovici din Răşinari) şi au fost însuşite prin cuvântările ţinute în faţa comunităţii.

Oricine îşi poate da bine seama ce a însemnat, în epoca feudală sau mai târziu, până la Unirea cea Mare din 1918, pentru un locuitor al Ardealului să ia în mână o carte tipărită la Govora sau în altă parte. Multe cărţi, existente în Transilvania poartă pe ele însemnarea că ele

au fost dăruite de stolnicul Constantin Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, Matei Basarab sau Vasile Lupu. În mod conştient, editorii au avut grijă să-şi îndrepte produsul muncii lor spre comunităţile care nu aveau prin apropiere centre de imprimare şi multiplicare a textelor, aşa cum a fost cazul tipografiei din Rm. Vâlcea. Cu toate că circulaţia acestora a avut piedici de natură politică. Cititorii români din Transilvania n-au avut, până la 1 Decembrie 1918, libertatea de a se bucura, de a lectura orice carte venită din România. Semnificativ este în acest sens colportajul de cărţi pe care l-a făcut Badea Gheorghe Cârţan (1849-1911), cioban din Curtişoara Făgăraşului, care a trecut în desagi, pe cărări, numai de el ştiute, 4 858 opere în 76 261 exemplare spre a le distribui românilor de peste munţi[1].

S-a împrietenit cu cărturari de seamă, N. Iorga, Duiliu Zamfirescu, Gr. Tocilescu etc., de la care procura cărţi şi ziare româneşti, pe care să le ducă fraţilor de dincolo de Carpaţi; era o adevărată bibliotecă ambulantă. „De-aţi avea batâr nişte cărţi să-mi daţi, căci le duc şi le las la noi, pe la sate. E o bucurie ca atunci când se întorc primăvara berzele. Ajungea vestea înaintea mea, că Badea Cârţan a venit în ţară şi m-aşteaptă toţi. Nu vă îngrijiţi că mă iartă finanţii (vameşii, n.n.) la graniţă, că doar nu-s eu aşa de prost să merg de-a dreptul şi să le caz în palmă. Mai trec şi prin vama cucului, că aia e vama românească, nu te întreabă nimeni de unde vii şi unde te duci, decât frunza verde... Eu cerşesc lumina pentru cei ce sunt ţinuţi în întuneric!" Colportajul său, unic în lume, a iritat oficialităţile politice maghiare, poliţia l-a arestat şi i-a confiscat cărţile. Cu toate aceste aspre măsuri, cel ce avea să ajungă pe jos la Roma şi să se fotografieze lângă Columna lui Traian (*un dac coborât de pe Columnă* avea să remarce presa italiană din acea vreme), ciobanul român Cârţan, nu s-a descurajat şi a continuat legătura spirituală între românii liberi şi cei asupriţi de stăpânirea străină. „Cine a mai văzut graniţă în mijlocul ţării?" se întreba el cu legitimă îndreptăţire. A suferit, dar n-a renunţat de a „cerşi lumină pentru fraţii săi din Transilvania. După Unirea Principatelor Române, unele cărţi apărute în Regat aveau să treacă peste Carpaţi, clandestin, deghizate, îmbrăcate în coperţi „neutre" care să deruteze, să distragă atenţia vameşilor asupra conţinutului lor real. Aceste idei, expuse fără echivoc arată că românii s-au simţit uniţi prin folosirea unei limbi unice şi au trăit, ca atare, încă din sec. al XVI-lea o conştiinţă a unităţii deja conturate.

Pe bună dreptate, G. Bariţiu scria în 1838 că o limbă care are asemenea cărţi ce au constituit „scutul şi pavăza limbii... se poate socoti mai mult de jumătate culturală". Noile publicaţii periodice, asociaţii şi societăţi culturale şi ştiinţifice care au apărut în sec. al XIX-lea au strâns, în pofida restricţiilor politice, rândurile colaboratorilor şi ale cititorilor. Gh. Lazăr, Gh. Asachi sau Simion Barnuţiu îndemnau, de la catedrele lor din Iaşi sau Bucureşti, pe tinerii studioşi: „ţineţi cu poporul toţi, ca să nu rătăciţi". Dezolat, N.Bălcescu încearcă, la confratele său Avram Iancu, împlinirea ultimelor resurse ale idealului său. Eminescu debutează într-o revistă din Oradea. Mii de ardeleni luptă la 1877 pentru independenţă naţională. Când Bucureştiul a devenit capitala a două dintre ţinuturile româneşti, a devenit o forţă magnetică pentru toţi românii, o capitală într-adevăr a tuturor românilor. Pentru toţi românii, soarele la Bucureşti răsărea. Unitatea spirituală a românilor, împlinită şi consfinţită prin lupte şi jertfe la Alba-Iulia, a fost susţinută şi prin mesajul şi vehicularea cărţii.

4. TRADIŢII ALE CĂRŢII LA SATE

În existenţa sa bimilenară, locuitorii spaţiului ce se întinde în jurul arcului carpatic, Dunăre şi Marea Neagră şi-au putut păstra etnicitatea şi stabilitatea în faţa puhoiului de popoare nomade, nu numai prin vitejia armelor, hotărâtoare fireşte, dar şi prin superioritatea culturii şi civilizaţiei lor, în comparaţie cu cei ce atentau la fiinţa lor naţională, superioritatea dovedită de la atestarea primei scrieri din lume pe teritoriul patriei noastre până în zilele noastre. Ca dimensiune teritorială, ţara noastră nu este întiusă, dar ea poate fi mare ca stat de cultură, căci nu gigantismul ca întindere contează, ci perenitatea valorilor spirituale. Istoria, această vamă a timpului, a reţinut doar acele popoare creatoare de culturi. Ce se mai ştie azi despre gepizi, vizigoţi, ostrogoţi, huni decât că au existat, au prădat şi... au dus? Şi cum să fie păstrată această memorie a umanităţii dacă nu prin carte şi bibliotecă?

Datorită condiţiilor geografice şi istorice nefavorabile în care s-a dezvoltat poporul român, nevoit de cele mai multe ori „să cunoască exilul în propria ţară", să se retragă din istorie, n-a avut răgazul, liniştea şi pacea să creeze capodopere de talia Renaşterii; la Dunăre şi la Carpaţi, el a fost nevoit să se constituie într-un zid de apărare a civilizaţiei europene în faţa înspăimântătorului Imperiu Otoman, dar şi să asimileze,

1 N. Georgescu-Tistu. **Badea Cârţan, cioban de cărţi**, în Cartea şi bibliotecile, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1972

să citească operele clasicilor greci şi latini, unul din aceştia, Ovidiu, trăind o vreme exilat la Constanţa. Prima atestare a existenţei unei biblioteci pe teritoriul ţării noastre este cea a Mănăstirii Igriş din Transilvania, în jurul anului 1200, filială a Bibliotecii din Pontigny, Franţa[1]. Personalul respectivului lăcaş, parte din el recrutat din mediul autohton, dar şi marele public, chiar dacă nu ştia carte, putea lua cunoştinţă din opera lui Seneca, Cicero, Quintillian, Suetonius etc., prin predicile citite în biserică, ceea ce susţine şi argumentează constatarea umanistului Flavio Biondo, primul cărturar străin care menţionează existenţa unei culturi româneşti într-o epocă întunecată de luptele teologice existente pe plan european.

Aşadar în ciuda acestor condiţii neprielnice, cultura română a existat, a rezistat şi s-a dezvoltat, jucând un rol european de însemnătate recunoscută, după celebra expresie a lui N. Iorga „Bizanţ după Bizanţ", aici în perimetrul nostru geografic continuând o cultură sud-est europeană şi după căderea Constantinopolului sub turci (1453). Este o dovadă de netăgăduit a dragostei poporului român pentru carte şi bibliotecă, pentru cultura sa şi a altor popoare. Miron Costin sintetizează o experienţă prin acea consacrată expresie despre „cetitul cărţilor, iscusită zăbavă, că nu este alta şi mai frumoasă şi mai de folos în toată viaţa omului zăbavă decât cetitul cărţilor". Fiul său, Nicolae Costin, vorbeşte şi el cât de important este pentru sufletul omului „cetitul, desfătarea cărţilor", fiindu-i milă nu de cel sărac, ci de cel ce nu citeşte „că nici un fel de sărăcie mai mare nu-i întru a chivernisi pre sine singur a nu avea învăţătură". Şi un om de rând, nu numai cărturar, şoltuzul Muşat, trăitor în secolul al XVII-lea, consideră că o „carte este ca un prieten şi trebuie răscumpărată din sclavie" şi ca atare cumpără dintr-un bazar occidental o carte ce a aparţinut unei biserici din Câmpulung, carte pe care a trimis-o bibliotecii prădată de tătari.

În evul mediu românesc, ca şi în cel european de altfel, numărul oraşelor era destul de redus; comunitatea socială cea mai stabilă şi cu instituţii de sine stătătoare era cea sătească. Cele mai vechi biblioteci româneşti, păstrătoare şi difuzoare de cărţi, erau constituite la sate, în acele localităţi în care se înfiripase o autentică cultură: Vodiţa, Tismana, Cozia, Bistriţa-Vâlcea, Neamţ, Putna, Cotnari, Scheii Braşovului, Humor. Exista o politică clară a domnitorilor români privind instruirea unor categorii sociale în vederea formării unei intelectualităţi capabile să chivernisească în bune condiţii ţara, a pregătirii „rezervei de cadre". În acest sens, edificatoare este scrisoarea domnitorului Al. Lăpuşneanu adresată lui Sava, plecat la studii. Bucuria domnitorului de a-l afla studios este imensă şi dătătoare de speranţe; fără reticenţe îi trimite acestuia bani pentru cumpărarea de cărţi trebuincioase tânărului studios, gestul fiind dovada grăitoare despre începuturile unei politici culturale. Domnitorii români, ca şi o parte din marii boieri, îşi aveau faimoasele biblioteci în localităţi rurale: puternica familie a Craioveştilor la Bistriţa, prinţul culturii, domnitorul Constantin Brâncoveanu la Horezu (pe frontispiciul uşii de intrare fiind scris: „Biblioteca de hrană dorită sufletului, această casă a cărţilor îmbie la prea înţeleaptă îmbelşugare spirituală, anul 1708"), a stolnicului Constantin Cantacuzino la Mărgineni, familia domnitoare a Mavrocordaţilor (tatăl, Alexandru, fiul, Nicolae şi nepotul, Constantin) la Văcăreşti („întreg orientul nu dispunea de o bibliotecă asemănătoare aceleia a lui Nicolae Mavrocordat, care cuprindea o jumătate de milion de cărţi", după cum afima N. Iorga). Trimişii domnitorului Nicolae Mavrocordat făceau concurenţă marilor familii regale europene. „Este practic imposibil să ţii piept principelui român — nota trimisul regelui Franţei în 1729. Tot ceea ce este de valoare este achiziţionat de el". Regii Franţei şi Angliei, împăratul Germaniei, papa, au încercat, în zadar, să-l concureze pe luminatul domn român în cumpărarea de cărţi sau în obţinerea, la sume fabuloase, a bibliotecii româneşti. Biblioteci remarcabile aveau şi alţi cărturari: Grigore Ureche, Miron Costin, Dimitrie Cantemir, Nicolae Costin, Ion Neculce, Luca Stroici, Stoica Ludescu, Radu Popescu, Radu Greceanu, Varlaam, Dosoftei, Udriste Năsturel, Nicolae Milescu, Antim Ivireanu, Nicolae Olahus, Johannes Honterus, Sava Brancovici, Ion Inocenţiu Micu-Clain, Gheorghe Şincai, Petru Maior, Samuel Micu-Clain, Gheorghe Lazăr. Posesori de mari biblioteci şi creatori de lucrări de înaltă ţinută ştiinţifică şi patriotică! Structura tematică a cărţilor din bibliotecile româneşti feudale era, cu precădere, constituită din scrieri laice, lucrări ale filozofilor şi scriitorilor greci şi latini, de geografie sau istorie, de pedagogie sau morală, de astronomie sau ştiinţe politice. Valoarea bibliofilă şi documentară a acestor biblioteci a trezit, încă din epoca lor, admiraţia unor călători străini prin ţările române sau a unor cărturari de pe alte meleaguri, găzduiţi, cu rosturile lor, la curţile domnilor noştri. Ele atestau preocupările culturale şi educaţionale, ale diriguitorilor oficiali,

1 R. Constantinescu şi E. Lazea. **O bibliotecă monastică din Transilvania pe la 1200**, în Studii, 22, nr.6, 1969, p.1145-1154

tendinţele epocii, setea de cultură şi de asimilare a românului. Constituite, mai cu seamă, din iniţiative particulare, ele au avut o eficienţă socială de necontestat, atât prin ideile cuprinse în cărţi, cât şi prin accesul şi altor categorii sociale, dornice de desfătare şi cultivare. Stolnicul Cantacuzino scria în 1708 patriarhului Ierusalimului Hrisant Notara: „multe din cărţile din mica şi modesta mea bibliotecă sunt împrumutate, astfel că rafturile ei sunt aproape goale".

Secolul al XVIII-lea, secolul iluminismului, ca şi secolul următor, a însemnat o evoluţie ascendentă a culturii, a răspândirii ideilor umaniste, laice, ştiinţifice în rândul maselor, a conştientizării ideii de unitate, latinitate, continuitate. Învăţământul primeşte o nouă organizare şi orientare, datorită patrioţilor cărturari Gh. Lazăr, I. Heliade Rădulescu, Gh. Asachi, a corifeilor Şcolii Ardelene, în care tineretul este educat în spiritul dragostei pentru libertate şi glia strămoşească, pentru respectarea tradiţiilor istorico-culturale ale poporului. Au apărut importante asociaţii sau societăţi literare şi culturale cu un rol important în ridicarea nivelului de cultură al poporului, în promovarea idealurilor de dreptate şi libertate, în formarea unor generaţii de învăţaţi, atât de necesare unei societăţi în curs de modernizare. Răspândite în toate teritoriile româneşti, având strânse legături între ele, aceste societăţi au întărit comunitatea de aspiraţii a naţiunii, stimulând dezvoltarea limbii, literaturii, publicisticii şi artei naţionale.

La Oraviţa, în 1817, s-a înfiinţat *Asociaţia de teatru, casino şi cetire*, la Braşov, în 1822, *Societatea literară română*, organizată din iniţiativa unor personalităţi marcante (Dinicu Golescu, I. Câmpeanu). În 1827, Dinicu Golescu, Ion Heliade Rădulescu şi Stanciu Căpăţâneanu fondează la Goleşti *Societatea literară românească* în scopul modernizării învăţământului. În Ardeal, G. Bariţiu constituie *Societatea de deletanţi* pentru popularizarea teatrului în limba naţională. Între 1833 şi 1838 *Societatea filarmonică* a desfăşurat o rodnică activitate politică (înlăturarea sistemului dominaţiei străine, adoptarea unei constituţii libere) şi culturală. La Craiova, în 1834, îşi începe activitatea *Societatea Junimea*, iniţiată şi condusă de Ioan Maiorescu, tata celebrului critic. O reală contribuţie în coordonarea activităţii patrioţilor din Principatele Române a adus *Societatea pentru învăţarea poporului român*, înfiinţată la Paris, în 1839, din iniţiativa lui Al.G. Golescu-Negru, D. Broştianu, I. Ghica, I. Ionescu de la Brad, C. Negri, V. Alecsandri. Alţi cărturari înfiinţează, la Iaşi, în 1845, Societatea *Fiii coloniei lui Traian*, an în care se inaugurează la Bucureşti activitatea *Asociaţiei literare a României*, cu sprijinul intelectualităţii din Muntenia, Moldova şi Transilvania, realizându-se, astfel, o bună coordonare a luptei comune a tuturor românilor pentru unitate culturală şi politică. Rezultatele creării acestor reţele de asociaţii şi societăţi cultural-patriotice vor fi evidente în cursul marilor evenimente ale istoriei românilor: 1848, 1859, 1918, aducând o contribuţie notabilă în modernizarea României, în edificarea statului naţional român.

În 1861 a fost înfiinţată *Asociaţia transilvană pentru literatură română şi cultura poporului român (ASTRA)*, *Academia Română*, în 1866, *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor*, în 1890. S-au înfiinţat ziare şi reviste care exprimau cu claritate idealurile de libertate şi unitate naţională: *Curierul românesc*, *Românul*, *Dacia literară*, *Magazin istoric pentru Dacia*. S-au creat primele biblioteci, în accepţia modernă a cuvântului, cu însemnătate deosebită pentru progresul general şi răspândirea culturii: Bibliotecile Centrale ale Statului din Bucureşti şi Iaşi, Biblioteca Centrală „Astra" la Sibiu, apoi Biblioteca Academiei Române, în 1867. Se impune o vastă reţea de bibiioteci în toate mediile sociale spre a satisface necesităţile culturale, mereu crescânde ale românilor.

Prima societate care şi-a asumat sarcina înfiinţării de biblioteci săteşti sau poporale a fost ASTRA[1]. Creată iniţial cu rol de societate literar-ştiinţifică, ea şi-a lărgit simţitor sfera de activitate, promovând prin mijloace proprii o muncă de propagandă culturală în rândul locuitorilor satelor, atât de neglijaţi până atunci. Spre a veni în contact nemijlocit cu sătenii, ASTRA a creat, în 1869, „despărţămintele", care grupau, în jurul unui centru important, mai multe localităţi rurale. Menirea, durabilă şi generoasă, şi-a îndeplinit-o prin organizarea, dotarea şi susţinerea bibliotecilor săteşti, biblioteca fiind considerată de conducătorii ASTREI, ca principal mijloc de propagandă a idealurilor umanitare. Astfel şi-a dezvoltat o reţea de biblioteci în numeroase localităţi (în 1913 erau 594 de biblioteci în satele ardelene şi sub diferite variante: societăţi sau cercuri de lectură, precum şi biblioteci propriu-zise, acestea fiind de două tipuri: *stabile*, organizate la sediul despărţământelor sau în marile comune şi *ambulante*, un fel de „caravane ale cărţilor", care se deplasau periodic în fiecare comună, unde staţiona un anumit timp, stabilit de comitetul cercual, de obicei o jumătate de an. Avantajele acestui sistem n-au întârziat să se arate; prin

1 Ion Holhoş. **Bibliotecile săteşti din despărţământul Sălişte al ASTREI**, în Comunicări şi referate bibliologice, p.303-308

înnoirea periodică a fondului de cărţi se dădea posibilitatea unui număr mare de comune să beneficieze gratuit de aceste servicii. *Regulamentul pentru înfiinţarea şi administrarea bibliotecilor poporale* defineşte acest sistem ingenios conceput cu o eficienţă practică dovedită: „Bibliotecile poporale ambulante se compun din grupuri sau mici biblioteci de aceeaşi mărime, cuprinzând fiecare grup de cărţi din deosebite ramuri de literatură română, adăpostite în dulapuri de acelaşi fel; cărţile din singurateccle dulapuri formează tot atâtea biblioteci ambulante; ele se însemnează cu numeri deosebiţi, având fiecare grup inventar special". În vederea folosirii depline a fondului de cărţi existente în beneficiul majorităţii populaţiei săteşti s-au ţinut prelegeri publice, prin care lecturarea unor cărţi instructive ocupa un loc distinct. Aşa, de pildă, în 1899, dr. I. Lupaş ţine la Orlat conferinţa „Însemnătatea cărţilor economice", iar la Sălişte conferinţa „Poeziile poetului Panait Cerna, Şt.O. Iosif şi Ilarie Chendi", urmate de lecturi din Lev Tolstoi şi Ion Agârbiceanu.

După Marea Unire de la 1918 activitatea cercurilor culturale şi a bibliotecilor săteşti cunoaşte o nouă evoluţie, firească, racordată la noile condiţii istorice şi social-politice. Sunt refăcute, întregite şi înfiinţate noi biblioteci, ASTRA propunându-şi să creeze „o bibliotecă mare centrală, câte o bibliotecă regională în fiecare centru de despărtământ şi câte o bibliotecă rurală în fiecare comună. Urmare a acestor măsuri organizatorice în 1937 fiinţau în satele ardelene 1 429 biblioteci, iar în 1939-1940 — 1 899 de astfel de unităţi.

În cei 88 de ani de activitate ASTRA are marele merit de a fi pus în circuitul lecturii cărţi de o valoare impresionantă şi de valoare deosebită apărute în propria editură, cărţi ce răspundeau unor nevoi practice sau de culturalizare: *Balade şi idile, Fire de tort, Cântece de vitejie* de G. Coşbuc; *Păcală, Făt-Frumos* de P.Dulfu; *Nuvele, Poveşti* de I. Slavici; *Basmele românilor* de P.Ispirescu; *Gheorghe Cârţan* de A. Paul Bănuţ; *Din poveştile lui Moş Toader, Un ceas de şezătoare poporală* de A. Bolcu; *Războiul pentru întregirea neamului românesc* de V. Lazăr; *Doi ţărani şi cinci curcani* de C.Negruzzi; *Începuturile neamului românesc* de I.Lupaş; *Cultivaţi legume în grădinile voastre, Bucătăria gospodinei de la sate* de Ana Victor Lazăr; *Cărticica sănătăţii* de I. Beu; *Îngrăşarea sau gunoirea pământului* de A. Coşciuc; numeroase calendare şi almanahuri, cărţi apărute în colecţiile „Cunoştinţe folositoare", „Pagini alese" sau „Biblioteca agricolă". Lectura unor astfel de cărţi delectează şi instruieşte, îl scoate pe cititor din măruntele preocupări cotidiene şi-l transpune într-o realitate visată, îl învaţă să fie mai bun, mai cinstit, mai generos. Altfel spus de Nicolae Iorga: „a ceti o carte înseamnă a te împărtăşi de dânsa, a găsi prin ea sufletul, omul care a scris-o, a sta de vorbă cu el, a te lăsa înrâurit de el, a primi de la bunătatea lui lecţii de iertare, de la ştiinţa lui lecţii de învăţătură. O adevărată carte va fi aceea care, în domeniul scrierilor de citire obişnuită, de petrecere, va lăsa sufletul mai bun de cum a fost înainte ca ochiul să-i fi petrecut rândurile. Cartea de învăţătură nu trebuie să plutească deasupra nevoilor practice ale omului, ci să meargă drept către ele. La obârşia cunoştinţelor e cartea de ştiinţă, a cărui cunoaştere e păstrată celor puţini. Apele ce curg până la fiecare atârnă de puritatea acestui izvor. Şi numai acel care ţine în mâini toiagul ce poate fi un izvor nou, numai acela să lovească în stânca adevărului". Despre importanţa şi semnificaţia cu totul deosebită a funcţionării acestei reţele de biblioteci rurale lăsăm să mărturisească preşedintele despărtământului Săliştei: „Şi acum când fiecare sat din despărtământ are o bibliotecă, sporită chiar, se cuvine să încrustăm câteva cuvinte despre rostul acestui aşezământ. Cartea, acest tainic îndrumător, cu mijlocul ei de comunicare socială, biblioteca, este unealta cea mai bună pentru răspândirea şi asimilarea elementelor culturii, cu condiţia ca ele să fie la îndemâna tuturor, iar aceştia să le caute şi utilizeze. Condiţia aceasta o avem. Dacă în trecut biblioteca a fost apanajul celor puţini şi bogaţi, astăzi e o comoară răspândită şi în cel mai îndepărtat sat". Idealul fondatorilor ASTREI, ai altor cărturari legaţi de popor de a crea o „cultură naţională cu puteri unite", de a folosi cultura în general şi cartea în special ca armă ideologică în vederea realizării unităţii naţionale şi propăşirii naţiunii române a fost pe deplin realizat.

Până la epoca de glorie a lui Al.I. Cuza înfiinţarea de biblioteci săteşti s-a datorat unor iniţiative particulare sau colective, cum am văzut în cazul ASTREI. Domnitorul unificator şi marele reformator Cuza a avut geniala idee să propună prin ministrul său N. Creţulescu şi să sancţioneze *Regulamentul pentru bibliotecile publice* în 1864, care prevedea organizarea reţelei de biblioteci publice în cadrul unui sistem naţional de biblioteci formate din biblioteci publice centrale, biblioteci comunale (orăşeneşti, săteşti) şi biblioteci didactice speciale. Se avea în vedere fondarea de biblioteci populare „pentru folosul public" în fiecare comună, înzestrate cu cărţi provenite de la bibliotecile centrale, prin achiziţii proprii sau donaţii.

Fără a pune la îndoială buna intenţie a legiuitorului, constituirea de biblioteci săteşti s-a desfăşurat anevoie şi mai mult din îndemnul unor persoane particulare.

Astfel, în 1868, un învăţător, Ioan C. Lerescu, emite, sub formă de broşură, *Propunere pentru crearea de biblioteci în toate comunele României*, în care pleda pentru înzestrarea şcolilor de la sate cu cărţi din toate domeniile de activitate, editate în mod special în cadrul colecţiei „Enciclopedia populară"[1]. Nerealizarea acestei idei s-a datorat lipsei de posibilităţi materiale a comunelor. Dar ideea, nobilă şi generoasă, n-a dispărut; în 1884, un alt învăţător, Ion Aristotel din comuna Băleni, de lângă Rm. Sărat, o repune în actualitate, sperând în înfiinţarea de biblioteci cu sprijinul organelor administrative rurale, căci, argumentează el, „puţinele noţiuni mai mult generale şi teoretice, din diferite ramuri ale ştiinţei, ce capătă omul în şcoală, nu pot folosi, căci se uita dacă ele nu vor fi cultivate şi dezvoltate prin o lectură continuă de scrieri utile, atât pentru cultivarea minţii şi inimii, cât şi pentru ameliorarea diverselor branşe ale activităţii practice". Propunerea sa nefiind oficializată, învăţătorul face apel la ofranda publică. El îşi publică apelul în *Gazeta săteanului* ce apărea la Rm. Sărat, apel ce găseşte un larg ecou în rândul intelectualităţii româneşti, fiind reprodus şi de alte gazete din ţară. Primul donator al bibliotecii acesteia din Băbeni este Ioan Pop-Reteganul, care dăruieşte antologia *Inimioara şi viorelele* şi periodicul *Cărţile săteanului român*. Alte reviste din Timişoara, Reşiţa, Braşov, Sibiu, Satu Mare oferă câte un abonament gratuit, astfel încât, după mai bine de un an, biblioteca sătească din satul său natal avea peste 200 de cărţi şi 15 reviste, tablouri, hărţi etc.".

Exemplul şi strădania învăţătorului Ioan Aristotel a stârnit interes şi ea a fost preluată de alţi devotaţi ai şcolii şi cărţii. Profesorul Radu Cercel, revizor şcolar pentru judeţul Ilfov, obţine, în 1887, de la forurile administrative o alocaţie bugetară destinată înfiinţării de biblioteci populare în unele sate ale judeţului. Învăţătorul Nicolae Theodorescu din satul Forăşti, comuna Uideşti (Suceava), cere, în 1888, Ministerului Instrucţiunii ajutor pentru înzestrarea bibliotecii populare create de el, motivând că „toţi cei cu ştiinţă de carte au o mare plăcere pentru lectură", anexând la cererea sa *Statutul Societăţii de Lectură* din Forăşti, primul regulament cunoscut până în prezent al unei biblioteci publice rurale.

Astfel de încercări întreprinse de învăţători devin tot mai frecvente şi ele reflectă necesitatea ridicării prin cultură a populaţiei rurale. Biblioteci similare s-au creat în localităţile: Brebu (Prahova), Voineasa (Vâlcea), Rădulești, Bălteni, Afumaţi şi Oboleştii Noi (Ilfov), Bogdăneşti (Bacău), Baia şi Broşteni (Suceava), Certeşti, Adam (Tutova), Şerpeşti (Neamţ), Pănătia (Buzău). Statutele, regulamentele de organizare nu se mai referă la datele strict tehnice de organizare internă a fondului de carte şi a împrumutului de publicaţii. Se pune accent pe latura educativă a activităţii de bibliotecă, schiţându-se primele manifestări colective pentru popularizarea cărţii: „Conducătorii bibliotecii – se precizează în Regulamentul bibliotecii din Bogdăneşti (Bacău), înfiinţată în 1896 – vor fi îndatoraţi: a ţine conferinţe, ore de lectură, ore de muzică şi ore de lucru manual cu cititorii bibliotecii o dată pe lună în cursul verii şi o dată pe săptămână în cursul iernii".

Prietena marelui Eminescu, confidenta Veronicăi Micle, scriitoarea şi militanta Smaranda Gârbea-Gheorghiu (1857-1944), cunoscută în literatură sub pseudonimul Smara, dat de luceafărul poeziei româneşti, prima femeie conferenţiar din ţara noastră, celebră în epocă, şi-a asigurat supravieţuirea spirituală prin numeroase donaţii de cărţi şi documente Bibliotecii „V.A. Urechia" din Galaţi, altor instituţii din Târgovişteа natală sau din Bucureşti şi mai cu seamă prin înfiinţarea, în satul Valea Voievozilor de lângă Târgovişte, unde şi-a scris o parte din lucrări, a unui cămin cultural „Smara", pe care l-a dotat cu cărţile necesare lecturii sătenilor[2].

În Argeş Constantin Dobrescu a realizat, în comuna natală Muşeteşti, o intensă acţiune de educare a ţărănimii, constituind, la 8 noiembrie 1892, Societatea pentru Cultura Ţăranilor, cu organul său de presă, *Gazeta Ţăranilor* şi cu prima tipografie ţărănească din România, care să tipărească cărţi şi broşuri pe înţelesul truditorilor ogoarelor, astfel încât „va dobândi şi ţăranul, prin tipar, citind, minunile ştiinţei... Sărbătoarea tiparului e sărbătoarea ideilor şi a simţămintelor care triumfă din neştiinţă". Societatea prevedea printre altele crearea unei biblioteci populare cu filiale în toate comunele rurale din ţară. Cu sprijinul donator al lui V.A. Urechia, I. Kalinderu, Gr. Tocilescu, Ionescu-Gion, ai altor cărturari patrioţi, societatea argeşeană a expediat cărţi în mai multe localităţi rurale. Prin numeroase cercuri de citit, prin manifestări cu carte, societatea iniţiată şi condusă de C. Dobrescu a desfăşurat o eficientă muncă educativă în rândul ţăranilor, spre a i conştientiza pe baza unui program clar de acţiune. Biblioteca era considerată o adevărată

1 C. Dima-Drăgan. **Primele biblioteci săteşti din România**, în op.cit., p.298-302

2 **Petre Gheorghe Bârlea. O româncă spre Polul Nord: Pe urmele Smarandei Gheorghiu. Bucureşti, Edit. Sport-Turism, 1988**

casă a obştii româneşti, iar cărţile scrise pe înţelesul tuturor e deviza permanent urmărită: „Unde sunt cărţile scrise pentru popor, care să răspândească ştiinţa, morala, cunoştinţele utile, necesare în toate colibele; care să urmeze mai departe instrucţiunea şi educaţiunea începute în şcoală, pregătind tot mai mult, mai complet, generaţiunule adulte; întărindu-le în meseriile ce au îmbrăţişat, ajutându-i ca oameni în lupta vieţii, dezvoltându-le şi mai puternic patriotismul, civilizându-i mai adânc ca cetăţeni civilizaţi, deschizându-le calea la bunul trai şi bunul gust?". Este un adevărat program cultural ale cărui principii şi direcţii sunt, în bună parte, valabile şi azi; program pe care patriotul argeşean l-a pus în dezbatere oficială în Camera Deputaţilor[1].

Numeroasele iniţiative şi strădanii ale învăţătorilor de la sate au fost preluate de Ministerul Instrucţiunii condus de savantul şi reformatorul Spiru Haret. Prin *Regulamentul pentru funcţionarea bibliotecilor populare* din 1898 (aşa numita „lege a lui Spiru Haret") se înfiinţează 320 de biblioteci populare sătesti, iar Casa Şcoalelor, înfiinţată special, începe cunoscuta sa activitate de selectare a cărţilor destinate satului şi de înzestrare sistematică a bibliotecilor de la sate, impunând, oficial, în viaţa satului, o instituţie modernă, ce se va impune definitiv, biblioteca publică rurală. Noua reglementare a dus la crearea a 320 de biblioteci rurale repartizate în toate judeţele ţării; de fapt aceste biblioteci populare funcţionau în cadrul şcolilor comunale şi ele satisfăceau atât cerinţele procesului de învăţământ, cât şi nevoile cultural-ştiinţifice ale populaţiei sătesti. În acest sens Casa Şcoalelor, înfiinţată special cu misiunea înzestrării tuturo. bibliotecilor, şi-a adus din plin contribuţia, dotând, până în 1931, peste 7 500 asemenea unităţi educaţionale. Iniţiativele particulare completau însă acest apetit de lectură al sătenilor, dat fiind faptul că orice reglementare legală, apărută până la Eliberare, oricâte prevederi aveau şi oricât de bine intenţionate erau, ele nu-şi puteau materializa principiile în lipsa unei baze materiale asigurate de stat. Numeroşi intelectuali, în special învăţători, au fondat şi dotat biblioteci populare. De pildă, în judeţul Bacău, din 59 de biblioteci sătesti existente în 1904, 39 erau fondate din iniţiativa particulară a corpului didactic local; în judeţul Argeş, din cele 96 de biblioteci existente în 1906, 76 erau fondate de particulari; în judeţul Buzău, în acelaşi an, profesorii au fondat 75 din cele 95 de biblioteci publice.

Creşterea importanţei lecturii şi a bibliotecii în mediul rural a fost sensibil influenţată de activitatea unor aşezăminte culturale (ateneе, cluburi, asociaţii sau societăţi cultural-ştiinţifice).

Alături de ASTRA, care-şi continuă activitatea şi în prima jumătate a secolului nostru, Liga pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor (Liga Culturală) şi-a înscris, în complexa şi îndelunga sa activitate, sprijinirea şi stimularea lecturii la sate. Înfiinţată la Bucureşti în 1890, cu filiale în toate judeţele ţării, organizată, îndrumată şi înnobilată de personalitatea savantului patriot Nicolae Iorga, Liga Culturală a avut drept obiectiv principal „întărirea conştiinţei solidarităţii tuturor românilor" prin mijloace culturale variate: conferinţe (în special prin Universitatea Populară de la Vălenii de Munte), cursuri de vară sau de vacanţe, activităţi editoriale, spectacole de teatru. Reţeaua de biblioteci populare s-a bucurat de atenţia Ligii Culturale. Urmând exemplul animatorului principal, N.Iorga, care donase aproape 14 000 volume de cărţi şi periodice, considerând biblioteca în fruntea instituţiilor fără de care nu poate exista o cultură naţională, alte personalităţi de cultură româneşti au sprijinit, prin diferite miloace, activitatea bibliotecilor.

Făurirea statului naţional unitar român la 1 Decembrie 1918 a creat condiţii pentru dezvoltarea unitară a sistemului de biblioteci publice. Întreaga viaţă culturală a ţării cunoaşte şi parcurge o etapă nouă în consens cu fenomenele complexe social-istorice ale vremii, cu necesităţile de culturalizare, tot mai acute, ale întregii populaţii. Personalitate marcantă a culturii române, N. Iorga, este iniţiatorul promulgării *Legii pentru organizarea bibliotecilor publice comunale şi nuzeelor* din 1932, lege care hotăra că „fiecare minicipalitate, precum şi fiecare comunitate urbană sau rurală este obligată să înfiinţeze cei puţin o bibliotecă publică pentru folosul general", să se asigure fonduri pentru crearea şi dezvoltarea normală a lor.

În anii primului război mondial activitatea culturală în mediu rural se desfăşura prin societăţile culturale care funcţionau alături de casele de citire şi prin biblioteci. Sătenii manifestau un interes deosebit pentru citit; micile biblioteci, cu fonduri de carte limitate deveniseră deja insufuciente. „Numai cu mica noastră bibliotecă ce am putut să înfiripăm – se arată într-un document privitor la biblioteca comunei Diaconeşti (Dâmboviţa) din 1923 – nu putem să satisfacem cerinţele membrilor şi ale sătenilor care au citit aproape în întregime biblioteca". Sătenii din comuna Dârloş (Târnava Mică) erau şi ei în criză de lectură „fiind

1 Romul Dima. Constantin Dobrescu-Argeş, în Magazin istoric, nr.5, mai 1988, p.30-32

foarte mare lipsă de cărţi româneşti, care nu se găseau pe aici deşi după cum bine ştiţi nu se concepe cultură naţională fără cunoaşterea literaturii române". La fel constatau şi membrii casei de citit „Badea Cârţan" din comuna Lissa (Teleorman). În vederea rezolvării unor neajunsuri provocate din penuria de cărţi şi chiar de biblioteci, a fost înfiinţată, în 1921, de un alt mare cărturar patriot sociologul Dimitrie Gusti, Fundaţia Culturală, ce avea ca scop „ajutorarea, susţinerea şi crearea faptelor de cultură", desfăşurarea activităţii de răspândire a culturii până în cele mai îndepărtate colţuri ale ţării. Gusti concepea activitatea culturală rurală grupată în jurul unei singure instituţii, căminul cultural, care trebuia să-şi organizeze pe lângă el biblioteca sătească. „Primul punct din programul de lucru al căminelor culturale trebuie să fie organizarea unei biblioteci după nevoie şi după regiune cu publicaţii şi cărţi potrivite pentru săteni, pentru tineret şi copii, precum şi pentru intelectualii satului". Un cămin cultural sătesc avea secţie artistică (coruri şi grupuri artistice de amatori), etnografică (inclusiv cercuri de creaţie populară), de propagandă ştiinţifică-culturală (prin conferinţe, expoziţii, filme etc.). „Acel cămin lucrează bine, care îşi face o virtute din răspândirea cu zel a cărţii", consideră D. Gusti, iar biblioteca e o instituţie cu valenţe formative demnă de încredere: „Biblioteca nu este o glumă. Nu e un ornament pentru cămin, ci ceva care trebuie să circule şi să agite. Bibliotecile noastre sunt statice. Ele aşteaptă îmbulzeala oamenilor la uşa şi rafturile lor. Dar nimeni ne se osteneşte până la rafturile cu cărţi ale bibliotecii. Biblioteca rămâne închisă, iar satul îşi vede înainte de câmp, de vite, de cârcotă, de inerţia şi robia lui. Biblioteca astfel gândită e o ironie ori un neadevăr. Ea trebuie să vie dinăuntru ca o cerinţă a sufletului. Setea de carte o creează"[1].

Pentru înfiinţarea unor astfel de unităţi culturale, Şcoala Sociologică din Bucureşti de sub conducerea lui D. Gusti, cu misiunea de a cerceta realitatea socială a satului, a purces la crearea şi îndrumarea bibliotecilor din Goicea Mare din jud. Dolj (1924), Ruşeţu din jud. Buzău (1925), Nerejul din jud. Vrancea (1927), Fundul Moldovei din jud. Suceava (1927), Drăguş din jud. Braşov (1929), Runciu din jud Gorj (1930) etc. Monografiştii Şcolii Sociologice, ca şi echipele studenţeşti create în 1934, au sprijinit efectiv munca cu cartea la sate cu prilejul frecventelor deplasări în întreaga ţară. În perioadă 1934-1938 au fost procurate pentru bibliotecile săteşti un număr de 12 446 volume noi şi au fost prelucrate alte 25 424 volume. Considerând biblioteca ca o importantă pârghie pentru ridicarea nivelului cultural al ţăranilor, fiind una singură pentru întreaga obşte, pentru toate categoriile sociale şi pentru toate vârstele, Gusti şi colaboratorii săi (Emanoil Bucuţă, Victor Ion Popa, Apostol Culea, H.H. Stahl, Octavian Neamţu) făceau mereu apel la oficialităţile comunale şi sprijinirea acţiunii de culturalizare a satului: „Mai ales acum, când munca şezătorilor de iarnă şi a bibliotecilor începe cu spor în toate satele ţării, ar fi păcat dacă nu s-ar găsi şi la dv. mâna de oameni dornici de jertfă, care să-şi dea ceva din sufletul lor pentru binele consătenilor". Prin diverse mijloace Fundaţia Culturală a reuşit să creeze, conform unei statistici din 1938, un număr de 2 034 cămine culturale, 1 358 biblioteci săteşti repartizate pe ţinuturi şi judeţe şi 1 500 de librării. În total, în întreaga ţară, în acelaşi an, funcţionau la sate, pe baza fondurilor de stat, dar mai ales datorită sprijinului şi iniţiativei particulare, 2 836 biblioteci, conţinând 565 000 volume. Din păcate însă, mai mult de jumătate din aceste cărţi au fost distruse în timpul celui de al doilea război mondial. Dar, înainte de aceste statistici lapidare, semnificative şi ele, firesc, trebuie să subliniem, cu nedisimulată mândrie naţională, că sătenii au dragoste pentru slova scrisă, pentru carte, pentru frumos şi util, cu toate limitele organizatorice ale unei societăţi prea puţin interesate de propăşirea întregii populaţii. Ţăranul e dornic să citească, el îşi manifestă, intuitiv, preferinţele pentru cărţile cu conţinut educativ sau istoric, care să arate măreţia neamului românesc, cărţi propagatoare de idei progresiste. De altfel, asemenea cărţi sau altele cu conţinut politic, ce răspândeau idei progresiste în rândul muncitorilor şi sătenilor, cunosc o largă circulaţie, în ciuda unor interdicţii oficiale. După crearea P.S.D.M.R., în 1893, au luat fiinţă numeroase ciuburi socialiste la oraşe şi chiar la sate, în cadrul cărora funcţionau biblioteci ce aveau menirea de a lupta „pentru interesele şi beneficiul muncitorilor". Biblioteca Clubului Muncitorilor din Bucureşti, înfiinţată în 1890, constituită prin donaţia unor scriitori socialişti (C. Dobrogeanu-Gherea, C. Mille, I. Nădejde, P. Moşoiu, I. Catina) avea filiale sau trimitea cărţi (ale socialiştilor români ori ale scriitorilor legaţi de mişcarea socialistă: D. Anghel, Şt.O. Iosif, T. Demetrescu, I.Păun-Pincio, A. Bacalabaşa etc.) sau periodice în diverse localităţi din ţară. În judeţul Dolj, de pildă,

1 **P. Paliu. Contribuţia şcolii sociologice româneşti şi a lui D. Gusti la dezvoltarea lecturii în mediu rural, în Comunicări şi referate de bibliologie, p. 291-297**

documentele de arhivă atestă existența unui climat propice de difuzare a presei și literaturii democratice în rândul țăranilor[1]. Prefectura Dolj comunică, în 1902, Ministerului de Interne că broșura lui I. Neagu *Trudiții, Icoane din norod* și *Revista Ideii*, la care colaborează Panait Mușoiu, au o circulație frecventă. În comuna Cernele, revista este găsită la învățătoarea Elena Caracaleanu, iar primarul comunei Călugăreni scrie, negru pe alb, că *Revista Ideii*, „după cum ne-am informat, să primește de mai mult timp în această comună de către domnul Ion M. Codrești, învățătorul școalei". Numărul 14 din 4 februarie 1902 al revistei, descoperit de învățător, reproduce, pe lângă considerațiile lui Mușoiu despre viitoarea societate și aprecierile revistei *Forța morală* de sub conducerea lui Al. Macedonski asupra broșurii: *„Trudiții* de I. Neagu sunt suferința poporului român, a țăranului, a celor mici, a celor umili".

Cercul *România Muncitoare* din București expediază la sfârșitul anului 1904, la Murgaș-Dolj, în vederea înființării societății *Lumea nouă* de către un grup de săteni, cărți semnificative pentru scopul propus.

Telegramele și circularele guvernelor abundă în ordine și instrucții, recomandând interzicerea difuzării acestora, arestarea celor implicați, pentru că, se motivează, „clasele muncitoare la noi sunt încă înapoiate sub raportul cultural și economic... iar aceste idei subversive ar prinde rădăcini în populațiunea noastră". Broșura lui V. Kogălniceanu *Către săteni* este interzisă pentru faptul că face apel la unire în vederea împroprietăririi. Chiar și cărțile și revistele editate de N. Iorga sunt interzise, fiindcă „intrigă lumea".

Considerăm oportună includerea în capitolul privind cartea și lectura în mediul rural și a altor fapte relevante: editarea de cărți și publicații periodice (ziare, reviste) în numeroase localități rurale din țară. Deci nu numai marile centre culturale românești devin prin forța lucrurilor și centre tipografice sau editoriale, ci și satele, înnobilând și luminând, într-ale culturii, țăranul român. Dintr-un lapidar inventar al publicațiilor periodice, apărute în decursul vremii în perimetrul geografic al Olteniei, publicat anterior (*Pubiicațiile periodice din Oltenia*, vol.1-2, 1976, 1979, în colaborare cu Marcel Ciorcan) constați cu satisfacție că numeroase sunt localitățile rurale care și-au înscris numele în peisajul revuistic românesc: Balota, Cernătești, Covei, Giurgița, Maglavit, Plenița din Dolj; Balta, Bistrița, Botoșești, Broscari, Darvari, Izverna, Motru, Rudina, Samarinești în Mehedinți; Băbeni, Bălcești, Bărbătești, Brezoi, Zăvideni, Dăești, Horezu, Lăpușata, Stănești, Voicești, în Vâlcea; Aninoasa, Bălești, Brădiceni, Bumbești, Ciuperceni, Hurezani, Novaci, Fogojeni, Stoina, Tismana, Tg. Cărbunești, Valea lui Câne în Gorj; Drăgănești, Găvănești, Sâmbercști, Ursoaia în Olt. Este o dovadă peremptorie că în lumea satelor au existat intelectuali care, cu mari eforturi, au făcut lucruri durabile, fapte meritorii, peste care orice istorie a culturii românești nu poate trece cu nepăsare. Întărim afirmația cu doi cărturari-idealiști, care s-au pus în slujba culturii, a idealurilor umanitare.

Gh.N. Dumitrescu-Bistrița născut în 1894 a scos cu banii lui, începând din 1919 până în 1940, „revista de muzică, artă națională și folclor" *Izvorașul*, interzisă de oficialități pentru „refuz de integrare în ordinea politică". Redacția și tipografia care a publicat *Izvorașul*, alte două foi pentru popor *Alarma satelor* și *Opritul satelor*, cărți, broșuri, almanahuri, culegeri și studii de folclor era sub un gutui din grădina casei sale din Bistrița mehedințeană. Avea un redactor (el), un corector (Olimpia, soția sa) și trei tipografi (trei săteni). În casă și-a strâns o arhivă de folclor de vreo 40 000 de piese, o bibliotecă cu peste 4 000 cărți, peste 200 de colecții complete de publicații românești, colecții de piese arheologice, de numismatică, de tablouri, de cusături populare, toate puse la dispoziția oricui îi trecea pragul (acum ele fiind donate de cărturar instituțiilor de stat). „Dar acest inegalabil culegător de texte vechi, de cântece vechi, răbdătoriu și neostenit în strădania lui ca un pisar de spătărie sau ca un diac de cancelarie domnească, a mânuit aici în Bistrița, într-un sat oropsit dintr-o Românie „eminamente agricolă", o uriașă și modernă mașină de produs cultură, o mașină inventată de el, o mașină cu numele *Izvorașul*, care a funcționat neîntrerupt peste două decenii și care s-a întrerupt printr-un accident funest, ținând de condiția epocii"[2]. El a trudit în beneficiul unui ideal umanitar, refuzând din sinceră modestie, aura gloriei. Trăind în ermitajul cărților și manuscriselor sale, Gh. Dumitrescu-Bistrița face parte din acea categorie de oameni rari, cărturari idealiști. Ca și un alt conațional, din județul vecin, Ion Bobână[3].

Născut în 1911 în comuna Aninoasa (Gorj), I. Bobână deși prea puțin cunoscut publicului cititor, a creat în 1934, din proprie inițiativă editura sătească „Ram" în

1 Tudor Nedelcea. Circulația literaturii progresiste în jud. Dolj, în Ramuri, 11, nr.11, 15 n., 1974, p.10
2 Ilie Purcaru. Carte u olteni. Craiova, Scrisul Românesc, 1088, p.63
3 Ioan Anastasia. Un om-editură, în Almanah Ramuri, 1988, p.285-286

localitatea natală. Editura, mărturiseşte creatorul ei, „a fost un deziderat al tinereţii mele în condiţiile în care se ducea o luptă neobosită la sate de către dascăli pentru luminarea şi înnobilarea, într-ale culturii, a ţăranului român". În urma discuţiei cu doi oameni de omenie: craioveanul M. Drăgănescu şi socialistul Panait Moşoiu, Bobână lupta cu condeiul şi cu banul, pe care-l agonisea din greu pe tărâm cutural, spre a arăta că menirea omului este de a lupta pentru adevăr şi că adevărul este animat de triumful binelui şi al dragostei, realizate prin muncă. Programul editurii, printre puţinele edituri săteşti din ţară, era corespunzător şi el viza lucrări din istoria religiilor (proiect la care se gândea încă pe atunci Mircea Eliade), opere ale marilor gânditori, sinteze filozofice, istorice şi literare, lucrări originale sau traduceri. Ca editor, a întreţinut legături cu profesori şi oameni de cultură din ţară, cu edituri din Londra, New York, Paris sau Roma. Dintre cărţile cele mai importante apărute la această editură sătească să amintim doar câteva: *Datoria vieţii noastre* de Vasile Pârvan, *Cărarea şi virtutea* de Lao-Tze, *Fedra* de Platon, *Istoria vieţii sale* de Mahatma Gandi, *Nicolaus Olahus* de Şt. Bezdechi, *Utopia* de Th. Morus, *Conştiinţa atomului* şi *De la intelect la intuiţie* de Alice B. Biley, *Educaţia fizică hindusă* de J. Chahoborty, *Filozofia ezoterică a Indiei* de I.C. Chetterji, *Psihanaliza şi psihosinteza* de R. Akagioli etc. Vitregia istoriei şi-a pus amprenta şi pe acest om-editură. În 1939 legiunea de jandarmi i-a confiscat o parte din lucrările apărute şi i-a distrus numeroase manuscrise, iar în 1940 Ministerul de Interne i-a confiscat toate exemplarele tipărite ale filozofului chinez Lao-Tze, devenit indezirabil pentru acea vreme. Dictatul de la Viena, odios şi arbitrar, care a sfâşiat trupul ţării, a provocat durere nemaipomenită pentru orice român. Majoritatea cărţilor trimise spre librăriile din Ardeal au rămas pierdute pentru totdeauna. Într-o perioadă extrem de scurtă (1934-1940) Editura „Ram" s-a impus şi a impus o literatură de ţinută ştiinţifică, ridicând cu mari sacrificii ştacheta perceperii culturale la cote superioare.

5. LECTURA – O ACTIVITATE ÎN PERICOL?

Civilizaţia umană este o sumă de cunoştinţe şi amintiri acumulate de generaţiile anterioare. A te integra în civilizaţie înseamnă a lua contact cu gândirea acestor generaţii prin intermediul lecturii, singura modalitate care te poate înnobila cu calitatea de om „cultivat". A fi om cult presupune să posezi o solidă cunoaştere, de autodepăşire, realizabilă doar printr-o lectură îndelungată, conştientă şi critică. Nimic nu poate înlocui lectura. „Cunoaşterea este însăşi fundamentul culturii intelectuale. Instrumentul esenţial este cartea... Cultura cere cunoaşterea cărţii mai întâi... Om cu adevărat cult este acel care a citit mult", afirma cu temei D. Duhamel. Cartea şi biblioteca nu este numai un instrument folositor naţiunii: ele contribuie la formarea unei naţiuni. Sau altfel spus de către Tudor Vianu: „O naţie care nu citeşte, rămâne în starea de inferioritate, fără forţă şi impuls de creaţie, fără sensibilitate pentru linie şi rază, fără pasiune pentru gând şi frumuseţea de sus. Cartea e un tonic – miracol şi eternitate". De aici genialul îndemn al poetului nepereche Eminescu: „Citeşte! Citind mereu, creierul tău va deveni un laborator de idei şi imagini, din care vei întocmi înţelesul şi filozofia vieţii". Cartea se constituie astfel într-un limbaj universal care te introduce în timp şi spaţiu. Nimic nu este mai de seamă pentru o societate să pună la dispoziţia tuturor membrilor săi aceste instrumente de informare şi cunoaştere de autodepăşire. Se afirmă cu deplin temei că dreptul la lectură este astăzi unul din drepturile imprescriptibile

ale omului. Cărţile, lectura îi fac pe oameni moştenitori ai experienţei acumulate de generaţii. Căci, orice om, chiar general de-ar fi, nu poate reface singur ceea ce umanitatea a creat de milenii.

Mirifica împărăţie a cărţii, biblioteca, instituţie perenă, participă eficient la mişcarea de idei, are un rol determinant în dezvoltarea socială. Cu o vechime de milenii, biblioteca şi-a reevaluat în timp misiunea şi funcţiile sale. Dacă în antichitate ea era un depozit de cărţi, dar şi de şcoală de copişti şi de critică a textelor, şi-a îngustat conceptul în Evul Mediu, ca apoi să şi-l lărgească în Renaştere şi mai ales după marea revoluţie franceză, contemporaneitatea i-a adăugat noi valenţe determinate de dezvoltarea impetuoasă a ştiinţei şi societăţii. Cercetările de specialitate au analizat profund şi din diferite unghiuri de vedere rolul pe care-l are ştiinţa şi tehnica în dinamizarea societăţii contemporane, rolul cărţii în înfăptuirea acestor transformări. Biblioteca constituie un şantier al muncii ştiinţifice. Dacă pentru elev cartea devine o obligaţie şcolară, la nivelul adulţilor ea devine o necesitate lăuntrică, o cerinţă personală spre autoeducaţie şi autoperfecţionare. Interesul pentru lectură ca formă de manifestare psihică a unor nevoi obiective de cunoaştere, informare şi destindere există, cultivat sau nu, pentru că există în mod real necesitatea fiecărui individ de a se dezvolta intelectualiceşte, de a-şi lărgi perspectiva din care abordează lumea înconjurătoare. De aici rolul social imens al bibliotecarului. El este „depozitarul culturii umane, intermediarul între produsele acumulate de secole de această cultură şi oamenii care trăiesc şi muncesc astăzi" (André Maurois).

Bibliotecarul are vechi tradiţii, el este asimilat cărturarului, el trebuie să fie un om al timpului său. Şi exemplele ar fi prea numeroase din rândul personalităţilor culturii şi ştiinţei universale sau româneşti care au activat şi în bibliotecă, spre a le mai cita. Lui, bibliotecarului, i se pretinde o conştiinţă a profesiei sale, vocaţie, disponibilitate intelectuală. Convins de „foametea sufletească", cum magistral se exprima domnitorul Matei Basarab despre setea de cultură a supuşilor săi, el trebuie să fie şi un critic spre a-i învăţa şi pe alţii cum să citească, spre a-şi îndruma beneficiarii în noianul de cărţi, spre a-i forma gustul pentru lectură. Psiholog şi sociolog deopotrivă, omul cărţii este în drept să cunoască cerinţele de lectură şi dorinţele de informare ale cititorilor săi, reali şi potenţiali, să le studieze tipologia în timpul liber, să cunoască şi să folosească cu eficienţă sporită formele de propagandă a cărţii şi bibliotecii[1]. Căci biblioteca a încetat de mult timp de a mai fi un simplu depozit de cărţi; ea este o instituţie ideologică, cu o complexă funcţionalitate modernă şi implicare activă, prin imperativul interdisciplinarităţii. Azi se poate vorbi de fundamentarea lor ştiinţifică, deplina lor înflorire.

În România funcţionează o vastă reţea de biblioteci (peste 20 600 unităţi), care asigură accesul larg al maselor la ştiinţă şi cultură, la educaţie, la cunoaşterea celor mai înaintate cuceriri ale gândirii umane. „Momente ale spiritualităţii", ele au înnobilat şi continuă să înnobileze existenţa unor centre culturale de pe întreg cuprinsul ţării. Începând cu cele create la începutul epocii feudale, aceste instituţii sunt deţinătoare ale unor fonduri considerabile de cărţi, organizate ca biblioteci centrale universitare (Bucureşti, Iaşi, Cluj, Timişoara, Craiova), documentare (Brukental din Sibiu, Teleki-Bolyai din Tg. Mureş, Batthyaneum în Alba-Iulia), publice în toate localităţile ţării.

Înfiinţată, în 1867, ca bibliotecă a Societăţii Academice Române, în urma donaţiei lui Dionisie Romano, urmată de donaţiile lui Al. Odobescu, V.Alecsandri, I. Ghica, M. Kogălniceanu, N. Iorga, Ov.Densusianu, Biblioteca Academiei Române are aproape 10 milioane de volume, circa 450 000 stampe, 500 000 manuscrise şi documente, 16 000 hărţi, 250 000 piese numismatice, o colecţie de carte rară de circa 2 100 lucrări, din care majoritatea este formată din carte românească veche.

Biblioteca Centrală Universitară din Bucureşti, inaugurată în 1895 sub numele de Fundaţia Universitară, a constituit nucleul în jurul căruia s-a concentrat grupul bibliotecilor din facultăţile bucureştene.

Deţinătoarea fondului naţional de carte păstrat în depozitul legal, Biblioteca Naţională a României (fostă Bibliotecă Centrală de Stat) înfiinţată în 1955, are ca sarcină colecţionarea publicaţiilor scrise de români sau despre România, întocmirea şi publicarea unor instrumente bibliografice de interes naţional. Ea continuă tradiţia primelor biblioteci centrale, cea din Bucureşti, înfiinţată în 1833 la Colegiul Sf. Sava şi cea din Iaşi, înfiinţată în 1839 la Academia Mihăileană.

Tezaur al revoluţiei conştiinţei umane, cartea conţine elementul de bază al vehiculării valorilor culturale, precum şi parametrii de identificare a dinamicii conştiinţei către perfecţionare şi perfecţiune. Căci încărcătura morală a spiritualităţii individului cere

1 Gh. Bondoc. Biblioteca judeţeană — centru metodic, în Biblioteca, nr.3, sept, 1980, p.12

un dinamism deosebit, iar ideea de păstrare şi transmitere a întregii spiritualităţi umane, de tezaur al valorilor culturale continuă să fie întruchipată în carte şi în dinamica culturii contemporane. În concurenţă cu mijloacele mass-media, cartea rămâne cea mai stabilă sursă de cunoaştere pentru om, purtătoare de informaţii. Astfel spus de către Tudor Vianu, „cartea a fost, este şi va rămâne singurul instrument stabil de culturalizare a maselor, pentru că se caută şi se alege". Lectura cărţii oferă pe întregul parcurs al vieţii unui individ o metodă principală de studiu şi cultivare permanentă, de autodepăşire a propriei sale formaţii spirituale. Implicarea ei, ca instrument al cunoaşterii, presupune mai multe etape: de informare, de orientare, de învăţare şi de educare. „Biblioteca, cititul, cartea nu reprezintă punctul final în educarea omului, ci doar paşi spre cultură, puncte de plecare, baze de lansare, popasul, răgazul omului care are ceva de făcut în lume. Până la un nou avânt, consultându-se cu alţii prin cărţi, pentru măreţul dialog al omului cu lumea, cu viaţa, cu natura, dialog care se numeşte acţiune şi prin care omul nu numai că explică, ci şi transformă lumea" (O.Neamţu). Cartea a devenit acel util instrument de cunoaştere şi propagandă a ideilor celor mai avansate, iar biblioteca – una din mijloacele sigure de educare a maselor. În aceşti ani s-a produs acea „mobilizare a cărţilor" socotită de N. Iorga ca o „datorie pentru sufletul acestui popor". Dacă înzestrarea cu cărţi a bibliotecilor constituia, aşa cum remarca Emanoil Bucuţă în 1938, o adevărată jertfă, astăzi această înzestrare a devenit o politică de stat.

La ceasul de faţă şi la care vor veni, biblioteca s-a transformat astfel dintr-un simplu difuzor de carte într-un interlocutor dinamic, permanent, cu o mare forţă de influenţare, într-un autentic izvor de cultură pentru toţi oamenii muncii, creatori de valori materiale şi spirituale. Pornind de la rolul social al bibliotecii, slujitorii cărţii urmăresc nu numai înscrierea unor cifre absolute privind cititorii şi cărţile consultate, semnificative şi ele, ci în primul rând accentuarea caracterului ştiinţific al activităţii cu cartea prin perfecţionarea şi diversificarea formelor şi metodelor de propagandă specifice acestor instituţii de cultură, implicate direct, prin rolul şi funcţionalitatea lor, în vasta operă de modelare a caracterelor, de ridicare a nivelului de cunoaştere, a gradului său de instrucţie şi civilizaţie.

Există, în epoca actuală, unele temeri privind viitorul cărţii. Se porneşte de la ideea preconceputâ că în condiţiile exploziei mijloacelor de comunicare în masă şi ale computerizării tot mai accentuate, cartea şi lectura ar fi afectate de pericolul diminuării importanţei lor şi chiar de dispariţie. Sub deviza „Lectura o activitate în pericol", sub egida UNESCO, la Paris, în 1988, s-a organizat o amplă dezbatere, ajungându-se la concluzia că în ciuda timpului tot mai redus de care dispun oamenii, lectura continuă să-i captiveze, să-i poarte pe drumul inefabil al cunoaşterii. Lectura este un act cultural durabil pentru că aparţine existenţei milenare a omului; este „frumoasă şi mai de folos în toată viaţa omului zăbavă", cum zice bătrânul cronicar Miron Costin, dar este, în acelaşi timp, un mijloc esenţial de stimulare a gândirii şi cunoaşterii umane, a confruntării de idei, a meditaţiei creative de cultivare a spiritului. Cuprinzând valenţe formative esenţiale în procesul educaţional, lectura, această nobilă îndeletnicire, nu numai că va continua, dar va propulsa chiar în condiţiile exploziei informaţionale şi a concurenţei mijloacelor de informare în masă. Căci lectura înseamnă, înainte de toate, cultură.

GLOSAR

ALDINE (it. *aldino*) = Litere cu liniile de bază mai groase decât a celor obişnuite. Denumirea vine de la tipograful şi editorul veneţian Aldo Manuzio.

ALINEAT (lat. *a linea* – de la capăt) = Fragment de text, cuprinzând de regulă o idee nouă, care începe cu un rând retras.

AMPATAMENT (fr. *empattement*) = Forme de terminare a liniilor verticale sau aplecate a unor litere (m, n), care constituie unul din criteriile după care tipografii determină familiile de caractere. Astăzi el serveşte la punerea accentului pe rândurile neîntrerupte ale unei scrieri.

ANTETITLU (fr. *avant-titre*) = Date tipărite în partea de sus a paginii de titlu sau a copertei, deasupra numelui autorului sau titlului cărţii. Cuprinde denumirea instituţiei sau a organizaţiei sub auspiciile căreia apare cartea şi, eventual, titlul colecţiei.

AUTOGRAF (fr. *autographe*) = Semnătură, document, text, dedicaţie scrisă chiar de mâna autorului.

AUTOGRAFIE (fr. *autographique*) = Procedeu prin care se reproduce pe piatră litografică sau pe o hârtie specială un text, un desen.

AUTOR (lat. *auctor*) = Persoană sau colectivitate care creează o lucrare sau care răspunde de conţinutul, adaptarea şi forma ei.

AVANTITLU = Un titlu care precede titlul propriu-zis al unei cărţi sau al unei broşuri pe pagina ei de titlu.

BATARDĂ, scriere (fr. *bâtarde*) = Scriere rondă şi cursivă. Primul tip de scriere batardă, numită „antica", a fost gravată în 1940 la Paris de către Heilman. Al doilea tip, care imită scrierea secolului al XVII-lea, a fost creat de Pierre Moreau, care a prezentat matriţele regelui Ludovic al XIII-lea. Al treilea tip, scrierea cursivă a fost gravată tot la Paris, în 1741, de către Fournier. Ultimul tip, numit „Louvre", a fost gravat de Louis Luce pe la 1755.

BIBLIOTECĂ (gr. *biblion* – carte; *theke* – dulap, preluat apoi de latini: *bibliotheca*) = Termen intrat în aproape toate limbile moderne, cu excepţia limbii engleze, care foloseşte încă termenul, oarecum impropriu, de *library*.

La români termenul are trei înţelesuri: instituţie unde se păstrează cărţile; sală sau mobilier pentru adăpostirea cărţilor; colecţie de cărţi editate în acelaşi format („Biblioteca pentru toţi", „Biblioteca şcolarului", „Mica bibliotecă agricolă"). Alte definiţii: „Leac pentru suflet" (pe frontispiciul bibliotecii din Teba, Egipt); „memoria omenirii" (Herzen); „depozite, laboratoare şi instrumente ale ştiinţei" (Paul Otlet); „adevărată universitate în epoca noastră este o colecţie de cărţi" (Carlyle); „colecţie organizată de cărţi, periodice, alte documente grafice şi audiovizuale, cât şi serviciile unui personal capabil să dezvăluie şi să pună la dispoziţie aceste materiale, în scopul satisfacerii necesităţilor de informare, cercetare, editare şi recreere a cititorilor săi" (UNESCO, 1966).

BROŞURĂ (fr. *brochure*) = Document neperiodic cuprinzând 5-48 pagini.

CAPITAL (lat. *capitalis*, *caput* – cap; fr. *capitul*) = Litere majuscule, verzale, cu dimensiuni mai mari decât litera obişnuită.

CARACTERE DE LITERĂ (fr. *caractère*) = Grup de litere din cadrul unei familii, care se deosebeşte de celelalte prin lăţimea elementelor desenului sau a semnelor de tipar, cât şi prin poziţia acestora. Sunt de diferite modele şi grosimi, executate în lemn, în bronz pentru legătorie şi, mai ales, în aliaje pentru tipărire. La începutul tipografiei primele caractere mobile au fost din lemn. Înălţimea caracterelor, care se numeşte *corpul literei*, se măsoară în puncte tipografice: corpul 8 este un caracter având 8 puncte grosime. Corpul fiecărui caracter este desemnat prin numărul de puncte tipografice pe care el este fondat. Exemple de caractere de literă: drepte, cursive, aldine, înguste.

CARTE (lat. *charta*) = Hârtie, foaie de papirus, document, tăbliţă de scris, scrisoare, scriere. Cartea considerată ca simplu obiect material, *liber*, derivă din „scoarţă de copac"; în celtică (*buck*), vechea engleză (*boc*), norvegiană (*bok*) înseamnă *fag, scoarţă de fag*, fiind la originea cuvântului *book* (engl.) sau *buch* (germ).

Document neperiodic produs în mai multe exemplare prin tipărire sau prin alte mijloace, într-unul sau mai multe volume, cu minimum 48 de pagini. „Cartea este în primul rând şi în mod fundamental o formă de materialitate grafică" (A. Marino).

CASĂ DE LITERE (fr. *casse*) = Cutie de litere divizată în mai multe compartimente în care se găsesc caracterele de litere pentru culeş.

CHIRILICĂ, scriere = Consacrată de cei doi fraţi, Chiril şi Metodiu, din Salonic, în 863, din necesitatea de a traduce cărţile de cult în limba slavă, scrierea cu caractere chirilice (iniţial glogolitice) este derivată din scrierea cursivă minusculă greacă. Cultura română a utilizat aceste caractere, la început cu 45 de semne, apoi cu 33 de semne (prin *Gramatica* lui Ienăchiţă Văcărescu din 1787), ulterior Heliade Rădulescu le reduce la 28 de semne. Un timp s-a folosit alfabetul de tranziţie, pentru ca în timpul domniei lui Al.I. Cuza să fie înlocuit definitiv şi obligatoriu alfabetul chirilic cu cel latin.

CICERO (fr. *cicéro*) = Unitate de măsură egală cu 12 puncte tipografice (=4,5 mm).

CLASĂ DE LITERE (lat. *classis*; germ. *klasse*) = Ansamblu de familii de litere cu unele trăsături comune. Ex.: *antiqua, medievale, grotesc*.

CLIŞEU (fr. *cliché*) = Placă, de obicei metalică (zinc), folosind la imprimarea unei ilustraţii sau a unui text în relief, obţinută prin gravare.

COALĂ DE AUTOR = Unitate de măsură editorială cu care se determină întinderea lucrării autorului, cuprinzând 40 000 de semne, inclusiv spaţiile dintre cuvinte, sau 700 de versuri, sau 3 000 cm^2 de material ilustrariv.

COALĂ DE TIPAR = Unitate de măsură pentru volumul fizic al unei lucrări tipărite, exprimat printr-un număr de pagini distincte, de un anumit format.

COALĂ DE TITLU = Primele pagini tipărite ale unei cărţi sau unei broşuri, în care se include pagina de gardă, coperta interioară, dedicaţia, prefeţele, cuprinsul etc., numerotate, în genere, în alt mod decât textul curent.

COAUTOR (fr. *coauteur*) = Persoană sau colectivitate care participă la lucrarea autorului.

COLOANĂ (lat. *columna*) = Componentă a unei pagini de text, constând din rânduri culese, de obicei la acelaşi format, aranjate în succesiune, sau componentă a unei tabele.

COLONCIFRĂ (fr. *colonne-chiffre*; germ. *kolumnenziffer*) = Numărul de ordine al paginii unei publicaţii, plasat la partea superioară sau inferioară a paginii.

COLONTITLU (fr. *colonne-titre*; germ. *kolumnentitel*) = Rând de text care cuprinde: titlul lucrării, autorul, capitolul, paragraful, coloncifra şi care se aşază pe fiecare pagină, deasupra textului principal, fiind cuprins în oglinda paginii.

CORECTURĂ = (germ. *korrektur*) = Modificarea culegerii prin descoperirea şi eliminarea unor greşeli de culegere sau prin îmbunătăţiri aduse textului aflat în stadiul de culegere, cu ajutorul unor semne convenţionale. În 1608 Jérôme Hornschuch publică la Leipzig primul manual de corectură; în Anglia prima lucrare de acest gen fu publicată în 1683; în Franţa *Protocolul tipografic* al lui Pierre François Didot datează din 1773. La noi Institutul de Standardizare a elaborat în 1970 *Îndrumătorul corecturii tipografice*.

CORP DE LITERĂ (lat. *corpus*) = Dimensiunea semnului tipografic sau a rândului bloc măsurată în puncte tipografice pe verticala desenului de tipar.

CULEGERE = Operaţie de pregătire a unei forme de tipar, constând din colectarea şi aşezarea elementelor tipăritoare într-un bloc consolidat în vederea redării unui manuscris prin tipărire.

CUNEIFORMĂ, scriere (lat. *cuneus* – cui; *forma* – formă) = Scriere în formă de cui sau ac, utilizată în antichitate, trasată pe plăcuţe de argilă, descifrată abia la începutul secolului al XIX-lea.

CVADRAT (fr. *cadrat*; germ. *Quadrat*) = Mică bucată de metal, de acelaşi corp cu literele, care serveşte la umplerea unui gol, a unui spaţiu.

DOCUMENT (lat. *documentum*) = Purtător de informaţii, conţinând informaţii fixate, care poate servi transmiterii acestora în spaţiu şi în timp.

DURŞUS (germ. *Durchschuss*) = Spaţiu dintre rânduri.

EDITORIAL (fr. *éditorial*) = Articol cu conţinut general de îndrumare, de orientare, exprimând părerea redacţiei unei publicaţii în legătură cu o problemă de actualitate.

EDIŢIE (lat. *editio*) = Apariţia unei lucrări într-o anumită formă tipografică; totalitatea exemplarelor unei lucrări tipărite după aceeaşi formă de tipar sau după mai multe forme de tipar, executate în acelaşi timp şi cu aceeaşi prezentare. *Ediţie critică* – ediţie comentată a unui text. *Ediţie definitivă* – ediţie al cărei text a fost revăzut de autor şi considerat ca definitiv. *Ediţie princeps* – prima ediţie a operei unui autor. *Ediţie specială* – ediţie suplimentară a unui ziar, a cărei apariţie a fost determinată de un eveniment important.

FAMILIE DE LITERĂ (lat. *familia; litera*) = Ansamblul caracterelor de literă care au trăsături comune ale desenului literelor. Ex.: *Garamond, Bodoni*.

FOAIE DE GARDĂ = Foaie fără text care precede uneori foile de titlu.

FOAIE DE TITLU = Foaie principală a unei cărţi cuprinzând: numele autorului (autorilor) sau a oricărei persoane fizice care a colaborat la realizarea conţinutului cărţii; titlu şi subtitlu (când e cazul), numărul ediţiei şi al volumului, titlul colecţiei (seriei), datele publicării (localitate de editare, editura sau editorul, anul publicării).

FOTOTIPIE (gr. *phos* – lumină; *typos* – urmă) = Variantă a procedeului de tipar plan care foloseşte ca forme de tipar plăci de sticlă sau metal sensibilizate cu gelatină bicromată.

GOTICĂ, scriere (germ. *Gotisch*) = Scriere stilizată, cu caractere colţuroase, care a înlocuit, începând cu secolul al XII-lea, scrierea romană. Nu are nimic comun cu goţii. Este utilizată şi azi.

GRAVURĂ (fr. *gravure*; germ. *Gravüre*) = Arta de a grava; placă pe care este gravată o imagine pentru reproducere.

GREŞEALĂ DE TIPAR = Greşeala care scapă într-un cuvânt, în urma schimbării, omisiunii sau repetării unei sau a mai multor litere. Primele greşeli tipografice cunoscute se găsesc în *Psaltirea* tipărită de Fust şi Schöeffer în 1457. Se tipăresc într-o pagină *Sbalmorum Codex* în loc de *Psalmorum Codex*, transcriere ce a fost îndreptată în ediţia următoare.

HELIOGRAFIE (gr. *helios* – soare; *graphie* – scriere; fr. *héliografie*) = Procedeu de reproducere a documentelor fotografice în alb-negru, cu ajutorul unor clişee de cupru, obţinute pe cale fotochimică pe care s-a aplicat un strat de asfalt cu granule fine. Din 1792 acest procedeu a făcut obiectul unor îmbunătăţiri tehnologice până în 1878 când, graţie fotografului Charles Klietsch, el este perfecţionat, utilizat şi azi.

HELIOTIPIE (gr. *helios* – soare; *typos* – imagine) = Reproducere tipografică cu substanţe la acţiunea luminii solare.

INIȚIALE (fr. *initiale*) = Forme de literă majusculă, verzală, termen introdus de Fournier și Didot în 1775 pentru desemnarea caracterelor de literă prin numărul de puncte pe care-l comportă corpul de literă.

LIGATURĂ (lat. *ligatura*; fr. *ligature*) = Semn grafic care conține mai multe litere. E vorba de legătura dintre două sau mai multe litere sau, câteodată, de cuvinte întregi, ale căror litere sunt unite printr-o singură trăsătură de peniță sau de un singur desen. În primul *Garamond* se găsesc 68 de legături.

LIMBAJ CONVENȚIONAL (it. *linguagio*) = Limbaj construit în vederea unor scopuri practice determinate.

LIMBAJ NATURAL = Mijloc de comunicare utilizat de către oameni în viața socială.

LINOGRAF = (fr. *linographe*) = Mașină tipografică de cules și turnat rânduri, asemănătoare cu linotipul.

LINOTIP (lat. *linea* — linie; gr. *typos* — caracter; fr. *linotype*) = Mașină tipografică pentru culegerea matrițelor și pentru turnarea din aliaj tipografic, sub formă de bloc monolit, a unor rânduri purtând în relief, la partea superioară, desenul inversat al semnelor de tipar. Prima mașină a fost pusă în mișcare în iulie 1886, perfecționată apoi de Ottmar Mergenthaler pentru editarea ziarului *New York Herald Tribune*.

LITOGRAFIE (gr. *lithos* — piatră; gr. *graphein* — a scrie) = Variantă a procedeului de tipar plan în care forma de tipar este realizată pe cale manuală sau fotomecanică pe o piatră litografică sau pe o placă de metal, iar după ungerea cu cerneală tipărirea se face direct pe hârtie. Procedeu pus la punct de Aloys Senefelder.

LUMITIP (fr. *lumitype*) = Mașină de cules, cu claviatură electrică la care se execută în același timp culegerea de litere și o probă dactilografiată; utilizată pentru prima dată de firma franceză Deberny și Peignot.

MACHETĂ (fr. *maqueite*; it. *macchietta*) = Schiță sau îndrumare schematică pentru așezarea textului și figurilor pe paginile unei publicații; prezentare a unor coperte de carte sau de revistă.

MANUSCRIS (lat. *manus* — mână; *scribere* — a scrie) = Text scris de mână sau dactilografiat, care urmează a fi cules sau transpus pe un suport și multiplicat printr-un procedeu poligrafic.

MATRIȚĂ (germ. *Matrize*) = Bloc de metal conținând amprenta literei, folosit pentru turnarea ei.

MONOTIP (fr. *monotype*) = Mașină tipografică pentru cules și pentru turnat semne tipografice, individuale, compusă din două subansambluri: mașină de tastat și mașină de turnat; inventată de Jolibert Lanston în 1887.

NOTĂ TIPOGRAFICĂ (lat. *nota*) = Grup de date cu caracter editorial, referitoare la o carte sau la o broșură, tipărite în general pe ultima pagină a acestora.

OCHI (fr. *œil*) = Relieful (floarea) unei litere. Ochiul unei litere este constituit dintr-o parte imprimată a caracterului, care corespunde desenului literei și a cărui imprimare este fixată pe hârtie.

OGLINDA PAGINII = Suprafață tipărită a unei pagini, care cuprinde și colontitlul, ale cărei dimensiuni se exprimă în unități tipografice.

PAGINAȚIE (lat., it. *pagina*) = Așezarea în format de pagini a elementelor tipăritoare ale unui text cules.

PAGINĂ DE GARDĂ = Recto primei foi fără text, care precede foile de titlu.

POLIMPSEST (lat. *polimpsestus*; gr. *polin* — din nou, *psestos* — răzuit) = Pergament de pe care a fost ștearsă scrierea inițială spre a se scrie din nou, de pe care însă se mai văd urmele vechii scrieri.

PERIODIC (lat. *periodicus*) = Publicație apărând în serie continuă sub același titlu, la intervale de timp regulate sau neregulate, pe o perioadă nedeterminată, diferitele numere ale seriei fiind numerotate consecutiv (ziare, reviste).

POLIGRAFIE (fr. *polygraphie*) = 1. Totalitatea procedeelor de reproducere grafică a unui text, a unei figuri. 2. Totalitatea întreprinderilor pentru imprimarea și răspândirea publicațiilor periodice și neperiodice.

PUNCT TIPOGRAFIC (lat. *punctum*; fr. *point*) = Unitate de măsură tipografică, inventată de Fournier în 1737, remaniată în 1775 de Firmin Didot.

PUNCTUAȚIE (fr. *ponctuation*) = Semne grafice cu ajutorul cărora se despart frazele între ele, precum și părțile constitutive ale frazei. În antichitate nu se folosea decât punctul. Virgula a apărut în secolul al VIII-lea. Din secolul al IX-lea se începe folosirea, timidă, a punctuației, care capătă însă extindere odată cu apariția tiparului. Originea ghilimelelor se află în vechile manuscrise pentru a izola citatele și aveau forma < >. Numele lor vine de la tipograful-librar din secolul al XVI-lea Guillemet. În secolul al XVIII-lea se introduc alineatul, punctul și virgula, semnul exclamării. Punctele de suspensie datează de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, liniile (de dialog, de unire, cratima) au apărut în secolul următor.

ROMAN (lat. *romanus*; fr. *romain*) = 1. Caractere tipografice formate din linii perpendiculare şi unghiuri drepte. 2. Cifre reprezentate prin litere sau combinaţii de litere. Caracterele romane au la origine cărţile scrise de mână de către umaniştii Renaşterii. Ele le-au înlocuit pe cele gotice. Această denumire vine de la faptul că primele fonte de litere, utilizate de tiparniţele Sorbonei (în 1470), au fost copiate după cele care au fost folosite la Roma în 1467. Caracterele romane create de Conrad Sweynheym şi Arnold Pannartz în 1465 au fost pe rând perfecţionate de N. Jenson, în 1468, la Veneţia, de Garamond, în 1520, la Paris, de Caslon şi Baskerville în 1733, respectiv în 1754 în Anglia. În 1789 Firmin Didot modifică proporţiile literei. Cea mai mare parte a cărţilor tipărite azi în lume sunt cu caractere romane.

ROTAPRINT (germ., engl. *rotaprint*) = Maşină de imprimare, la care cerneala se transmite mai întâi pe o suprafaţă de cauciuc intermediară şi apoi pe hârtie.

ROTATIVĂ (fr. *rotatif*) = Instalaţie folosită la imprimarea publicaţiilor periodice (ziare, reviste) de mare tiraj, bazată pe rotirea a doi cilindri ale căror suprafeţe sunt în contact, unul servind ca suport al clişeului, celălalt ca organ de presiune.

SPAŢIU = Element de albitură (spaţiu alb) folosit la separarea cuvintelor sau a literelor aceluiaşi cuvânt, care nu trebuie să depăşească mărimea unui pătrişor din corpul de literă utilizat.

ŞPALT = Material cules sub forma unei coloane nepaginate; proba de tipar luată de pe acest material, pe care se fac corecturile.

TIPAR ADÂNC = Procedeul de tipar la care elementele tipăritoare ale formei de tipar sunt gravate în adâncime, aflându-se sub nivelul elementelor netipăritoare.

TIPAR ÎNALT = Procesul de tipar la care elementele tipăritoare ale formei de tipar sunt în relief faţă de elementele netipăritoare.

TIPAR OFSET = Variantă a procedeului de tipar plan la care transferul cernelii de pe forma de tipar pe suportul de tipar se face prin intermediul cauciucului ofset, permiţându-se astfel redarea tuturor detaliilor desenului. Din 1798, dată la care Senefelder inventează principiul litografiei, el aplică principiul rotativei la invenţia sa. Abia în 1904 litograful american Rubel descoperă principiul acestui mod de imprimare. Azi e frecvent utilizat pentru imprimarea în culori.

TIPAR PLAN = Procedeul de tipar care foloseşte forme de tipar cu elemente tipăritoare practic în acelaşi plan cu elementele netipăritoare.

TIPOGRAFIE (gr. *typos* – tip; *graphos* – scriere) = Atelier sau întreprindere în care se tipăresc ziare, reviste, cărţi, pliante, afişe etc.

TIPOLITOGRAFIE (fr. *typolithographie*) = Procedeu de imprimare a unor texte culese cu litere mobile, mai întâi pe hârtie şi apoi pe piatră litografică sau pe placă de metal.

TIRAJ (fr. *tirage*) = Numărul de exemplare în care se tipăreşte o publicaţie periodică, o carte.

TURNĂTORIE TIPOGRAFICĂ = Primii fondatori au fost în exclusivitate orfevrii (aurari, argintari) sau gravori de medalii, cum a fost cazul lui Gutemberg, Schöeffer, Fust sau Nicolas Jenson. Primele turnătorii au fost fondate în 1530 de Garamond în Franţa, în 1467 de John Fell în Anglia şi în 1785 de Benjamin Franklin în S.U.A.

VINIETĂ (fr. *vignette*) = Mică ilustraţie la începutul şi la sfârşitul capitolului unei cărţi, clişeu folosit în tipografie pentru ornamentaţie.

XENOGRAFIE (fr. *xenographie*) = Procedeu de tipar pentru imagini folosind fenomenul de fotoconductibilitate spre a evita contactul direct dintre forma de tipar şi obiectul tipărit.

XEROGRAFIE (gr. *xeros* – uscat; *graphein* – a scrie) = Procedeu de tipar la care se foloseşte o pulbere încărcată cu electricitate statică.

XEROX (engl. *Rank Xerox*) = Aparat de multiplicare uscată, care nu necesită o matriţă, copierea făcându-se direct după original, coform principiului electricităţii statice.

XILOGRAFIE (gr. *xylon* – lemn; *graphein* – a scrie) Arta de a grava în lemn; procedeu de imprimare cu tipare săpate în lemn.

XILOGRAMĂ (gr. *xylon* – lemn; *gramma* – scriere) = Clişeu în lemn, obţinut prin gravare.

XILOGRAVURĂ = Clişeu gravat în lemn; reproducere obţinută după un astfel de clişeu; desen cu linii groase, având tehnica gravurilor în lemn.

XILOLITOGRAFIE = Procedeu de tipar litografic la care clişeul se execută pe o placă de lemn acoperită cu un strat de calcar.

XOGRAFIE = Procedeu de imprimare fotografică în relief.

DESCHIDEREA CULTURALĂ A MOLDOVEI ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI VASILE LUPU (1634-1653)

Apogeul civilizației românești premoderne, veacul al XVII-lea, edificat de tomelile secolelor XIV-XVI, se manifestă printr-o diversitate de schimburi, pe toate coordonatele geografiei culturale, dar și prin efervescența creativității autohtone însetate de modern grefată pe structurile culturii tradiționale. Aceasta mulțumită condițiilor propice oferite de domniile îndelungate, pentru acea vreme, precum și influențelor renascentiste europene. Perioadele de stabilitate internă ale unor lungi domnii – Matei Basarab 22 de ani (1632-1654), Vasile Lupu 19 ani (1634-1653), Constantin Brâncoveanu 26 de ani (1688-1714), sunt adevărate epoci culturale. Nu trebuie să neglijăm nici efortul unor puternice și bogate familii boierești care și-au impus pe lângă programul politic dorit și un model cultural propriu. De asemenea, scena vieții internaționale era într-o continuă agitație și frământare; schimbările aduceau speranță, dar și deziluzie, implicând atitudinea, gândirea și simțirea cărturarilor. Veacul al XVII-lea este martorul unor intense și constante contacte cu cultura occidentală; românii circulă frecvent în toată Europa, unii învață la școlile ei, iar învățații apuseni aflați în Principate, la școlile domnești, mai ales ca secretari ori medici, contribuie și ei la realizarea unor confluențe de civilizație apuseană și răsăriteană. În acest context, este evidentă deschiderea culturală plină de promisiuni a Moldovei în timpul domniei lui Vasile Lupu, intrată în ritmul emulativ al Europei. Este însă și o epocă a închegării conștiinței naționale a românilor din țările române. Iată de ce mitropolitul Varlaam se adresa în 1643 la „toată seminția românească, pretutindeni unde se află pravoslavnici într-această limbă", o formulare reluată și de mitropolitul Dosoftei al Moldovei în 1679. În Transilvania, un alt mitropolit, Teodosie, știa în aceeași perioadă că neamul său nu locuiește doar în Transilvania, ci și în Moldova și Țara Românească. Însuși Vasile Lupu a avut planuri îndrăznețe de a uni, sub conducerea sa, cele trei țări române, fiind în acest sens continuator al lui Mihai Viteazu.

Domnia lui Vasile Lupu se remarcă prin efortul de cultivare a trecutului, prin elaborarea somptuoasă a tezaurului cultural, prin sublinierea maiestății domnești ca prelungire a fidelității domnitorului față de înaintași. El imprima fastul de nuanță bizantină la Curtea Domnească, aceasta reflectând un climat de trăinicie și stabilitate, de gust rafinat și strălucire. Protecția acordată Orientului creștin, din perspectiva acelei continue nevoi de legitimitate a lui Vasile Lupu, de identificare cu tot ceea ce-i putea spori autoritatea, tradiții voivodale și sprijin dinlăuntrul și dinafara Moldovei, este în concordanță cu interesul voivodului pentru păstrarea doctrinei ortodoxe, într-o epocă de apogeu al înfruntării ortodoxie-catolicism și protestantism.

Vasile Lupu nu a fost deci un inovator al bisericii Modovei, perpetuând de fapt o tradiție consfințită încă de la întemeierea statelor feudale. Contemporanii care l-au cunoscut ni-l prezintă pe domn participând, conform acestei străbune tradiții, la toate ceremoniile și serbările religioase ale bisericii cu întreaga sa curte, desfășurând un fast deosebit și acordând o mare atenție asigurării unei puternice baze materiale pentru această instituție. Edificatoare în acest sens este mărturia lui Marco Bandini, relatând desfășurarea solemnității Bobotezei și precizând că în zilele de sărbătoare preotul curții domnești, însoțit de mai mulți clerici îl cinstesc cu smerenie pe prealuminatul principe și pe mitropolitul Varlaam. Un alt călător, P.D. Bacsici, remarcă faptul că pe lângă curtea domnească din Iași stătea tot timpul mitropolitul, deși scaunul mitropoliei se afla atunci la Suceava: „și (mitropolitul) mergea în fiecare zi la curte, călare pe un cal negru, cu vatrap negru, cu doi servitori și cu doi monahi".

Colaborarea domnitorului cu mitropolitul Varlaam, care va fi în același timp și consilierul său cultural, se va materializa în efortul comun de întărire a ortodoxiei, mergând până la inițiativa lui Vasile Lupu, unică în istoria noastră, de a pune în 1639 candidatura mitropolitului pentru scaunul patriarhal din Constantinopol. Se constată că Vasile Lupu a stabilit un adevărat protecționism autoritar asupra mai multor patriarhii (de Costantinopol, de Antiohia, de Ierusalim), fapt fără precedent în istoria poporului român, în sensul că el a instaurat un adevărat control asupra funcționării acestor înalte instituții, numind și demițând pe patriarhi, plătind datoriile acestora față de înalta Poartă, ca și ale mănăstirilor de la Muntele Athos. Această preocupare semnifică pentru noi, pe lângă dorința de păstrare a tradiției și de manifestare

a marii sale autorități, perfecta integrare a gândirii domnitorului în organismul spiritual european, atunci când pentru supraviețuirea acestuia participa atât lumea bizantino-ortodoxo-balcanică, cât și cea catolică, adică cele două jumătăți ale Imperiului Roman, mereu în gardă față de acel Nord nestăpânit de Imperiu și care va aduce, de altfel, Reforma Religicasă. Strădania aceasta de a apăra ortodoxia trebuie înțeleasă ca o verigă foarte importantă în demonstrarea marii deschideri culturale a Moldovei sub domnia lui Vasile Lupu față de tendințele europene apusene, la care se adaugă toleranța manifestată de domnitor față de biserica catolică, aceasta aflându-se de asemenea sub protecția puterii domnești, dar și aderarea sa la proiectul creării ligii creștine antiotomane. Prin *Răspuns la Catehismul calvinesc*, mitropolitul Varlaam, cu sprijinul domnitorului, va fi cel ce stimulează lupta ortodocșilor români din Transilvania pentru apărarea proriei lor religii în fața expansiunii calvine; iată o reacție a prelatului moldav indicând o fază simptomatică a războiului confesional și a schimbării de mentalități. Acest răspuns dovedește dincolo de o foarte bună pregătire teologică și o înrudire strânsă cu literatura polemică a barocului.

Relevantă pentru spiritul înnoitor al domnitorului este și organizarea Sinodului de la Iași, adunare de teologi moldoveni, ucraineni și greci, unde se discuta într-un spirit ironic, suprinzător în epocă, bazele teoretico-dogmatice ale conflictului dintre ortodoxie și catolicism. Lucrările Sinodului au început la 15 septembrie 1642 și au avut loc în sala gotică de la Trei Ierarhi.

În același climat cultural deschis inovațiilor și, mai ales, în căutarea acestor instrumente culturale și politice care să întărească o domnie autoritară, absolutistă, vom înțelege și apariția acelei *Pravile* din 1646, cu titlul *Carte românească de la pravilele împărătești și de la alte gândețe cu zisa și cu toată cheltuiala lui Vasile Voivodul și Domnul Țării Moldovei* – deosebită ca spirit și deschidere culturală de cea contemporană din Țara Românească, mult mai tradițional bisericească, cea moldovenească fiind mai modernă, mai laică. Aceasta lăsa judecătorilor mai multă inițiativă proprie, fiind o operă cu caracter juridic care realiza abordarea modernă a unor ample cunoștințe din jurisprudența romano-bizantină. *Pravila* a avut o circulație deosebită, ca și *Cazania*, în toate provinciile locuite de români. Dimitrie Cantemir consemna astfel această inițiativă meritorie a lui Vasile Lupu: „a poruncit câtorva bărbați cunoscători de legile țărilor să adune într-o colecție toate legile scrise și a făcut din toate un singur codice, care este norma de astăzi pentru judecători spre a judeca drept".

Tot acum se pun bazele culturii umaniste din țările române, unde excelează istoriografia și sistemul de învățământ, când cartea devine un bun de preț și se înalță frumoasele construcții laice și bisericești ce dăinuie peste veacuri.

Învățământul cunoaște într-adevăr o organizare la nivelul celorlalte state europene, pentru predarea cunoștințelor generale, la care aveau acces elemente provenind atât din mediul urban, de atunci, cât și rural. Aflate sub controlul efectiv al bisericii, școlile funcționau pe lângă lăcașurile de cult și mai ales pe lângă unele mănăstiri, devenite importante focare de cultură, având rolul în special să pregătească grămătici, clerici, pe viitorii negustori și meșteșugari, pe fiii de boieri. Cum este și firesc, în capitală, la Iași, se aflau în acea vreme cele mai multe școli, pe lângă cele peste 45 de lăcașuri de cult existente atunci.

La școlile cu caracter public, din sate și târguri, trebuie să adăugăm cele create de misionarii catolici franciscani și iezuiți la Iași, unde fusese deja înființată o școală catolică, în care după mărturiile lui Marco Bandini, învățau peste 200 de elevi. Astfel, în anul 1644, pe când se afla la Iași, franciscanul Gasparo din Nato traduce „în limba română catechismul prea cinstitului cardinal Bellarmino, cu explicațiile sale pentru a-l preda copiilor și chiar și celor mari, care nu știu nici ce este semnul crucii și cărora li se pare un lucru nou când aud aceste explicații din catechism".

El însuși de cultură umanistă, înconjurat chiar de la începutul domniei de unele personalități culturale și reușind să acumuleze în formația sa intelectuală trăsăturile unui adevărat princeps de alură renascentistă, Vasile Lupu a căutat să reia vechile tradiții promovate de unii domni care l-au precedat, pentru a reorganiza învățământul din Moldova pe baze noi, moderne, la cerințele vremurilor sale, după modelul celor existente în Polonia sau Ucraina, susținând cu importante sume de bani atât ridicarea noilor construcții culturale cât și întreținerea acestora și a cadrelor didactice. Acest merit al domnitorului este evidențiat și de nenumăratele mărturii ale călătorilor străini care au poposit în Moldova. Iată ce afirma, de pildă, Paul Beke: „Vasile Vodă nu cruță nici o cheltuială" pentru dezvoltarea învățământului, „înalță școli noi de piatră de o mărime deosebită uneori cu două caturi pentru ca tineretul moldovenesc să fie inițiat în cultură și în moravuri".

Sfătuit de principalul său consilier cultural, care a fost mitropolitul Varlaam, domnitorul a înființat o școală superioară și în chiliile mănăstirii Sf. Trei Ierarhi. Neputând încăpea aici doritorii de învățătură, din porunca lui Vasile Lupu s-a construit în apropierea mănăstirii „un mare colegiu", care a funcționat circa 15 ani, după modelul colegiului din Kiev, opera mitropolitului Petru Movilă, care a și trimis în acest scop mai mulți profesori în frunte cu ieromonahul Sofronie Pociatki, „un călugăr învățat în țari străine", fost până atunci rector al colegiului din Kiev, apoi stareț al mănăstirii Trei Ierarhi. Într un hrisov dat mai târziu, în 1656, de Gheorghe Ștefan, pentru mănăstirea Trei Ierarhi, se amintește de crearea acestui colegiu de către Vasile Lupu, în care se spune „văzând mare lipsă de dascăli buni învățători în țara noastră fără de care foarte mult pământul pătimește și se întunecă fără învățătura cărții" a adus „dascăli buni și râvnitori la învățătură, pe care i-a cerut de la Petru Moghilă, arhiepiscopul Kievului, de la Lavra Pecerska de Kiev, spre luminarea minții copiilor pământului nostru". La această școală superioară se preda în limbile slavonă, română, greacă și latină, teologia, filozofia, retorica, gramatica, dialectica, discipline întâlnite și la școlile similare de la Kiev și din Polonia. P.B. Bakšić, episcop catolic referindu-se la școala de la Trei Ierarhi, notează în anul 1641: „Acest domn a făcut în Iași o mănăstire în care a adus călugări din Rusia și ține școală latinească și aproape toți știu limba latină, mai mult chiar, starețul e un bun teolog, dar se ține cu totul de legea grecească". Numărul mare al preoților, al călugărilor și boierilor știutori de carte în această vreme este grăitor pentru efectele măsurilor luate de domnitor. Interesant este și faptul că s-a acordat o importanță mare studiului limbii latine în țară, nu numai în Polonia, după cum exclama Bakšić: „sunt boieri care vorbesc foarte bine limba latină". Prin anul 1647 vechii dascăli sunt înlocuiți însă cu profesori greci, iar limba de predare devine elina; instrucția nu iese însă de sub influența culturii clasice. Se presupune că ar fi fost elevi ai acestei școli și Nicolae Milescu, și mitropolitul Dosoftei.

Mărturie a creșterii preocupărilor cărturărești este și înființarea tipografiei. Un călător străin, care a trecut prin Moldova în 1637, discutând cu Mitropolitul Varlaam, a aflat că se urmărea înființarea unei tipografii în care să se tipărească lucrări în limba română. Prin tipografia înființată la Trei Ierarhi în anul 1640, Mitropolitul Varlaam a urmat să facă din limba română instrument principal de răspândire a culturii în masele populare, care nu cunoșteau limba oficială, adică slavona, folosită în administrație și biserică. Pentru funcționarea tipografiei în Moldova era nevoie de un personal specializat. În acest scop Vasile Lupu s-a adresat lui Petru Movilă, mitropolitul Kievului, care a trimis un tipograf precum și presa de tipărit, împreună cu anexele ei. Tipografia a funcționat la mănăstirea Trei Ierarhi ca tipografie domnească. Aici s-a tipărit, în 1643, *Cartea românească de învățătură dumenecele peste an* (*Cazania* lui Varlaam) tradusă din grecește în românește de mitropolitul Varlaam, apărută la Iași, „cu dzisa și cu toată cheltuiala lui Vasile voevodul". Pe bună dreptate este considerată o carte de căpătâi, cuprinzând în ea paginile cu cea mai îngrijită formă de exprimare a limbii române din prima jumătate a secolului al XVII-lea și având o valoare excepțională pentru formarea limbii literare românești. Tot la Trei Ierarhi, în anul 1645, mitropolitul Varlaam a tipărit *Cartea care se cheamă răspunsul împotriva Catechisnului calvinesc*, prima carte de polemică teologică, în prefața căreia se susține și se demonstrează unitatea de neam a românilor din cele trei țări românești. Ultima lucrare tipărită la Trei Ierarhi a fost *Pravila* lui Vasile Lupu, în 1646.

Opera culturală în domeniul tipăririi de cărți a fost apreciată de contemporanii lui Vasile Lupu. Astfel, arhidiaconul Paul de Alep consemna în jurnalul său de călătorie în 1653 că domnul Moldovei „a tipărit un mare număr de cărți... iar pentru poporul său din Moldova opere în limba română".

În domeniul istoriografiei se cunosc realizări meritorii prin concepția autorilor unor cronici, ce reflectă răspândirea în Moldova, ca și în celelalte țări românești, a ideilor umanismului. Astfel, în vremea domniei lui Vasile Lupu și-a scris cronica Grigore Ureche, unul din principalii colaboratori, ca și mitropolitul Varlaam, ai domnului și membru în sfatul domnesc. Ca urmare a studiilor făcute la școala iezuită din Lvov, Grigore Ureche a imprimat cronicii sale, *Letopisețul Țării Moldovei*, idei renascentiste despre originea poporului român și a limbii române, precum și despre personalitățile epocii, respectiv, domnii Moldovei care l-au precedat pe Vasile Lupu.

Interesul și prețuirea faptelor de cultură, l-au condus neîncetat pe Vasile Lupu în strânsă colaborare cu sfătuitorul său, mitropolitul Varlaam, să protejeze și să încurajeze orice manifestare menită să evidențieze bogăția tradițiilor culturale, dar și pătrunderea ideilor novatoare pe tărâmul creației literare și artistice.

În timpul domniei lui Vasile Lupu sunt ridicate din

temelii, refăcute, extinse sau consolidate numeroase edificii monumentale, în Moldova și în străinătate. La Iași, se ridică, printre alte monumente, Trei Ierarhi și încep acum lucrările la Golia, se reface Curtea Domnească, se înalță și vor fi înzestrate cu cele trebuitoare Școala Domnească și alte multe școli, baia publică sau feredeul turcesc, etc.; la Suceava, în afara mai multor ctitorii ecleziastice, se fac reparații la Curtea Domnească și la Cetate, unde își va adăposti voievodul tezaurul. Și în alte nenumărate locuri se vor împlini sau începe doar operațiile de consolidare, de reclădire a marilor ctitorii din vechime, dar se vor înălța și impunătoare case noi boierești, în centre urbane și la sate. Timp de aproape cinci ani, Biserica Sf. Trei Ierarhi s-a înălțat prin truda însuflețită a unor talentați cioplitori în piatră, români, adevărați artiști, care au lipit bucată cu bucată, cu plumb topit, blocurile de piatră, ridicând din pajiște o minune de artă, un lăcaș de plan tradițional, medieval, dar de exotică împodobire exterioară. Pictori străini, aleși cu grijă după lucrările realizate, dar și moldoveni iscusiți, au creat la acest monument adevărate opere de artă, concretizate în sute de scene cu multe personaje. Nu numai decorația exterioară, dar și pictura interioară a uimit prin arta execuției, precizia desenului și dozajul culorilor. Paul de Alep, care văzuse până ajunse la Iași multe Biserici din orientul ortodox, afirmă că Biserica Trei Ierarhi „uimește mintea celui ce o vede", iar Evlia Celebi, un călător turc foarte exigent în aprecieri, scria că nu este „chip s-o descrii", deoarece pietrele din care fusese construită „străluceau" și „scânteiau" de parcă ar fi fost „frunzele desenate pe un pergament iluminat". Vizitând, la rândul său Trei Ierarhi, Bandini nota că Biserica este „din piatră și lucrată cu cizeluri și e împodobită cu marmură neagră încrustată *per modum coronidis* (în felul unui ornament de carte)".

Încheiem aici această succintă reconstituire a vieții culturale din Moldova în timpul lui Vasile Lupu, domnitor ce și-a pus amprenta puternicei sale personalități asupra tuturor realizărilor sale. Vom remarca însă încă o dată că fastul domniei vasiliene nu trebuie înțeles numai ca o manifestare a grandomaniei sale, ci ca o manifestare la superlativ a barocului ortodox bizantin, ca o necesitate de a da o puternică legitimitate modelului princiar moldovenesc în fața pământenilor și a străinilor. Vasile Lupu a avut o domnie puternic ancorată în tradițiile înaintemergătorilor săi, dar, în aceiași timp, a fost mereu dornic de înnoire culturală.

Carmen-Maria ANDRAȘ

Târgu-Mureș

BIBLIOTECA DE POEZIE

A.SIHLEANU

LA PATRIE

Zmulge de pe față-ți vălul trist și jalnic,
Drag pământ al țării cu amar nutrit;
Steaua învierii, soarele cel falnic
Al măririi tale azi a răsărit.

Fii ai României, frații mei de sânge,
Răscoliți cenușa vetrei strămoșești,
Și văpaia slavei din trecut va-ncinge
Inimile noastre, mari și bărbătești.

S-apărăm a noastre drepturi vechi
și sfinte;
Pe dușmanii noștri singuri să-i
zdrobim;
Să săpăm cu palma ale lor
morminte,
Și într-o unire toți să ne silim
Să dăm țării noastre vie strălucire,
S-o-nălțăm cu fală pân' la nemurire!

I. CARAMALÂU

LEGATUL CĂRȚILOR*

LĂMURIRE

Fiecare dintre ştiutorii de carte are două datorii faţă de cărţile ce-i alcătuiesc hrana sufletească.

Una este aceea de a le citi, căpătând din ele atâtea cunoştinţe frumoase şi folositoare în viaţă.

Cea de a doua este de a le îngriji cât mai bine. Aceasta cu atât mai mult cu cât odată citite fac oarecum parte integrantă din persoana noastră, din care cauză li se cuvine aceeaşi îngrijire ca şi nouă înşine.

După cum avem grijă să dăm corpului nostru o haină curată şi bine lucrată, tot aşa şi faţă de cărţi avem datoria să le dăm o îmbrăcăminte, măcar spre a le păstra.

Această îmbrăcăminte în limbajul legătorului înseamnă „a lega şi cartona o carte".

O bibliotecă, oricât de puţine volume ar cuprinde, când este metodic orânduită, iar cărţile sunt îngrijit îmbrăcate, face oricui impresie plăcută.

Această nouă îmbrăcăminte, de recomandat, costă mult, când o face un legător de cărţi; este cu mult mai bine a învăţa fiecare dintre noi meşteşugul „de a lega şi cartona", căci este uşor, plăcut şi cu puţină cheltuială.

Totodată facem şi o economie, cu care putem cumpăra alte cărţi, mărind biblioteca.

La prima încercare, desigur, se va simţi o oarecare stângăcie; cu puţină bunăvoinţă şi exerciţiu dispare după puţin timp. La urma urmei ajunge o ocupaţie plăcută.

Pentru ca munca noastră să nu fie în zadar, trebuie să ţinem seama de unele norme; avem nevoie de unele unelte fără de care nu putem lucra, precum şi de ceva material.

Broşura de faţă are tocmai scopul de a da indicaţii asupra a tot ce e nevoie, ca unelte şi material, precum şi a îndruma pe oricine spre meşteşugul legătoriei.

I. UNELTE NECESARE PENTRU LUCRU

Din numărul ceva mai mare de unelte folosite de legător am ales numai pe acelea fără de care nu se poate lucra.

Iată care sunt acestea:

1. O presă (fig. 1). În cazul când nu o putem face singuri, poate fi comandată la orice lemnar. Mărimea ei variază cu necesitatea fiecăruia. Odată cu presa se mai comandă 4-5 scândureie bine geluite, groase de câte un deget, de formă dreptunghiulară, cum sunt acele din fig. 1, intercalate între cărţi. Se folosesc tocmai la aceasta.

2. Un gherghef (fig. 2), care poate fi făcut de oricine. E nevoie de o scândurică lată de 20-30 cm, lungă de 40-50 cm, care formează masa gherghefului.

De o parte a lungimii, la distanţe egale de cele două capete, se fixează în cuie două scândurele, late de 2 cm, şi înalte de 35-45 cm. La capetele lor de sus se fixează, orizontal, o a 3-a scândurică de aceeaşi grosime.

Gherghefui este unealta de nelipsit; numai cu ajutorul lui se pot coase cărţile.

3. Un falţ (3) de obicei din os; se poate face şi din lemn. Trebuie însă lustruit bine, spre a nu înţepa, zgâria sau rupe pânza şi hârtia când îl vom întrebuinţa, după cum vom vedea mai departe.

4. Un ferestrău (fig.4) scurt, cu dinţi mărunţi.

5. Un foarfece.

6. Un ac de cizmărie.

7. O pensulă.

Acestea odată cumpărate ne pot servi pentru totdeauna cu o singură condiţie: „să le păstrăm cum trebuie".

Mai cumpărăm ori de câte ori avem nevoie:

8. Sfoară pentru cusut, de la orice magazin de pielărie, de preferinţă cât mai subţire şi cât mai rezistentă.

---

* În acest număr al revistei noastre publicăm o lucrare ce ţine de un meşteşug ce poate fi deprins de oricine, cu puţină străduinţă – legatul cărţilor. Lucrarea a apărut în colecţia „Mica bibliotecă românească", îndrumată de Mircea-Valer Stanciu (Braşov)

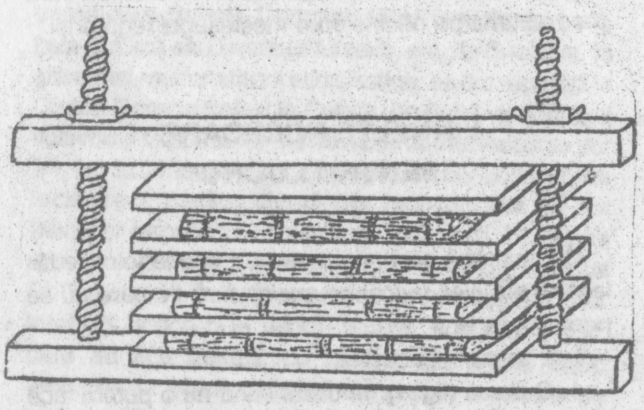

Fig. 1

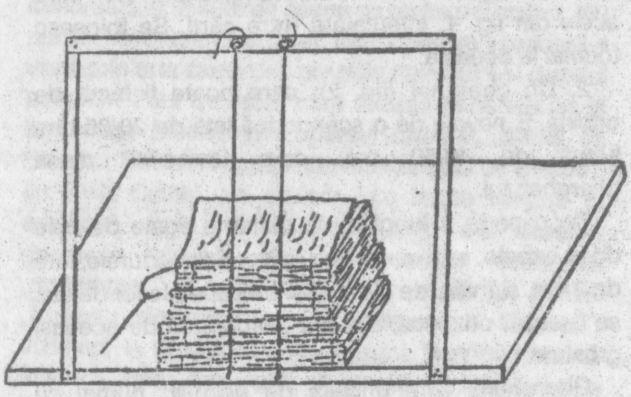

Fig. 2

Fig. 3

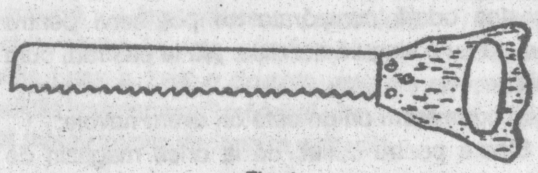

Fig. 4

9. Pânză specială pentru legat cărți, necesară pentru cotor și colțuri.

10. Hârtie marmorată.

În cazul când îmbrăcăm toată cartea în pânză, calculăm în așa fel încât bucata de pânză cumpărată să fie 5 cm mai lată decât ar învelI cartea pe ambele fețe plus cotorul și cu 4 cm mai lungă decât lungimea cărții.

11. Hârtie pentru torjet*.

De preferință carton pentru scoarțe se cumpără de la legător când mergem cu cartea la tălat; în cantitate mai mare se poate cumpăra de la „Cartea Românească" sau oricare altă librărie.

Pentru lipit se întrebuințează de obicei clei de tâmplărie; cleiul de făină de grâu nu e tocmai de recomandat căci se face golomoț și nu se întinde uniform.

Cleiul de tâmplărie se prepără astfel: se sparge în bucăți cât mai mici, se pune într-un vas și se acoperă complet cu apă. Se fierbe până ce tot cleiul s-a dizolvat, iar lichidul a devenit ceva vâscos. Se lasă puțin să se răcească și se poate lipi cu el. Se are grijă să nu fie niciodată prea gros sau să lipim cu el în cantitate prea mare deoarece prin uscare crapă.

Odată răcit i se adaogă puțină apă și se fierbe din nou.

II. DESFACEREA CĂRȚII ÎN COALE DE TIPAR (FASCICOLE)

Odată cele de mai sus procurate, ne putem așeza la masă.

Se ia cartea sortită legatului; i se scot copertele, dacă eventual le mai are; se desface cartea, cu îngrijire, în grupurile de file din care este formată, în ceea ce se numește „fascicole".

În cazul când fascicolele sunt cusute, se taie sfoara cu foarfecele, cu atenție spre a nu rupe filele.

Dacă fascicolele sunt prinse în capse și lipite cu clei, la partea ce se cheamă „cotor", se desfac copertele și se curăță bine fiecare fascicolă de clei.

În cazul când filele s-au rupt sau erau rupte la cotor se lipesc astfel:

Se taie fâșii subțiri de hârtie, de lungime egală cu lungimea filei, late de 1-2 cm.

Se ia o astfel de fâșie, se unge cu clei pe o singură față.

---

* De la cuvântul german: vorsetzen: „a pune înainte"

Se alătură cele două file corespondente și se lipește banda de hârtie pe partea dinăuntru a filelor, în așa fel încât banda de hârtie să cuprindă în mod egal cele două file rupte.

Tot așa se procedează dacă filele sunt rupte la colțuri sau spre margine.

Se repetă lipirea tuturor filelor rupte, în același mod așezându-se în fascicolă la locul ce-l ocupa înainte.

Fascicolele se așază la rând după paginație.

III. FACEREA FORJEȚULUI

Se taie o bucată de hârtie, din aceea cumpărată pentru forjeț, de o lățime dublă de cât lățimea cărții plus 1 cm, iar în lungime, egală cu lungimea cărții. Bunăoară: cartea are 16 cm lățime, hârtia trebuie să aibă o lățime de 33 cm.

Se îndoaie în două părți egale, în direcția lungimii cu fața ce prezintă desene în interior.

Se lipește pe o parte a îndoiturii o bucată de pânză lată de 4cm, lungă cât hârtia, aceasta pentru o mai mare rezistență a forjețului.

După aceea se îndoaie hârtia lipită cu pânză cam jumătate centimetru în tot lungul filei, în așa fel încât pânza să fie în afara îndoiturii (fig. 5).

Se dă cu pensula clei numai pe această latură de 1/2 cm la prima fascicolă a cărții, în așa fel încât cotorul fascicolei să vină exact în îndoitură.

Cele două file ce formează forjețul vin la începutul fascicolei.

Utilizăm același procedeu și pentru ultima fascicolă a cărții.

Am descris numai forjețul primei fascicole spre a fi mai ușor de înțeles, însă după oarecare obișnuință se pot lucra ambele în același timp.

Se lasă să se usuce și astfel forjețul este gata.

În cazul că lucrăm mai multe cărți deodată, facem același lucru și la celelalte.

Când ceea ce am lipit este complet uscat, așezăm fascicolele la rând, după paginație, le batem bine de masa pe care lucrăm, atât în lung cât și în lat, spre a așeza cât mai bine fascicolele la același nivel.

Această grijă se are mai ales pentru cotor, care trebuie să fie peste tot totuna.

Se pune binișor cartea în presă, fără ca fascicolele să se fi deplasat, în așa fel încât cotorul cărții să iasă puțin în afara marginii presei.

După ce s-a strâns bine presa, așa încât cartea să nu joace, facem cu ferestrăul câte o tăietură, la o

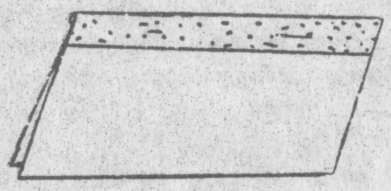

Fig. 5

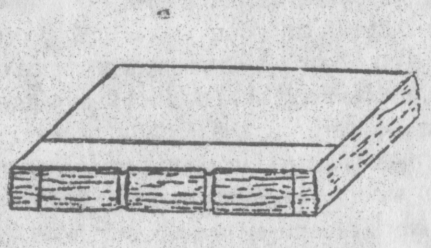

Fig. 6

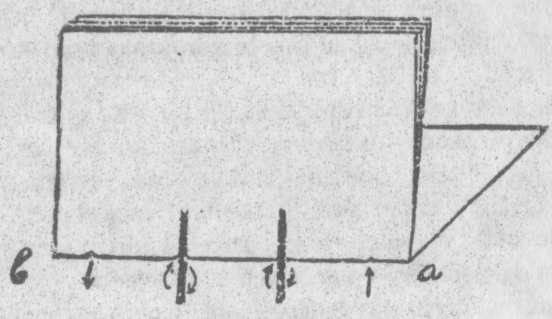

Fig. 7

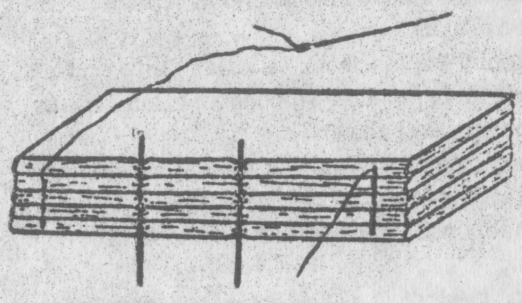

Fig. 8

depărtare de două degete de capetele cărții, în partea cotorului.

Spațiul rămas între primele două tăieturi se împarte în așa fel încât facem alte două șanțuri la egală distanță și între ele și de primele tăieturi (fig.6).

Operația se pote face deodată la cărți de aceeași mărime care s-ar lucra eventual în același timp, cum ar fi bunăoară mai multe broșuri din *Cunoștințe folositoare* ori *Pagini alese*, editate de *Cartea românească*.

După ce se fac tăieturile, se scoate cartea din presă și începem cusutul.

Aici vom avea două categorii, după cum lucrăm o singură carte sau mai multe.

1. *Când avem de cusut o carte.*

Se iau 2 bucăți de sfoară groasă, cât grosimea șanțurilor și cu 4-5 cm mai lungi decât grosimea cărții.

Se ia prima fascicolă și se desface la jumătatea ei; cu partea pe care se află forțețul se așază pe marginea mesei la care lucrăm, cu cotorul spre noi. Cu mâna stângă se ține deschisă fascicola la jumătate, iar cu dreapta se ia acul cu un fir de sfoară de o lungime ce nu ne-ar împiedica la cusut, în orice caz mai lungă decât lungimea cărții.

Se introduce acul cu mâna dreaptă prin prima tăietură din dreapta. Se prinde cu mâna stângă în interiorul fascicolei și se scoate prin șanțul imediat alăturat.

Se ia un fir de sfoară, din cele 2 scurte și mai groase, preparate mai dinainte, și se așază în șanț, iar cu acul se ocolește sfoara cea groasă, introducându-se din afară în interiorul fascicolei, în așa fel încât sfoara cu care coasem să fi înconjurat sfoara din șanț, fără ca acul să fi trecut prin ea.

Se scoate acul prin al doilea șanț, în care am pus a 2-a sfoară groasă. Se ocolește sfoara groasă ca mai sus și se introduce acul în același șanț, după care se scoate prin ultima tăietură, de la marginea opusă (fig.7, săgețile indică drumul acului).

Operația începe deci din *a*. Când am ajuns în *b*, se trage sfoara de cusut, rămânând la capătul *a* 2-3 cm de sfoară liberă.

Se ia apoi a 2-a fascicolă, se așază peste prima, se deschide tot la jumătate și începem cusutul din *b* spre *a*, operația fiind aceeași.

Când am ajuns în dreptul tăieturii *a*, se strânge bine sfoara de la ambele fascicole, spre a deveni întinsă și se înnoadă capătul de 2-3 cm lăsat liber cu firul cel lung.

Pentru ca fascicolele să fie cât mai apropiate între ele, se trage de cele 2 fire de sfoară, așezate în șanțuri, în jos și în sus, cu îngrijire spre a nu le trage afară.

Se ia a 3-a fascicolă și cusutul se repetă ca la prima de la *a* spre *b*. Când am ajuns cu cusutul în *b* se introduce acul prin sfoara cu care s-au cusut fascicolele imediat interioare în acest punct.

Aceasta pentru a uni fascicolele între ele. Lucrul se repetă cu toate fascicolele când se ajunge în punctul *b*, legându-se astfel de fascicolele cusute mai înainte.

Apoi, ori de câte ori ajungem în *a*, legăm capul de sfoară cu cel lăsat liber, având același scop de a lega cât mai bine fascicolele între ele (fig.8).

2. *Când avem de cusut mai multe cărți* întrebuințăm gherghefuł (fig.2).

Se întind 2 fire de sfoară, de grosimea celor două șanțuri ale cărților, lungi cât este gherghefuł de înalt; la partea superioară se înfășoară un surplus de sfoară de cele două cuie. Distanța între sfori va fi egală cu distanța celor două șanțuri ale cărților.

Aceste 2 sfori țin locul sforilor scurte ce le-am băgat în șanțurile cărții de mai sus, spre a trece ața în jurul lor.

Cusutul fascicolelor este același ca cel arătat mai înainte. Când terminăm de cusut prima carte continuăm cu a 2-a, a 3-a ș.a.m.d., cu deosebirea că după fiecare carte cusută se înnoadă sfoara de mai multe ori, atât la ultima fascicolă a primei cărți, cât și la prima fascicolă a cărții următoare.

După ce terminăm de cusut toate cărțiie, le despărțim între ele astfel: sfoara cu care am cusut fascicolele o tăiem cu foarfecele între nodul ultimei fascicole a primei cărți și nodul primei fascicole a cărții următoare.

Sfoara se trece prin șanț, se trage din rezerva ce o avem la partea de sus a gherghefului și se taie în așa fel încât la fiecare carte să rămână în șanțuri sfoară cu câte 1-2 cm în afară de grosimea cărții (fig.9).

Odată scoase de la cusut, se ia fiecare carte, se bate cu partea cusută (cotorul) de masă, pentru a fi fascicolele la același nivel.

Se fixează cu partea opusă cotorului în presă, se așază cotorul pe un corp tare, perfect plan, iar cu un ciocan se bate, pentru ca fascicolele să se apropie cât mai bine între ele. S-a fixat în presă ca să nu se deplaseze fascicolele din nivelul cotorului, în timp ce le batem.

După ce se scoate din presă, cele 4 capete ale sforilor, în jurul cărora s-au cusut fascicolele, se

desfac în firișoare cât mai subțiri. Cu cleiul preparat, după cum am văzut, se lipesc capetele resfirate ale sforilor de pânză, ce am avut grijă să o adaog la forjeț înainte de a începe cusutul.

Se mai bate cu cotorul de masă ca nu cumva fascicolele să se fi deplasat, se dă cu pensula cu clei în tot lungul cotorului și se lasă să se usuce, fie liberă, fie așezată în presă și strânsă ușor.

După uscare se duce la un legător spre a-i tăia marginile la mașină. Nu e numaidecât să se săvârșească această operație.

Totodată spre a fi tăiate cât mai exact și mai drepte, se cumpără 2 cartoane (mucava) mai lungi cu 6 mm decât lungimea cărții, iar ca lățime — lățimea cărții.

Aceste cartoane vor constitui scoarțele.

Odată cartea tăiată, se așază pe masa de lucru, cu mâna stângă deasupra cărții în așa fel ca degetul cel mare să fie ținut pe grosimea cărții (fig.10); cu mâna dreaptă, se bate cu ciocanul oblic pe cotor. Mâna stângă se mută pe suprafața cărții, așa ca să fie în dreptul locului unde se bate cotorul cu ciocanul, iar cu degetul mare se apasă înainte; operația se repetă așezând cartea când pe o față, când pe cealaltă.

Drept rezultat final cartea și-a curbat cotorul.

Se ia o bucată de hârtie, de lungime egală cu a cărții, iar de lățime ceva mai mică decât lățimea cărții. Se îndoaie în două, în direcția lungimii.

Se unge una din îndoituri cu clei și se lipește la începutul cărții în așa fel ca îndoitura să fie la 3 mm de marginea cotorului.

Am făcut așa-zisul „forjeț mic".

Se dă apoi cu pensula de clei în tot lungul cotorului, se lipesc cu clei de partea liberă a forjețului mic cele 2 cartoane, unul de o parte, celălalt de altă parte a cărții.

Cartoanele se fixează chiar la îndoitura forjețului mic, deci respectăm cei 3 mm lăsați la lipirea forjețului mic.

Se fixează cartea în presă, așa curbată cum este astfel ca cele 2 cartoane să nu iasă din nivelul presei, deși cotorul iese cu cei 3 mm în afară.

Cu muchia unui ciocan se bat fascicolele de o parte și de alta a cărții în așa fel încât muchia ciocanului să fie perpendiculară pe lungimea fascicolelor. Operația se continuă până ce cotorul s-a lățit în tot lungul lui, acoperind grosimea cartonului.

După aceasta se lipește de cotor o hârtie și se lasă să se usuce, iar după uscare se taie hârtia lipită, dacă ar ieși din suprafața cotorului.

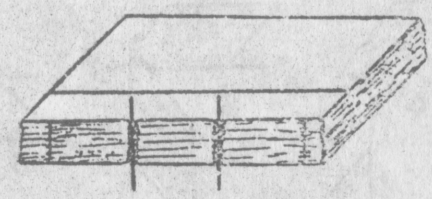

Fig. 9

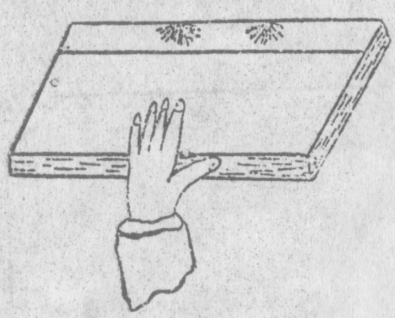

Fig. 10

Fig. 11

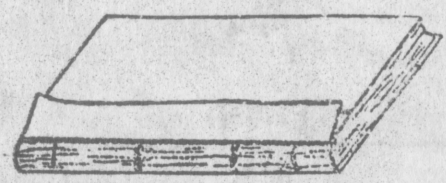

Fig. 12

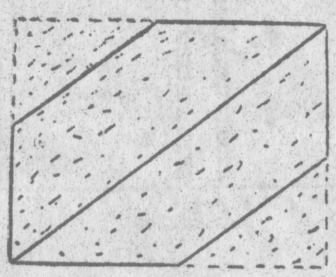

Fig. 13

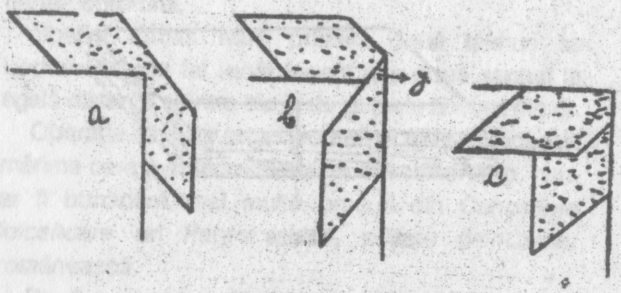

Fig. 14

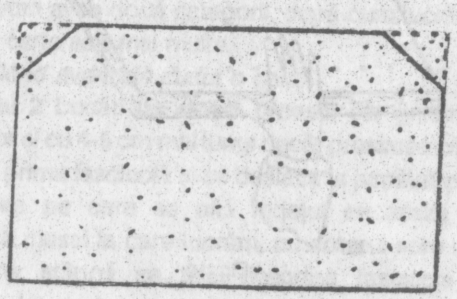

Fig. 15

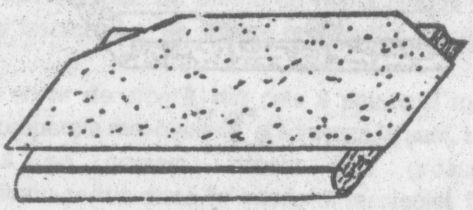

Fig. 16

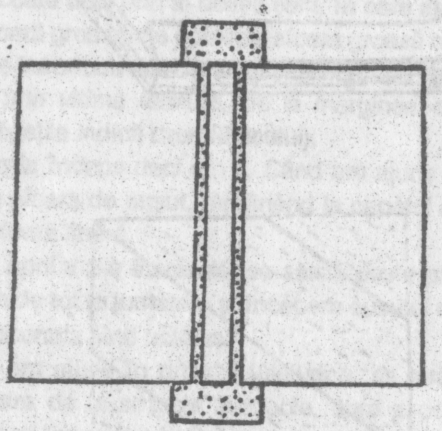

Fig. 17

IV. CUM SE FACE RICĂVUL*

Se scoate cartea din presă și se măsoară exact grosimea cotorului și lungimea cartoanelor lipite pe forjetul mic.

Se taie o bucată de carton subțire de dimensiunile găsite, care se curbează în lung în așa fel spre a lua forma cotorului.

Se ia o hârtie de dimensiuni ceva mai mari, se unge cu clei, iar la jumătate se fixează fâșia de carton subțire. Se taie hârtia la capete exact cât lungimea cartonului.

Cu cleiul încă neuscat de pe marginea hârtiei, se așază fâșia de carton strâns de cotorul cărții, iar cele 2 părți de hârtie se lipesc de o parte și de alta a scoarței lor în așa fel încât la capete fâșia de carton să nu fi ieșit din nivelul scoarțelor.

Cu ceea ce numim falț (fig.3) apăsăm, ușor, hârtia în spațiul de 3 mm, rămas între ricăv și scoarțe, atât de o parte cât și de alta a cărții. Se apasă ușor spre a nu se rupe hârtia.

Se formează 2 șanțuri în lungul cărții, direcția după care se vor dechide scoarțele când cartea va fi gata.

Se așază din nou cartea în presă între 2 scândurele și se lasă să se usuce.

În acest timp se ia o bucată de pânză cu 3 cm mai lungă decât lungimea cărții și cu 6 cm mai lată decât grosimea cotorului.

O a 2-a bucată de pânză e de formă dreptunghiulară și de mărime ce variază cu mărimea cărții de legat. Se îndoaie după latura cea mică în două părți egale; i se taie două colțuri opuse și apoi după diagonală, căpătând astfel 2 trapeze.

După ce cartea s-a uscat, se scoate de la presă lipindu-i-se colțurile astfel: se ia un trapez, se așază pe partea din afară a scoarței în așa fel ca baza mică să iasă puțin de nivelul colțului (fig.14 a).

Se aduce partea trapezului de jos în interiorul scoarței, unde se lipește cu clei (fig.14 b), apoi cu falțul se apasă porțiunea *y* (fig.14 b) în jos, aducându-se și partea de sus înăuntrul scoarței (fig.14 c). Astfel s-a format un colț, având forma ca în fig.14 c, în interiorul scoarței, iar în afară, un triunghi.

Procedeul este același și pentru celelalte colțuri. Pânza pentru cotor se unge cu clei și se lipește pe ricăv în așa fel încât să treacă de o parte și de alta a scoarțelor, precum și în sus și în jos în părți egale; se întinde bine și se lipește cu clei, utilizând același

* De la cuv. german: der Rücken = spatele, rezemătoarea

procedeu ca la fixatul ricăvului pe scoarță. Se pun din nou în relief, cu falțul, șanțurile dintre cotor și scoarță, lipindu-se bine pânza. Părțile de pânză rămase libere din lungul cărții se lasă libere, nelipite, în timp ce cartea se pune la uscat, între 2 scândurele în presă în așa fel încât marginea presei să vină în dreptul șanțurilor dintre ricăv și scoarțe.

După uscare, se taie capetele pânzei rămase, rămânând numai câte 1 cm mai mari decât cartea; apoi se deschid ambele scoarțe, ținând cu mâna filele cărții în sus, tăiem cu un foarfece câte 1 cm din forjețul mic, atât de o parte cât și de alta, atât sus cât și jos.

Se ung capetele de pânză rămase libere cu clei și se introduc pe unde am tăiat, lipind bine și netezind cu falțul

Se la hârtia marmorată, din care se taie 2 bucăți cu 3-4 cm mai lungi decât cartea și late cât distanța dintre cotor și marginea scoarțelor. La o distanță de 2-5 cm de cotor se așază hârtia marmorată, ca să se petreacă hârtia peste pânză. Se taie colțurile ceva mai mici ca cele de pânză (fig.15). Se unge cu clei și se lipește: una din bucățile de hârtie marmorată pe o scoarță, iar a doua pe cealaltă scoarță (fig.16).

Se întinde bine cu mâna, iar părțile rămase se îndoaie înăuntrul scoarțelor, unde se lipesc. Se pune din nou cartea la uscat.

După uscare se lipesc, pe partea dinăuntru a scoarțelor, câte una din filele ce constitue forjețul mare. Se așază cartea între două scândurele și se introduce în presă, strângându-se ușor. Se lasă aici până se va usca bine.

Scoțând-o de la presă operația e terminată.

De obicei se lucrează cu mai multe cărți deodată.

În cazul când se lucrează scoarțele în întregime din pânză, operația este aceeași, cu deosebirea că îndată ce am ajuns la îmbrăcatul scoarțelor nu se mai taie colțuri și pânză separat pentru ricăv, ci se la o bucată de pânză ce este cu 3-4 cm mai mare, lucrându-se cu ea întreagă.

Se unge întreaga pânză cu clei, se așază ricăvul cărții la jumătatea pânzei, lăsându-se și în sus și în jos părți libere egale. Se lasă cartea cu o parte peste pânză, întinzând-o bine, aducându-se și partea opusă peste cealaltă parte a cărții. Se lipește întins pânza atât pe ricăv, cât și pe cele două scoarțe, netezind bine cu falțul. Colțurile se lucrează după cum am văzut (fig.14), cu deosebirea că acum se lucrează din pânza întreagă. Părțile rămase libere de pânză, din lungul cărții, se îndoaie în interiorul scoarțelor unde se lipesc, iar în dreptul ricăvului se procedează ca atunci când am lucrat cartea în pânză și hârtie marmorată, după care se pune cartea la uscat în presă.

Metoda descrisă până acum se aplică la cărțile groase.

Cărțile ce sunt constituite din fascicole puține se lucrează în modul următor. După ce s-au desfăcut fascicolele, s-au lipit, dacă erau rupte, și s-a făcut forjețul, după cum am arătat mai sus, nu se mai taie șanțul.

În locul sforilor, în jurul cărora se cos fascicolele, se pun 2 bucăți de pânză, late de 1-1,5 cm. Cucutul este același, ca cel văzut mai sus, după care se bat fascicolele cu ciocanul spre a se apropia între ele, se potrivesc fascicolele la cotor spre a fi la același nivel, se lipesc capetele pânzelor de forjeț, se dă cu clei la cotor și se pune la presă. Operația e aceeași, descrisă pe larg la cărți.

Deosebirea dintre lucratul cărților groase și cele subțiri mai stă și în următorul fapt: la cărțile subțiri scoarțele se lucrează separat și iată cum. Pe bucata de pânză cumpărată pentru cotor se lipește bucata de carton subțire ce constituie ricăvul. La o distanță de 3 mm în dreapta și în stânga ricăvului se lipesc cele 2 cartoane, ce formează scoarțele cărții (fig.17). Se întinde de pânză bine, iar capetele rămase libere se lipesc. Colțurile și hârtia marmorată se lucrează după cum am văzut. Se lasă astfel scoarțele să se usuce.

După uscare se așază cartea pe interiorul unei scoarțe, cu cotorul de partea ricăvului. Se potrivește ca porțiunea mai mare a scoarței decât cartea să se împartă în mod egal de jur împrejurul cărții.

Se lipesc în acest mod scoarțele de forjețul mic, apoi de forjețul mare, atât de o parte cât și de alta a cărții. Se observă ca ricăvul să fie cât mai aproape de cotor.

Se pune la presă să se usuce și astfel cu puțină bunăvoință și atenție lucrul este dus la bun sfârșit.

Meșteșugul legatului nu se va putea niciodată învăța dacă nu se va lucra pe măsură ce se citește fiecare capitol al acestei broșuri.

V. CUM SE BROȘEAZĂ

Scoarțele cărții se pot simplifica și mai mult, astfel că în loc de a avea nevoie de carton, pânză, hârtie marmorată, avem nevoie de o singură bucată de carton subțire sau hârtie ceva mai groasă, albă sau divers colorată.

Operația broșatului se face în modul următor:

După ce cartea s-a cusut, în jurul celor două

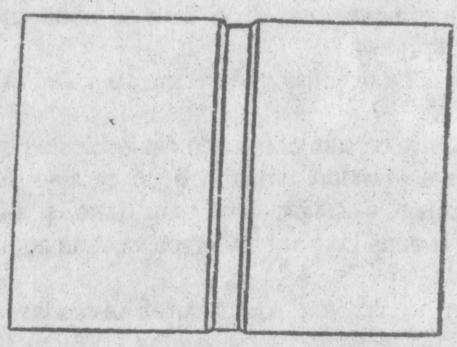

Fig. 18

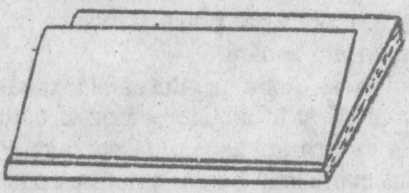

Fig. 19

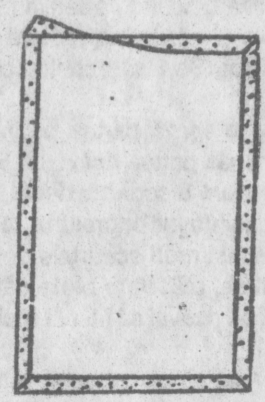

Fig. 20

bucăți de pânză, s-a încleiat la cotor și tăiat la legător. lucru exact văzut până acum, se fac scoarțele astfel: se ia o bucată de carton subțire, de lungime cât lungimea cărții, iar de lățime – de două ori lățimea cărții mai mult grosimea cartonului.

Se îndoaie cartonul în lung, după direcțiile ce despart lățimea cărții de grosimea cartonului, apoi se ia de o parte și de alta a îndoiturilor câte o distanță de 0,5 cm, după care direcție iar se îndoaie (fig. 18).

Se unge cu clei partea cartonului ce indică cotorul, precum și cele două distanțe, de câte 0,5 și se lipesc la carte în așa fel încât să fie același nivel de jur împrejurul cărții.

Odată cartea uscată la presă, se vede că se deschide după cele două îndoituri mai depărtate de cotor (fig.19).

VI. ÎNCADRATUL FOTOGRAFIILOR

După cum s-a văzut, sunt atâtea intervale de timp în care cartea trebuie pusă la uscat; dacă nu avem altceva de lucru stăm, ne odihnim.

Pentru a întrebuința și acest scurt timp cu folos putem încadra diferite fotografii ori tablouri. Pentru aceasta avem nevoie de:

1. Un geam de dimensiunile fotografiei.
2. O bucată de carton subțire de aceleași dimensiuni.
3. O bucată de șnur (6 cm).
4. O bucată de pânză lungă cât de 2 ori lungimea fotografiei, iar lată de 2 cm.

Acestă bucată de pânză se taie în 4; două bucăți egale cu lungimea fotografiei, iar două cu lățimea.

5. O bucată de hârtie cu 1 cm mai mică decât fotografia, atât în lungime cât și în lățime.

Odată acestea procurate se lucrează astfel:

Se așază pe fața fotografiei geamul, după ce a fost șters bine, iar pe dos bucata de carton.

Se ia una din bucățile de pânză ce reprezintă lungimea fotografiei și se lipește pe geam cel mult 0,5 cm din lățimea pânzei, restul lipindu-se pe dos, adică pe carton. În același mod se lipește și cea de a 2-a bucată de aceeași dimensiune cu prima.

Se lipesc întins și exact cu nivelul fotografiei.

Bucățile de pânză ce reprezintă lățimea se lipesc în același mod, cu simpla deosebire că, pe partea geamului, la capete li se taie cu foarfecele câte un colț și apoi se lipesc (fig.20).

Se așază fotografia în poziție normală și la jumătatea părții superioare se așază pe cartonul de pe dos șnurul în formă de 8. Partea de sus a cifrei 8 să fie mică, cam 1 cm din lungimea șnurului. Această porțiune superioară iese din nivelul fotografiei, pe când partea inferioară se lipește cu clei.

Peste aceasta se lipește bucata de hârtie, 1 cm mai mică, ce va cuprinde tot spatele tabloului.

Cu falțul se întinde bine hârtia, mai ales în jurul șnurului, care iese în evidență, făcut anume pentru ca să se anine tabloul în cui.

Tabloul este astfel încadrat.

BIBLIOTECA DE POEZIE

Gh.V. BUTNARIU

O STEA DE-AR FI S-APARĂ

Pierduți pe-ntinsul mării, cu luntrea,
călătorii
Prin noaptea furtunoasă cu trudă-și
cată drum:
De-asupra lor prăpădul își scutură
florii.
Prieteni de departe, noi vom pieri
acum.

Pe valuri uriașe, în urletul furtunii
Să poarte încă luntrea vâslașii tot
mai pot,
O stea de-ar fi s-apară pe marginea
genunii.
Ar ști s-atingă țărmul, în gândul lor
socot.

Și iată cum se stinge durerea
desperării
Furtuna se oprește și marea doarme
lin
Prin norii ce s-alungă străluce
steaua mării,
Drumașii râd cu lacrimi și calea ei
și-o țin...

O stea mântuitoare lucind pe cerul
vieții
Ne-ar lumina cărarea și-am merge
după ea,
Precum, în vremea veche, din
răsărit drumeții
Au mers și Betleemul ajuns-a după
stea.

Și cum ne-ar da odihnă când patimi
viforoase
S-ar ispiti năvalnic să-nfrângă-al
nostru gând,
Pe valurile vieții, cu brațe credincioase,
Am tot vâsli s-ajungem limanul cel
mai blând.

O SOCIETATE ALFA-NUMERICĂ

Vilém FLUSSER

Ceea ce caracterizează astăzi situația noastră în materie de lectură este împrejurarea neînțeleasă încă pedeplin că literele sunt pe cale să-și piardă funcția. Căci există la ora actuală metode mai funcționale de vizualizare a sunetelor vorbite și există și metode care fac vizualizarea însăși să devină inutilă.

De fapt, de ce au fost introduse semne vizuale pentru sunete vorbite? Un răspuns posibil la această întrebare sună astfel: noi, oamenii, avem facultatea misterioasă de-a transmite generațiilor viitoare nu doar informații moștenite ci și informații dobândite. Suntem capabili să codificăm informații în simboluri, să transmitem aceste simboluri celor ce ne înconjoară pentru a le rechema apoi. În orice caz, în scopul depășirii condiției noastre biologice ne folosim de organe biologic date nouă, mai ales de gură, un organ extraordinar de complex, și de asemenea de mâini care, nici ele nu sunt mai puțin complexe. Faptul că suntem biologic capabili să ne depășim condiția biologică nu face ca lucrurile să fie mai puțin misterioase.

De când există oameni, gura și mâinile au fost folosite pentru a transmite în jur simboluri. Datorită coordonării limbii, a dinților, a buzelor, a palatului și a cuștii toracice, se produc vibrații în aer și aceste vibrații sunt codificate în foneme pentru a semnifica informații dobândite: în felul acesta se vorbește. Și datorită coordonării ambelor mâini și a degetelor lor, erau transformate („informate") obiecte dure (la început pietre, case și lemn) pentru a semnifica informații dobândite. Informațiile transmise prin aer pot fi numite cultură „orală", cele transmise prin obiecte dure – cultură „materială". Alfabetul a fost inventat pentru a îmbina avantajele ambelor culturi și pentru a minimaliza inconvenientele lor. Biblioteca este o proteză a memoriei, cel puțin la fel de articulată ca și cultura orală și cel puțin la fel de durabilă ca și cea materială.

Dar de ce acest lung ocol pe care-l facem de la gândire la scris, trecând prin limbă? O explicație (interpretare) radicală a inventării alfabetului sună

astfel: alfabetul a parcurs lungul ocol de la gândire la scris trecând prin limbă pentru a obliga gândirea la un discurs disciplinat, progresiv, procesual. Pentru a actualiza într-o conștiință istorică tendința conținută doar ca o predispoziție în limbile flexionale. Abia datorită inventării alfabetului a devenit posibilă Istoria în adevăratul ei sens, și asta nu pentru că alfabetul reține întâmplările (*Geschennisse*), ci pentru că înainte nici nu puteau fi concepute întâmplări, ci doar evenimente (*Eriegnisse*). Conform acestei explicații, de conștiință istorică nu dispun decât aceia care posedă alfabetul. E un mod radical de a vedea lucrurile, pentru că această interpretare contestă putința de a avea o conștiință istorică nu doar analfabeților, ci tuturor culturilor ale căror limbi sunt lipsite de alfabet. În schimb, trebuie să li se recunoască alte forme de conștiință, care nouă nu ne sunt accesibile. De la această interpretare radicală dată alfabetului vor pleca și reflecțiile ce urmează, chiar dacă pe parcurs se va dovedi că suntem pe punctul de a abandona tocmai conștiința istorică (adică lectura, în sensul strict al acestui cuvânt).

TEXT ȘI MAGIE

La începutul Istoriei și de-a lungul celei mai mari părți a ei, alfabetul era rezervat unei elite. El forma un cod secret și doar cei inițiați beneficiau de o conștiință istorică. Cea mai mare parte a societății continuă să se orienteze în lume în funcție de obiectele concrete, mai ales de imagini, și datorită limbii vorbite; asta înseamnă că cea mai mare parte a societății trăia având o conștiință magică și mitică. Între elită și mase (între textele elitare și imaginile și legendele populare) a apărut însă un feed-back din ce în ce mai intens, datorită căruia gândirea istorică se reîncărca mereu cu elemente magice și mitice, iar gândirea magică și mitică devenea din ce în ce mai istorică. În acest feed-back, în această „dialectică-lăuntrică" a societății occidentale putem percepe direct dinamica istoriei. Formulat succint: în timp ce textele „explicau" imaginile (le re-codificau în rânduri alfabetice), imaginile pătrundeau mereu în textele ce le explicau, pentru a le „ilustra", așa încât gândirea conceptuală alfabetică devenea din ce în ce mai imaginativă, iar cea plastică din ce în ce mai conceptuală. Acest fenomen este foarte evident spre sfârșitul perioadei istorice numită Evul Mediu: elita alfabetizată (biserica) se orienta după texte lineare (mai ales Biblia și Aristotel) și din această cauză gândea istoric (în sensul unei istorii sfinte), dar imaginile și miturile pătrundeau permanent în conștiința ei, trebuind să fie integrate în gândirea textuală (spre exemplu sub formă de ilustrații, de capiteluri sau vitralii). Masa analfabeților se orienta pe baza imaginilor, a miturilor și a ritualurilor magice (cum ar fi sărbătorile și dansurile), dar istoria sfântă pătrundea tot mai adânc în conștiința ei, așa încât imaginile, miturile și sărbătorile deveneau tot mai istorice, mai conceptuale, mai „creștine".

Supremația elitei alfabetizate, a acelor „literați" (astăzi le-am spune „intelectuali") asupra societății analfabete a luat în decursul acestei perioade istorice diverse forme (a puterii ecleziastice ori a puterii exercitate de administratori), dar n-a fost contestată niciodată. De aceea au fost elaborate diferite ideologii pentru a o „legitima". Cea mai radicală dintre ele a fost ideologia bisericii catolice, conform căreia preoții dețineau o autoritate „transcendentă" pentru a conduce societatea (spre a o îndruma pe calea mântuirii). Dar forța alfabetului se exprima deosebit de pregnant într-o ideologie, anume cea platoniană.

Antropologia platoniană vede în om o ființă căzută din cer în lumea fenomenelor. Cerul (*topos uranikos*) trebuie să ni-l închipuim ca pe un soi de bibliotecă. E un depozit de informații (idei), iar aceste informații sunt înmagazinate după regulile limbii scrise (în mod „logic"). Cine știe să citească, adică cine vede „teoretic" ideile și cunoaște ordinea logică, poate să recheme ideile. Însă la căderea noastră din cer în lume am traversat apa uitării, pierzându-ne deprinderea cititului. Venim pe lume analfabeți, ca idioți. Cei mai mulți rămân întreaga viață în această stare, unii însă își pot reaminti cititul (datorită unor metode speciale). Dintre aceștia puțini, câțiva încearcă să transfere informațiile citite în lumea fenomenelor, să transforme lumea în conformitate cu ideile. Greșesc însă, căci lumea deformează ideile transferate în ea, le „falsifică". (Acesta e argumentul platonian împotriva producerii de imagini și în general împotriva gândirii și acțiunii magice și mitice). Doar o mică minoritate își dedică viața citirii ideilor (teoriei), întorcând spatele lumii fenomenelor. Membrii acestei elite a filozofilor (cunoscători ai scrisului) trebuie să fie „regi", căci doar ei pot conduce societatea spre adevăr, bine și frumos. Ceea ce ne interesează în această ideologie nu este doar justificarea dominației intelectualilor, ci și cuprinzătoarea inversare a funcției bibliotecilor: nu mai este vorba de depozite în care stocăm informațiile dobândite pentru a le rechema de acolo, acum trăim noi înșine prelucrând funcția bibliotecilor în care sunt înmagazinate idei neschimbătoare, „veșnice". Pentru a ne exprima mai platonian: nu mergem la școală (*scholé*) pentru ca apoi să trăim corespunzător, ci trăim pentru a ajunge la școală. Citirea de informații ordonate logic e țelul vieții.

Această afirmație concisă exprimă esențialul în ceea ce privește conștiința alfabetizată istorică.

GÂNDIRE FORMATĂ ȘI GUVERNARE RAȚIONALĂ

Ajunși în acest punct trebuie să formulăm o rezervă decisivă. Alfabetul nu e un cod „pur", ci conține întotdeauna și ideograme. Asest lucru e evident la Platon. Și trebuie avut în vedere că gândirea celor ce cunosc scrisul nu e doar istoric-procesuală, ci întotdeauna și formală, și calculatorie, iar această contradicție internă în conștiința elitelor nu a fost niciodată depășită cu adevărat. Cu alte cuvinte: trebuie avut în vedere că societatea noastră nu e codificată alfabetic, ci alfa-numeric.

Numerele nu sunt forma de scris inițială. Primele specimene de scris ce ne-au parvenit (tăblițele de lut) conțin forme care reprezintă idei, nu sunete. Important e să înțelegem despre ce fel de idei e vorba aici: anume despre cuantificări. Iată în acest sens un exemplu tipic: atunci când s-a trecut de la paleolitic la neolitic, deci de la viața de vânători și culegători la cea de plantatori și crescători, iar oamenii se sedentarizaseră pe malul unor râuri, s-a ivit problema regularizării cursului apei. Și asta atât pentru a preveni inundațiile, cât și pentru a aduce apa pe ogoare. Pe scurt: problema unui sistem de canalizare a devenit vitală. S-a înțeles că nu e recomandabil să scormonești la întâmplare în mâl (fără un plan precis).

Era mai convenabil să te sui pe o movilă (spre exemplu pe o gramadă de resturi menajere) pentru a privi situația de la înălțime. Din acest punct mai ridicat se puteau concepe proiecte ale viitoarelor sisteme de irigare. Aceste proiecte se traduceau prin figuri săpate în cărămizi de lut. Nu erau imagini în sensul de reproduceri ale unor fenomene văzute, cum fusese cazul cu toate imaginile ce le precedaseră. Erau imagini ale unor noțiuni (ideograme) și aceste noțiuni se refereau la fenomene „posibile", încă nerealizate (canalele ce urmau a fi săpate). Oamenii care trasau aceste proiecte în lut, acești primi geometri, gândeau formal, formulau idei: erau primii intelectuali. Și pentru că pre-„scriau" comportamentul societății (ofereau modele de comportament la săparea canalelor) au reprezentat prima formă a unei guvernări „rationale". Această gândire formală, codificată în figuri și linii drepte, cercuri și triunghiuri, mergea întotdeauna mână în mână cu gândirea discursivă, codificată procesual, a elitei alfabetizate. În codul alfabetic au existat întotdeauna semne scrise ce articulau acest mod de gândire cuantificat. Aceste ideograme pot fi numite „numere" (într-un sens larg) pentru că se referă la noțiuni în funcție de care fenomenele pot fi măsurate, și se poate vorbi de aceea de un cod „alfa-numeric". Din antropologia lui Platon (și din ideea pe care și-o face despre cer) reiese că el consideră că omul e o ființă familiarizată cu figuri geometrice (idei) și care ordonează aceste figuri după regulile limbii alfabetice scrise (după regulile logicii).

Cu toate însă că, cu inventarea alfabetului, s-a născut conștiința istorică și cu toate că această conștiință s-a orientat împotriva celei precedente, magică și mitică, ea nu a fost niciodată pur procesuală. Conținuse dintotdeauna și elemente formale, matematice, și asta se vădește în faptul că scrisul alfabetic a trebuit să conțină dintotdeauna și numere. Dar gândirea procesuală și cea formală sunt structural incompatibile: una gândește în timpul linear, cealaltă gândește atemporal. Asta se vede la citirea de texte alfa-numerice: la citirea literelor, ochiul urmărește rândul scris; la citire de figuri geometrice sau expresii aritmetice, ochiul se rotește. Figurile geometrice și algoritmii formează insule în fluxul literelor, sunt întreruperi ale discursului. Această dialectică intrinsecă în conștiința elitei alfabetizate își găsește expresia foarte de timpuriu, spre exemplu sub forma certei presocratice dintre Heraclit și Parmenide: pentru unul totul e curgere, pentru celălalt ființa e imuabilă.

Alfabetul a fost, în decursul celei mai mari părți a istoriei, un cod elitar. Odată cu inventarea tiparului, alfabetul s-a răspândit în rândul burgheziilor și ceva mai târziu, odată cu introducerea școlarizării obligatorii, a ajuns un cod accesibil tuturor, prezent pretutindeni în societate. Conștiința istorică (într-un sens inflaționist și depreciant) a devenit bun al tuturor, oricine poate citi literele. Prin aceasta însă, conștiința magic-mitică nu a fost eliminată, ci doar refulată, amenințând tot mereu să izbucnească necontrolat. Trecutul cel mai recent o demonstrează. Prin această democratizare întrucâtva ambivalentă a capacității de lectură, a fost însă pusă în mișcare o transformare încă și mai interesantă a conștiinței (și a structurii societății).

Renașterea poate fi privită ca o revoluție a burgheziei orașelor (meșteșugari și negustori) îndreptată împotriva elitei alfabetizate (împotriva episcopului). Se poate încerca explicarea acestei revoluții pornind de la piață. Până atunci, episcopul ieșea în fiecare dimineață din catedrala sa mergând în piață pentru a aprecia mărfurile expuse acolo, bazându-se pe texte (cum ar fi Biblia), și pentru a constata „justa" lor valoare de schimb (*praecium justum*). Mai târziu, piața a devenit „liberă", adică

valorile de schimb se regulau de la sine, cibernetic, spre exemplu în funcție de ofertă și cerere. Dar această explicație ascunde lucruri mai profunde. Din punctul de vedere al episcopului, obiectele artizanale expuse în piață, de pildă încălțămintea și obiectele de ceramică, erau imitații mai mult sau mai puțin desăvârșite ale ideilor eterne, neschimbătoare (esența încălțămintei sau esența ceramicii), iar valoarea lor era în funcție de gradul de desăvârșire al imitațiilor. Însă din punctul de vedere al meșteșugarilor, aceste obiecte erau modelate după propriile idei ale producătorilor, formele lor putând fi ameliorate. De aceea, meșteșugarii negau autoritatea episcopului (și prin aceasta pe a bisericii în general) de a critica produsele de pe piață (și judecata lui în materie de politică). Această deosebire de poziții față de idei (forme) stă la originea epocii moderne.

Pentru conștiința cunoscătoare a scrisului (cea clasică și cea creștină), deasupra noastră există un text transcendent pe care îl putem citi și în funcție de care trebuie să ne stabilim comportamentul. În acest text sunt conținute toate informațiile (formele, ideile) în mod neschimbător, iar datorită teoriei și/sau credinței noi putem contempla textul citintu-l. (În islamism lucrurile sunt și mai clare: cele scrise [*maqtub*] pot fi citite, iar Coranul e cheia descifrării textului, a destinului). Însă pentru meșteșugarii revoluționari, informațiile se constituie abia în decursul practicii: munca e izvorul oricăror cunoștințe, trăiri și valori. Cum urmează să arate oala nu poate fi citit nicăieri, ci se dezvăluie abia atunci când omul ia lutul în mână și-l modelează. Și cu cât produce vreme mai îndelungată oale, cu atât ajunge să știe mai bine cum trebuie ele să fie. Așadar informațiile (formele, cunoștințele, valorile) nu sunt neschimbate și veșnice, ci ameliorabile în mod progresiv: ele sunt „modele". Asta nu înseamnă doar că practica umană e înțeleasă ca sursă a progresului (umanism), ci încă mai important, că noțiunea de „teorie" se modifică.

Pentru cunoscătorii scrisului, teoria înseamnă o citire contemplativă a forțelor neschimbătoare. Acum ea devine o activitate: poate propune modele practicii și trebuie să amelioreze aceste modele pe baza practicii. Prin aceasta teoria intră într-o dublă contradicție: pe de-o parte ea trebuie să țină seama de observație (trebuie să vadă ce se petrece în atelier); pe de alta, trebuie să țină seama de experiment (trebuie să vadă ce se petrec în atelier atunci când acolo sunt aplicate modelele propuse de ea). Această contradicție dintre teorie și observație pe de-o parte, dintre teorie și experiment pe de alta, conduce la știința modernă, la tehnica modernă, la revoluția industrială și la lumea în care trăim astăzi.

Pe scurt: în epoca modernă teoria a intrat în slujba practicii (cunoscătorii scrisului în slujba meșteșugarilor, mai apoi în a industriei).

Această detronare a intelectualilor ajunși din regi funcționari (după exemplul școlilor mutate din mănăstiri în orașul industrial) e însă un proces extraordinar și care nu a fost încă pe deplin conștientizat. Pe de-o parte s-ar părea că, datorită tiparului și școlarizării generale, întreaga societate va participa acum la activitatea intelectuală: toți știu să citească și de aceea pot participa la guvernare, fiecare e un mic episcop. Pe de altă parte, cititul însă a fost devalorizat: nu mai e vorba acum de a guverna societatea în funcție de texte citite (alese), ci de a concepe mereu alte metode. Micii episcopi democratizați nu dispun de nici un text după care s-ar putea guverna pe ei înșiși și i-ar putea guverna pe alții; nu au autoritatea necesară. De aceea faptul că știu să citească litere nu e un mare avantaj. La astea se mai adaugă următoarea constatare revoluționară: teoreticienii angajați acum în producție și în industrie trebuie să livreze modele pentru practică. Ei trebuie să propună moduri de tratare a lucrurilor. Totalitatea lucrurilor poate fi denumită „natură", așa încât de la teoreticienii angajați se așteaptă mai ales să stăpânească științele naturii. Se dovedește acum că natura nu poate fi bine descrisă, în schimb este destul de bine calculabilă. Adică cifrele i se potrivesc mai bine decât literele. Iar dacă privești, conform tradiției, natura ca pe un text (*natura libellum*), textul acesta pare a fi scris nu în litere, ci în cifre. De aceea, teoreticienii (și ceva mai târziu intelectualii în general), vor trebui să renunțe la scrisul și cititul literelor în favoarea scrisului și cititului cifrelor. Așadar, în timp ce societatea în ansamblul ei citește din ce în ce mai mult litere, intelectualii se concentrează din ce în ce mai mult asupra cifrelor, devenind astfel iarăși (în mod insidios) o elită conducătoare aflată în posesia unui cod secret. De exemplu a celui digital. Altfel spus: în timp ce societatea în ansamblul ei conștientizează din ce în ce mai mult istoria, elita renunță la acest nivel de conștiință și începe să gândească formal.

SUPUNEREA LA COD

Chiar de la începutul Renașterii devin limpezi avantajele gândirii matematice comparativ cu cea istorică. Dar problematica acestei gândiri va fi abordată efectiv abia de către Descartes. În mod concis, acest lucru poate fi exprimat în felul următor: gândirea numerică e mai clară și mai lămuritoare decât gândirea alfabetică pentru că literele trec una în cealaltă, în timp ce orice număr e despărțit de altul

printr-un interval clar și lămurit. De aceea, lucrul de gândit clar și lămurit (*res cogitans*) este de ordin aritmetic. Dar natura privită ca un context de obiecte este ceva extins (*res extensa*) fără intervale. Dacă aplic substanța gânditoare la substanța extinsă, *res cogitans* la *res extensa* (*adaequatio intellectus ad rem*), atunci *res extensa* amenință să se strecoare prin interstițiile lui *res cogitans*. Există însă un remediu: pot aplica numere fiecărui punct din *res extensa*. Geometria analitică e o recodificare riguroasă a geometriei în aritmetică, și ea permite cunoașterea și manipularea naturii. Ceva mai târziu se dovedește, ce-i drept, că în felul acesta intervalele dintre numere n-au fost suspendate: punctele cărora nu li s-au aplicat numere reușesc totuși să se strecoare și nu vor fi inteligibile. De aceea, Newton și Leibniz astupă intervalele (integrează diferențialele) cu ajutorul unor numere de ordin superior. Datorită unor astfel de ecuații diferențiale pot fi captate acum absolut toate punctele universului, adică toate procesele pot fi exprimate prin formule. Gândirea procesuală istorică se supune celei formale calculatorii. E drept, cu prețul unui cod numeric pe care societatea în ansamblul ei nu poate să-l citească, trebuind de aceea să-l urmeze orbește, ca odinioară analfabeții textele vechilor literați.

Ce s-a petrecut aici poate fi exprimat astfel: codul alfa-numeric a devenit un bun al tuturor. Oricine poate citi cele aproximativ 26 de litere și 10 cifre arabe. Oricine e capabil de gândire istorică și primitiv formală. Totodată, însă, o nouă elită de teoreticieni (și mai apoi de intelectuali în general) a început să extragă cifre din codul alfa-numeric. Aceste cifre, devenite autonome în raport cu literele, se transformă în coduri din ce în ce mai rafinate, ordonate după reguli tot mai subtile, iar aceste coduri sunt ilizibile pentru societate. Gândirea formală calculatorie a elitei devine tot mai funcțională, modele propuse de elită tot mai performante, societatea trebuind să se supună orbește acestor modele. E pe punctul să se formeze o castă preoțească așa cum n-a existat nici în timpul dinastiilor târzii ale Egiptului. Cu aceasta însă situația actuală a cititului (și a societății alfa-numerice în general) nu a fost pe deplin evaluată.

La începutul secolului nostru se părea că atotștiința și atotputernicia sunt iminente. Totul putea fi formulat (cunoscut) în ecuații diferențiale, iar ecuațiile se lăsau aplicate ca modele de lucru (totul putea fi făcut). Aceasta e adevărata cauză a optimismului cultural al părinților noștri. Dar pentru a aplica ecuațiile diferențiale, ele trebuiesc recodificate în numere cardinale („naturale"), trebuie numerizate. Firește că, din punct de vedere teoretic, e totdeauna posibil. Dar se dovedește că, în cazul ecuațiilor complexe, asta durează mult (mai mult decât o viață omenească, iar la cele foarte complexe mai mult decât perioada previzibilă a universului). Și deoarece majoritatea ecuațiilor realmente interesante sunt foarte complexe, reiese că ele nu sunt de nici un folos practic. Există în continuare probleme insolubile. Acesta e adevăratul motiv al propriului nostru pesimism cultural.

ORDINATOARELE ȘI GÂNDIREA SINTETICĂ

Computerele au fost inventate pentru a accelera calcularea ecuațiilor diferențiale, însă problemele fundamentale sunt în continuare prea complexe pentru a fi soluționate chiar și cu viteza computerelor. În ce privește computerele, au apărut aici diverse probleme neașteptate.

Prima în legătură cu metoda de calcul. S-a dovedit că la viteza ce poate fi obținută cu ajutorul computerelor, toate metodele de calcul dezvoltate în epoci moderne devin inutile. E suficient să operezi absolut primitiv cu două numere cardinale (1 și 0). E suficient să „digitalizezi". Asta înseamnă că nivelul conștiinței matematice calculatoare a devenit mecanizabil și prin aceasta transferabil de la om la mașină. De acum înainte nu mai trebuie nici să scriem, nici să citim numere, aceasta devenind o activitate nedemnă pentru om. În schimb, avem de manipulat structura universului numeric (adică să programăm mașinile pentru calcul). Acest pas făcut dinspre numărare înspre analiza și sintetizarea structurilor deschide gândirii formale un domeniu de-a dreptul amețitor. Această gândire trebuie să elaboreze coduri pentru a se articula. Ele necesită o inițiere îndelungată și cei care au acces la ele formează o elită socială. E adevărat, putem observa ce mulți copii ajung în joacă la acest nou nivel de conștiință și cât sunt de fascinați de computerele lor, dar avem totuși senzația că acești copii sunt ghidați de programe al căror înțeles nu-l pătrund. Noțiunea de „cutie neagră" (o unealtă folosită de toată lumea, fără însă să i se înțeleagă modul de funcționare) dobândește o semnificație crescândă.

A doua problemă care trebuie avută în vedere aici e că, oricât ar părea de surprinzător, aceste computere nu fac doar operații logice. Ele nu descompun doar algoritmi în numere (biți) ci și asamblează în figuri: fac nu numai linii, suprafețe, și corpuri geometrice, și corpuri în mișcare, dar și sunete. Aceste figuri pot fi cuplate între ele, pot forma, de exemplu, corpuri în mișcare, colorate și sonore: lumi alternative întregi au devenit computabile din numere. Aceste lumi (estetic)

posibile își datorează apariția gândirii formale matematice. Asta înseamnă că nu doar teoreticienii care aplică aceste teorii, ci toți intelectualii (și mai ales artiștii) trebuie să învețe codurile noului nivel de conștiință dacă vor să ia parte la activitatea culturală în viitor. Cine nu știe să citească noile coduri e analfabet într-un sens cel puțin la fel de radical cum erau odinioară cei ce nu știau să scrie.

Hotărâtor e faptul că noile coduri de computere sunt „ideografice", adică au abolit legătura dintre gândire și vorbire. Noua elită gândește în cifre, forme, culori, sunete, însă tot mai puțin în cuvinte. Regulile lor de gândire sunt matematice, cromatice, muzicale, dar tot mai puțin „logice". E o gândire tot mai puțin discursivă și din ce în ce mai sintetică structurală. După abandonarea alfabetului, numerele nu numai că au lăsat gândirea istorică în urma lor, dar au și dezvoltat o noțiune a timpului cu totul anistorică. Gândirea istorică și cauzală a cedat locul unei gândiri calculatorii statice. Gândirea elitară s-a emancipat de structura discursivă a limbilor noastre și ea nu mai cunoaște, percepe sau evaluează lumea și pe sine însăși ca pe niște procese, ca pe niște operații de calculator. De exemplu, ca pe niște curbe în domeniul relațiilor. Asta înseamnă că limbile noastre și, *à fortiori*, literele își pierd funcția pentru elită, nemaislujind decât masei relativ de analfabete. Citirea literelor va fi socotită în viitor un simptom de înapoiere, cum ar fi comportamentul magic-mitic în epoca modernă.

Din această perspectivă, situația actuală poate fi descrisă în felul următor: o elită tot mai ermetică elaborează modele de cunoaștere, percepere și comportament cu ajutorul așa-numitelor „inteligențe artificiale" programate de această elită – iar societetea se orientează după aceste modele pe care nu le poate citi, ci doar urma. Deoarece modelele sunt impenetrabile („cutii negre") pentru societate, aceasta nici măcar nu e pe deplin conștientă că este manipulată în felul acesta. În așa-numita „lume dezvoltată", societatea e capabilă să citească litere și dispune de o conștiință istorică, ceea ce e un dezavantaj pentru ea: ea încearcă să-și analizeze propria situație după criterii istorice, însă acestea nu mai sunt adecvate situației. În așa-numitele „țări în curs de dezvoltare", societatea abia încearcă să penetreze în istorie (să învețe să citească, să învețe să manipuleze literele) și, ținând seama de analiza pe care am făcut-o, vorbirea limbilor ar fi de-a dreptul comică dacă n-ar fi tragică. Pe scurt: vorbirea limbilor și codificarea limbilor în litere e pe punctul să devină superfluă (și chiar contraproductivă), iar limbile și textele sunt pe cale să decadă la rangul de pălăvrăgeală vulgară și demagogie.

Teza apocaliptică susține că suntem în situația fie de a abandona limbile și literaturile noastre (înțelese ca milțimi de litere), fie cel puțin de a le lăsa pradă sălbăticiei vulgarizatoare. Afirmația nu poate fi acceptată ca atare chiar și numai pentru faptul că odată cu limbile și cu literaturile noastre am abandona unul din cele mai valoroase bunuri pe care ni le-au lăsat strămoșii pentru a le păstra și dezvolta. Faptul că un asemenea abandon al vorbirii și al scrierii alfabetice e de domeniul inimaginabilului e un argument hotărâtor pentru un angajament în favoarea îngrijirii și sporirii acestei moșteniri. Pentru a o înțelege mai bine, trebuie avut în vedere ce se petrece de fapt atunci când scriem și citim litere.

A SCIE ȘI A CRITICA

Cu toții am învățat în copilărie o limbă (așa-numita limbă maternă). Mai întâi să luăm în considerație scrisul. Este, după cum am spus de la început, un fenomen misterios. Suntem programați biologic pentru vorbire (nu numai datorită structurii gurii, ci și a creierului), dar nu pentru vorbirea unei anumite limbi. Odată cu învățarea unei limbi, peste condiția noastră biologică se suprapune una culturală. E un proces ambivalent chiar și numai pentru faptul că ne ridică oarecum deasupra condiției noastre biologice, dar ne și separă oarecum de marea majoritate a omenirii ce vorbește alte limbi. Și ne separă mai adânc decât toate celelalte coduri culturale (cum ar fi pictura, cântul ori socotitul). Cu tot acest imens dezavantaj al vorbirii (de care ar trebui să fim întotdeauna conștienți), limba ne ridică, permițându-ne să participăm la un fluviu, pentru noi infinit, de informații dobândite, de cunoștințe, experiențe și valori pe care nenumărate generații dinainte le-au dobândit și le-au încredințat limbii. Și care există nu doar în ceea ce exprimă limba, ci și în felul cum exprimă. Însăși structura limbilor noastre e un depozit de experiență străveche, mereu înnoită.

Ceva mai târziu (cam la șapte ani) învățăm să citim și să scriem. Se dovedește că și această activitate aparent totalmente culturală e programată cumva înainte în creierul nostru sau poate că a fost programată prin intermediul culturii. Procesul de învățare nu constă doar în a face palpabilă vorbirea, ci și în a dobândi o înțelegere mai adâncă a acestui fenomen. De a pătrunde, așadar, în propriul mod de gândire. Când citim și scriem ne distanțăm de limbă: ea nu mai e un medium prin care exprimăm ceva, ci devine un obiect pe care imprimăm litere. Scrisul se caracterizează tocmai prin această distanță față de limbă, datorită căreia ea devine un obiect. Scrierea este deci un act contradictoriu. Pe de o parte, ea

receptează limba așa cum răzbate dinlăuntrul propriu, cerând să fie exprimată în scris. Pe de altă parte, ea preia limba altora pentru că aceasta cere să fie captată și modificată. Cel care scrie nu se structurează doar pe sine, el intră în dialog cu ceilalți. Ceea ce se petrece acum poate fi descris astfel: cel care scrie încearcă, în conformitate cu regulile scrisului, să impună literele limbii, iar aceasta opune rezistență. Explicația acestei perfide rezistențe opusă de limba scrisului constă în faptul că literele și regulile de scriere nu corespund pe deplin limbii vorbite. Ceea ce se scrie nu e limba vorbită, ci o limbă „bine temperată" în vederea scrierii ei. Când rezistă celui care scrie, violentând-o, limba se deformează și se sucește punând în evidență posibilități nebănuite. Scrisul realizează aceste vitalități ascunse. Totul se petrece de parcă literele moarte ale celui ce scrie ar primi sânge din trupul viu al limbii, trezându-se și ele la viață. Textul scris își duce propria viață, iar cel ce scrie e cuprins de o beție creatoare: e cel ce a dat viață.

Scrisul pune în evidență că limba ascunde nenumărate posibilități latente și totodată și felul în care acestea pot fi realizate de cel ce scrie. Și se vădește și că cel ce scrie poate extinde la infinit universul a ceea ce poate fi spus, a ceea ce poate fi evaluat, în ce măsură poate fi creator, și asta la toate nivelele limbii, de la cele fonetice și sintactice, trecând prin cele ritmice și semantice, până la nivelul discursului. Beția specifică de care poate fi cuprins cel ce scrie caracterizează în general orice scriitor conștient și probabil în mod special scrierea de texte științifice și filozofice. Dacă ar fi să abandonăm scrierea de litere (în știință aproape s-a ajuns aici), această beție particulară s-ar pierde în favoarea poeziei informatice.

Citirea de texte solicită o dublă mișcare: mai întâi trebuie să urmărim rândurile pentru a recepta, ajunși la punctul de încheiere, informația ce ne-a fost adresată, pentru a o depozita în memorie și a procesualiza. Apoi, trebuie să efectuăm parcursul în sens invers rândurilor pentru a înțelege dinamica dindărătul informației (intenția celui ce scrie) și a intra în dialog cu ea. În prezent această metodă e folosită doar rareori, în general textul e survolat cu o privire grăbită. E un motiv de disperare pentru cei ce scriu și un argument în sprijinul abandonării scrisului și cititului. E o urmare a inflației de texte, deci a vulgarizării și sălbăticirii deja incipiente a scrierii și citirii de texte alfabetice. Merită reținut că nici algoritmii nici software-ul nu pot fi parcurse în modul acesta iresponsabil.

Mai există însă și oameni care ocazional sunt capabili să citească corect texte formate din litere. Prin mișcare, de-a lungul rândurilor până la punctul final și dincolo de a sta în zona reflecției, indică natura discursivă, diacronică, literară, a unor asemenea informații. Spre deosebire de algoritmi și imagini, aici nu e vorba de informații ce trebuie mai întâi receptate și apoi analizate, ci de informații ce trebuie analizate pur și simplu pentru a putea fi receptate. Lectura literelor necesită un efort mai mare decât cea a ideogramelor, e mai incomodă. În schimb, face imposibilă receptarea necritică a informațiilor. Urmărirea rândurilor e o gimnastică intelectuală de natură critică. Pe aceasta se întemeiază temerea unor critici ai culturii că odată cu lectura literelor s-ar pierde și facultatea noastră critică.

Cea de-a doua mișcare, în sens invers, e mult mai anevoioasă și de aceea încă și mai rar întâlnită ca prima. E vorba de o încercare de penetrare a textului (citind poate și printre rânduri) până la cel ce scrie și mai departe, prin aceasta, până la arierplanul său. O serie întreagă de discipline (cum ar fi filologia, critica textuală, psihologia, sociologia) s-au străduit să dezvolte metodic această a doua cale de lectură. E important de observat că aceste discipline nu pot fi utilizate pentru informațiile proprii calculatoarelor (spre exemplu, în cazul imaginilor sintetice de computer ori al algoritmilor ce le programează). Acestea sunt informații analizate integral încă de la producerea lor și ar fi lipsit de sens să vrei să le reanalizezi. Asta vrea să spună Wittgenstein atunci când afirmă că ar fi lipsit de sens să întrebi care este mobilul enunțului „unu și cu unu fac doi". Odată cu abandonarea lecturii literelor s-ar pierde o întreagă dimensiune a așa-numitei „analize fundamentale". Spre deosebire de textele alfabetice, noile medii sunt totalmente superficiale (complet lipsite de arierplan), comod receptabile, în schimb impenetrabile (cutii negre) pentru cei ce nu știu să citească codurile.

LECTURA DEPĂȘITĂ

S-ar putea însă obiecta că lectura literelor e o metodă depășită tehnic de fixarea vorbirii și că vorbirea nu se pierde nicidecum odată cu abandonarea lecturii de litere, ci, dimpotrivă, abia de acum înainte s-ar putea dezvolta cu adevărat. Este o problemă asupra căreia merită să se reflecteze.

Argumentele în favoarea păstrării literelor sunt în fond argumente în favoarea păstrării și sporirii limbii și a literaturii. Ca și cum literele ar fi singura (ori cel puțin cea mai bună) metodă de păstrare și sporire. Dar lucrurile nu stau așa. Limbile se păstrează mai bine cu ajutorul discurilor și al benzilor de magnetofon decât cu al literelor, întrucât literele nu păstrează decât anumiți parametri ai vorbirii,

neglijând mulţi alţii (spre exemplu, toţi parametrii oralităţii), în vreme ce aceştia se păstrează pe disc şi banda cu aceeaşi fidelitate ca şi elementele literale.

În ce priveşte sporirea limbii (adică realizarea poetică a virtualităţilor limbii), noile registre ale limbii sunt tehnic mai bine manipulate decât textele de litere. Să luăm ca exemplu un disc. Un asemenea disc e astăzi nu doar memorabil după plac, ci şi analizibil cu sau fără ajutorul unor aparaturi auxiliare. Asta înseamnă că limba poate fi modelată cel puţin la fel de bine prin intermediul discului ca şi prin cel al alfabetului şi nimic nu se opune, nici în acest caz, beţiei poetice.

Nu există din punct de vedere tehnic nici o piedică în a înregistra întreaga literatură de care dispunem pe discuri şi benzi, păstrând în felul acesta tezaurul de texte şi, mai mult, făcând ca ele să dobândească o nouă viaţă. Se dovedeşte că lectura e o metodă depăşită tehnic: toţi cei capabili să vorbească vor putea recepta pe viitor toate textele, fără a trebui să înveţe să citească literele. Dimpotrivă: în această situaţie limbile se vor putea dezvolta mai bine decât sub constrângerea unui alfabet ce le reduce şi le respinge posibilităţile.

LECTURA REGĂSITĂ

Obiecţia la argumentele în favoarea literelor poate fi sintetizată astfel: e adevărat că actualmente există o tendinţă de a separa gândirea de limbă, făcând prin aceasta inutilă vorbirea. Cu toate acestea, cei interesaţi în păstrarea şi sporirea limbii nu trebuie să dispere. Există în prezent tehnici de codificare numerică a oricărei vorbiri (de exemplu, *Enciclopedia britanică* poate fi păstrată sub formă de biţi într-un centimetru cub). Şi dacă nu i se pare de ajuns unui fanatic al limbii, el poate să-şi păstreze limbile iubite pe maşini de citit şi de scris semnele, cum sunt magnetofoanele, şi să le manipuleze ca atare.

Sunt contraargumente puternice, ceea ce nu înseamnă că trebuie să ne plecăm în faţa lor. Căci literele exercită o fascinaţie particulară. Când ne folosim de ele suntem încă legaţi de originile culturii noastre, chiar şi atunci când aceste litere apar pe ecranul unui calculator. Dispariţia citirii de litere ar reprezenta o ruptură în tradiţie de o gravitate pe care nici nu ne-o putem imagina. În acest caz cultura noastră ar suferi literalmente (privată fiind în fond de libertate) o transformare totală. Posibil ca citirea literelor să fi devenit inutilă pentru conştiinţa contemporană şi de asemenea pentru o gândire axată pe limbă şi orientată împotriva acestei noi conştiinţe. Dar asta nu înseamnă decât că citirea literelor a devenit un lux pe care unii (o viitoare elită formată din *„litterati"*) şi-l vor putea permite. Şi asta nu pentru că sunt „reacţionari" şi nu acceptă noile tehnici, ci dimpotrivă: ei îşi permit luxul de a citi litere tocmai pentru că noile tehnici îl fac inutil. Căci, în mod ciudat, noile tehnici transformă citirea literelor în activitatea care era la origine: o întreprindere elitară, contemplativă, semn al unei anumite bunăstări. Literele sunt citite nu pentru că asta ar fi de vreun folos, ci, dimpotrivă, pentru a le zmulge din circuitul utilitar. Acesta şi este sensul original al cuvântului „academie": un loc al contemplării. Datorită noilor tehnici, citirea literală devine din nou academică.

Pentru a rezuma: odată cu inventarea alfabetului a început istoria în adevăratul sens al cuvântului şi astfel şi acea societate purtătoare a culturii occidentale. Mai întâi scrisul şi cititul literelor au constituit privilegiul unor minorităţi dominante, pentru ca apoi să se generalizeze. Oamenii capabili să scrie şi să citească posedă o conştiinţă istorică. Dar alfabetul nu a fost niciodată un cod pur, el conţinând dintotdeauna şi ideograme pentru mulţimi (numere). Astfel, acei ce ştiu să citească şi să scrie nu posedă doar o conştiinţă istorică, ci şi una matematică, şi se poate vorbi de o societate alfa-numerică. De la renaştere încoace gândirea matematică a început să se emancipeze de cea istorică. Numerele abandonează codul alfa-numeric, pentru a se constitui în coduri independente. O nouă elită e în curs de formare, şi ea se gândeşte matematic-formal, lăsând gândirea istorică în seama masei care acum a fost alfabetizată. Această elită concepe modele în funcţie de care se orientează masa, fără ca aceasta să poată descifra modelele. În acest sens nu se mai poate vorbi de o societate alfa-numerică, ci în prezent doar de una numerică. Lectura literelor (lectura în sensul restrâns) devine un lux inutil.

În această situaţie se poate vorbi nu numai de un sfârşit al literaturii, ci şi despre un sfârşit al culturii occidentale şi al istoriei în adevăratul ei sens. Societatea numerică nu e numai post-literară, ci şi post-occidentală, şi post-istorică. Dar acesta nu e un motiv pentru a vedea lucrurile catastrofic. Dimpotrivă: în acest context lectura literelor (lectura în sensul literar) devine iarăşi, ca la origini, o temerară întreprindere elitară, aproape sacerdotală, iar cei care i se dedică devin păstrătorii unei moşteniri preţioase pe care o îngrijesc şi o sporesc, cam în felul în care au făcut-o călugării în Evul Mediu timpuriu. Academia ca alternativă a viitorului la care ne putem aştepta.

(Litere internaţionale: Ediţia română, 1992, vara)

BIBLIOTECA DE POEZIE

George BOTA

NICI-O BRAZDĂ, NIMĂNUI!

Din pământul scump al țării,
ce ni l-au lăsat străbunii,
Ce l-au potopit barbarii cei flămânzi,
cum fură hunii,
Din acest pământ de jertfă,
care a hrănit destui,
Nu avem de dat nimica!
Nici-o brazdă! Nimănui!

Pe acest pământ de veacuri,
toate vânturile rele
Au purtat în lung și-n lături
mii de corbi flămânzi cu ele;
Zeci de neamuri îi băură
sângele și vlaga lui!
Nu avem de dat nimica!
Nici-o brazdă! Nimănui!

Nu v-ați săturat, venetici
de măceluri și-mpilare?
Vă simțiți prea strânși acuma
în fireștile hotare?!
De mai vreți bătaie, fie,
mai avem viteji destui!
Nu avem de dat nimica!
Nici-o brazdă! Nimănui!

Pe acel ce zeci de veacuri
îl slujirăm cu răbdare,
L-am iertat, așa-i Românul,
nu-i setos de răzbunare,
Dar de nu ne lasă-n pace,
va fi vai de soarta lui!
Nu avem de dat nimica!
Nici-o brazdă! Nimănui!

TABEL (TABELĂ) (lat. germ.) = 1. Sistem de liniatură cu ajutorul căruia se poate simplifica și restrânge prezentarea unui text; tablă (4), tablou (3). 2. Ansamblu de termeni, simboluri, cifre etc. dispus în șiruri și coloane în cadrul unei liniaturi menit să ilustreze, clasifice, grupeze sau prezinte sintetic conținutul unui text. • Tabel cu dublă intrare = tabel în care se dau explicații, atât pe coloane, cât și pe șiruri; tabel cu o singură intrare = tabel care conține explicații numai pe coloane sau numai pe șiruri. 3. Tabele de clasificare = liste de autori și materii ordonate în coloane. • Tabele auxiliare = tabele care cuprind, în sistemul zecimal, împărțirile de amănunt ale diviziunilor din tabelele de bază, punând noțiunile în relații între ele sau grupându-le din anumite puncte de vedere: al locului, timpului, limbii etc. • Tabele prescurtate = tabele care se rezumă la primele diviziuni ale sistemului de clasificare.

TABLĂ (sl.) = 1. Planșă de lemn, argilă, piatră, metal etc. folosită ca suport grafic. 2. Tablă de ilustrații = listă adăugată de obicei la sfârșitul unei lucrări, cuprinzând enumerarea materialelor ilustrative, mai ales când acestea figurează pe planșe separate. 3. Tablă de materii = cuprins. 4. Tabel.

TABLETĂ (fr.) = Articol publicistic de dimensiuni reduse, care abordează o mare varietate de subiecte: note personale, atitudini de critică socială sau literară, evocarea unor personalități sau a unui eveniment istoric etc.

TABLOU (fr.) = 1. Desen, gravură, pictură, fotografie etc. de obicei înrămate și expuse. • Tablou votiv = compoziție care înfățișează pe ctitori sau pe donatori, de obicei cu miniatura monumentului, clădirii etc. în mână. 2. Subdiviziune a unui text dramatic, destinată să marcheze scurgerea timpului, uneori corespunzând schimbării decorului. 3. Tabel.

TALMUD (fr.) = Carte religioasă la evrei, care conține un comentariu și o dezvoltare dogmatică a *Vechiului testament* sub raport religios, legislativ, literar și istoric.

TĂIETURĂ = 1. Suprimare a unui pasaj dintr-un text deja cules. 2. Întrerupere a unui text care continuă pe o altă pagină. 3. Tăietură de aur = regulă care stabilește proporția ideală dintre lungimea și lățimea unei suprafețe tipărite pentru lucrările cu un pronunțat caracter artistic. 4. Tăietură din presă = articol decupat dintr-o publicație periodică.

TĂLMĂCIRE = V. Traducere.

TÂRG DE CĂRȚI = Prezentare publică, pe o perioadă limitată de timp, a ultimelor producții editoriale din una sau mai multe țări în vederea încheierii unor tranzacții comerciale.

TEHNOREDACTARE (TEHNOREDACȚIE) = Pregătirea tehnică și grafică a unui manuscris înainte de a începe operația de tipărire.

TEHNOREDACTOR = Specialist în lucrări de tehnoredactare. Tehnoredactorul stabilește operațiile tehnice de imprimare a manuscrisului, asigurând totodată condițiile grafice ale cărții (formatul, calitatea hârtiei, clișeele pentru ilustrații, înfățișarea copertei și a supracopertei etc.), în vederea realizării unității dintre conținut și formă.

TEHNOREDACȚIE = 1. Tehnoredactare. 2. Serviciu într-o editură care se ocupă cu tehnoredactarea manuscriselor.

TEXT (fr. lat.) = 1. Ceea ce este exprimat în scris; cuprinsul unei opere literare sau științifice, al unui discurs, al unei legi etc. • Fragment, parte dintr-o scriere. 2. Cuvintele unei compoziții muzicale. 3. Literă de tipar cu un corp de 20 de puncte tipografice.

TEZAUR (lat.) = 1. Ansamblul celor mai rare și mai valoroase piese din patrimoniul unei biblioteci, arhive, instituții muzeale etc. 2. Listă normalizată de termeni (descriptori) și simboluri, indicând relațiile generice, logice și semantice ale acestora, ordonată alfabetic sau după clasele tematice ale disciplinei sau ale grupului de discipline la care se referă. 3. Dicționar tezaur = lucrare lexicografică ce urmărește să înregistreze toate cuvintele vorbirii colective sau cele prezente în textele scriitorilor, poeților etc. reprezentative într-o epocă determinată, sau chiar în toate textele cunoscute ale unei limbi a unei colectivități într-o anumită perioadă.

TEZĂ (fr. lat.) = 1. Afirmație expusă și susținută într-o discuție; idee principală dezvoltată și demonstrată într-o operă, într-o cuvântare etc. 2. Lucrare scrisă, făcută de elevi în clasă sub supravegherea profesorului, la sfârșitul unei perioade de studii sau la examen. • Teză de licență (sau doctorat) = lucrare științifică prezentată de un candidat pentru obținerea titlului de licențiat (sau de doctor într-un anumit domeniu).

TIJĂ (fr.) = (La cutiile fișierului) Bară, vergea de metal, care străbate fișele fiecărei cutii de catalog, fixându-le și împiedicând risipirea lor.

TIPAR (sl.) = 1. Ansamblul operațiilor de tipărire a unui text; tehnica, meșteșugul de a tipări; ansamblul mijloacelor tehnice prin care se imprimă un text. • Expr. A da (ceva) la tipar = a preda (o lucrare) spre publicare. (A fi sau a se afla) sub tipar = (a fi sau a se afla) în pregătire la tipografie pentru a apărea, (a fi sau a se afla) în curs de tipărire. 2. Model, prototip după care se confecționează sau se toarnă diferite obiecte.

TIPARNIȚĂ = Denumire veche a atelierului de tipografie în care culesul și imprimarea se executau manual.

TIPĂRI = A reproduce pe un material texte, imagini, desene etc. cu ajutorul unei mașini speciale; p.ext. a publica, a edita.

TIPĂRIRE = Acțiunea de a tipări și rezultatul ei; imprimare; p. ext. editare, publicare; tipărit.

TIPĂRITURĂ = Lucrare, carte tipărită.

TIPOGRAFIE (ngr.) = Întreprindere sau atelier în care se execută tipărirea de cărți, de ziare etc.; imprimerie, tiparniță. 2. Artă, meșteșug, procedeu de a tipări un text, o lucrare etc.

TIPOTECĂ = Colecție de caractere tipografice.

TIRAJ (fr.) = Numărul de exemplare în care se tipărește o carte sau o publicație periodică.

TITLU (ngr., lat.) = 1. Calificare căpătată de cineva în urma unor studii speciale într-un anumit domeniu de activitate. • Demnitate, funcție, titulatură deținute de cineva sau acordate cuiva; nume, denumire care corespunde acestor demnități, funcții sau titulaturi. 2. Cuvânt sau text pus în fruntea unei lucrări sau a unei părți distincte a ei, indicând rezumativ sau sugestiv cuprinsul acesteia; p. gener. orice lucrare editată. 3. Capitol sau subdiviziune în textele de legi, de regulamente etc. (purtând un număr de ordine).

TOM (fr., lat.) = Fiecare din părțile unei lucrări, ale unei opere de proporții mai întinse, formând adesea o unitate independentă și purtând, de cele mai multe ori, un număr de ordine; volum. • P. gener. Carte, operă, lucrare.

TRADUCERE = 1. Transpunere a unui text dintr-o limbă în alta; tălmăcire. 2. Scriere cuprinzând o transpunere a unui text dintr-o limbă în alta.

TRANSCRIERE (TRANSCRIPȚIE) = 1. Executarea unei copii scrise de mână a unui text (fără schimbări). 2. Text scris care reproduce un model sau un original. 3. Modalitate de transfer grafic de la un sistem de scriere la altul.

TRANSFER DE INFORMAȚII = Ansamblu de operații prin care cunoștințele științifice, elaborate de autori, sunt puse la dispoziția beneficiarilor.

TRANSLITERAȚIE (TRANSLITERARE) = Transcriere a unui text dintr-un alfabet în altul, redând literele prin echivalentele lor din alfabetul în care sunt transpuse.

TRANSPARENT (fr., lat.) = Foaie de hârtie liniată cu linii groase, paralele, care se așază dedesubtul hârtiei de scris, pentru a înlesni scrierea în rânduri drepte.

TRATAT (it.) = 1. Înțelegere scrisă încheiată între două sau mai multe state, în vederea determinării într-un anumit domeniu, a drepturilor și a obligațiilor părților contractante sau în scopul stabilirii unor norme juridice; acord internațional, convenție internațională. 2. Lucrare cu caracter special, în care sunt expuse, metodic, problemele fundamentale ale unei discipline.

TREMĂ (fr.) = Semn diacritic format din două puncte care se așază orizontal deasupra unei vocale, în unele limbi; pentru a indica o anumită pronunțare a sunetului respectiv.

TRILOGIE = Serie de trei opere literare (dramatice ori epice) sau muzicale, aparținând aceluiași autor, care formează o unitate, având personaje și reprezentând de obicei trei momente succesive din viața acestora (sau a urmașilor lor).

TRIMITERE = 1. Cifră sau simbol intercalate în text care îndrumă la o explicație suplimentară, la un comentariu, la o completare, precizare sau referință bibliografică la sfârșitul lucrării, în subsolul paginii sau în alt loc din lucrare și care poartă același semn cu cel din text. 2. Indicație de rapoarte la o altă vedetă de descriere la care poate fi găsită informația căutată. Se exprimă de regulă prin formula *vezi*.

TRIOD (sl.) = Carte rituală creștină cuprinzând cântările și rugăciunile din cele zece săptămâni dinainte de Paști.

TRIPLET (fr.) = Al treilea dintre trei exemplare de același fel.

TRIPTIC (fr.) = Tablou compus din trei părți separate (prinse în balamale în așa fel încât părțile laterale să se închidă peste cea din mijloc), pe care sunt pictate scene sacre și chipuri de sfinți, de zei etc. sau sunt scrise, sub formă de pomelnic, nume de ctitori, de domnitori etc. • P. gener. Ansamblu alcătuit din trei părți distincte.

ULTIMA CORECTURĂ = probă de imprimare finală pe care se efectuează corecturile necesare în vederea aprobării *bunului de tipar*.

ULTIMA EDIȚIE = Formulă de reclamă a unei cărți apărute într-o nouă editare, diferită de ediția precedentă prin unele modificări de conținut și prezentare.

UNIC (lat., fr.) = 1. Care este unul singur, numai unul în genul, de felul său. 2. Care nu poate fi asemănat cu nimic (datorită însușirilor sale excepționale); excepțional, incomparabil.

UNICAT (germ.) = Exemplar unic dintr-un document, dintr-o publicație, dintr-un obiect.

URIC (magh.) = Act de proprietate veșnică sau de donație acordat cuiva în trecut; p. gener. document, act; hrisov, zapis.

URICAR = 1. Persoană însărcinată să redacteze urice în cancelariile domnești; logofăt, pisar. 2. Colecție de documente vechi.

UZ (lat.,it.) = Faptul sau posibilitatea de a folosi ceva; întrebuințare, folosire; folosință. • Expr. Scos (sau ieșit) din uz = care nu (se) mai folosește. • Publicație de uz intern = categorie de publicații cu sferă de circulație restrânsă prin caracterul ei provizoriu, secret sau limitat la domeniul și interesul instituției editoare.

VARIA (lat.) = 1. Culegere bibliografică de scrieri (mărunte) diferite. 2. Rubrică într-o publicație periodică, care cuprinde articole, note și informații mărunte cu un conținut variat.

VARIANTĂ (fr.) = Aspect (ușor) schimbat față de forma de bază, tipică a unui lucru, a unei lucrări, a unui text, a unei acțiuni.

VEDETĂ (fr.) = Cuvânt, grup de cuvinte, simbol sau grup de simboluri scoase în evidență de descrierea din catalog, pentru a servi la orânduirea acestor descrieri după un sistem prestabilit. De exemplu, în cazul cataloguiui alfabetic acest sistem este ordinea alfabetică a numelui autorilor (vedetă de autori) și a titlurilor (vedeta de titlu), pentru lucrările fără autor.

VELINĂ (fr.) = (În sintagma) Hârtie velină = hârtie de calitate superioară, bine încleiată, cu suprafața netedă și de obicei lucioasă.

VERSIUNE (fr.) = 1. Traducere a unei opere literare sau științifice dintr-o limbă în alta. 2. Fiecare dintre formele unui text care a suferit modificări (în raport cu o formă considerată de bază).

VERSO (fr., lat.) = Fața a doua a unei foi scrise sau tipărite.

VEZI = Termen de referire la locul unde trebuie căutată o definiție, o explicație, o informație etc. În biblioteci, *vezi* se utilizează ca trimitere catalografică la alte fișe. • *Vezi și* = trimitere ce semnalează un izvor cuprinzând detalii sau completări în legătură cu o informație sau o idee la care se face referiri.

VINIETĂ (fr.) = Ilustrație de mici dimensiuni care se pune la începutul sau la sfârșitul unui text (tipărit sau manuscris), al unui capitol etc.; ornament pe coperta unei cărți; clișeu folosit în tipografie pentru ornamentație.

VIRGULĂ (fr.) = Semn de punctuație care delimitează grafic unele propoziții în cadrul frazei și unele părți de propoziție în cadrul propoziției.

VOCABULAR (fr., lat.) = 1. Totalitatea cuvintelor unei limbi; lexic. • Totalitatea cuvintelor specifice unei anumite categorii sociale, unui scriitor sau vorbitor etc. 2. (Înv.) Dicționar, de obicei de proporții mici, lexic, glosar.

VOLUM (fr., lat.) = Carte (legată sau broșată) având în genere mai mult de zece coli de tipar; fiecare dintre cărțile care alcătuiesc împreună o lucrare unitară; tom.

WHO'S WHO (engl.) = Dicționar biografic al unor personalități marcante.

XEROCOPIE = Copie a unui text sau desen obținut prin procedeul de xerografie.

XEROGRAFIE (germ., fr.) = Procedeu special de tipar fără contact între formă și suport, la care se utilizează pentru reproducerea și imprimarea textelor sau imaginilor, fenomenul de electrizare statică și de fotoconductibilitate.

XEROX = Aparat de reprodus și de multiplicat, bazat pe xerografie.

XILOGRAFIE (fr.) = 1. Procedeu tipografic la care se folosesc clișee gravate în lemn; arta de a grava în lemn. 2. Clișeu tipografic gravat în lemn.

XILOGRAVURĂ (fr.) = 1. Totalitatea procedeelor necesare producerii formei de tipar pentru xilografie; formă de tipar obținută printr-un astfel de procedeu. 2. Procedeu de gravură care constă din săparea unui desen pe o placă de lemn și imprimarea lui pe hârtie. 3. Arta de a grava în lemn. • Clișeu gravat în lemn; stampa executată cu un astfel de clișeu.

ZIAR = Publicație periodică, de obicei cotidiană, în care se tipăresc știri, informații politice, sociale și culturale etc. de actualitate; gazetă, jurnal.

ZIARIST = Persoană care lucrează în redacția unui ziar, a unei reviste sau care colaborează (permanent) la ele; gazetar, jurnalist.

ZINCOGRAFIE (fr.) = 1. Procedeu de tipar pentu ilustrații în care se folosesc clișee obținute prin fotografiere și gravare pe plăci de zinc (cupru, aramă, oțel etc.). 2. Atelier în care se execută clișee prin zincografie (1). 3. Reproducere, ilustrație executată prin zincografie (1).

ZINCOGRAVURĂ (fr.) = 1. Tehnică a realizării clișeelor de zinc impermeabile prin gravare manuală sau mecanizată. 2. Clișeu executat prin zincogravură.

ZONĂ (fr.) = Secțiune mare a I.S.B.D. I.S.B.D. include șapte zone: a) a titluiui și mențiunii de autor; b) a ediției; c) a adresei; d) a colaționării; e) a colecției; f) a notelor; g) a I.S.B.N., legăturii și prețului.

Selecție de Gabriela BURUIANĂ

ANTON PANN

POVESTEA VORBII

DESPRE ÎNVĂȚĂTURĂ

Poartă condei la ureche
Ca să-i zicem logofete[1]
Și când îl ei de scurt zice:
Sunt logofăt să te-nvăț
Cu cuțit să scrii pe băț.
Că
Este tânăr ș-o mai crește,
De-o trăi, să procopsește[2].
În adevăr,
Nu e nici o îndoială,
Are semn de procopseală.
Dar
S-o procopsi când mi-o crește
Păr în palmă ș-între dește.
Căci ce folos?
Răsur frumos înflorit
Ș-între spini a răsărit.
Și
Știe ce e în carte: slove negre pe hârtie albă.
Că
Îți citește ca în palmă.
Și
Numai pe dește
Orice-ți socotește.
Îndată zice:
Una este una, două fac mai multe.
Sau:
Tu știi una, două, eu știu pân' la noauă.
Și
Pe cât poate pânea-și scoate.
Însă
Tot învățăm cât trăim
Și neînvățând murim.
Că trăind omul, când și când
Află ce nu-i dă prin gând.
Zicând:
De multe-n lume am dat
Și tot nu m-am învățat.
De aceea
Câte cuvinte le zici, le vinzi,
Și câte tu le auzi, le prinzi.
Cum zice un filosof:
Picioarele-ți roază pragurile învățaților.
Că
Școala face pe omul om
Ș-altoiul pe pomul pom.

DESPRE IPOCRIZIE SAU FĂȚĂRNICIE

Mănâncă sfinți și scuipă draci.
Și
Cu trupul în biserică și cu gândul la dracul.
Fățarnicul
Este o floricică, cine-l miroasă nasu-i pică.
Că
Nici dracul mai întâi
Nu-i dă de căpătâi.
Că
Mâna care nu o poate mușca o sărută.
El este
Ca cărbunele stins, care te mânjește,
Și ca cel aprins, carele te pârlește.
Ochii porcului caută tot la pământ,
Geme nebolind și caută nepierzând.
Dar
Boala lui e sănătatea noastră.
Ipocritul este
Mâța blândă zgârie rău.
Și
Cărbune cu cenușe acoperit
Că e
La unii mumă și alții ciumă.
Umblă
În gură cu Dumnezeu și în inimă cu dracu.
Și
Ziua fuge de bivol și noaptea apucă pe dracu de coarne.
În cuibul smeritului lăcuiește dracu.
El
Cu lingura îți dă dulceață și cu coada el îți scoate ochii.
Lup îmbrăcat în piele de oaie.
Umblă să sperie lupul cu pielea oii.
Dar
Baba bătrână nu să sperie de drugă[3] groasă.

---

1 Secretar, grefier
2 Învață
3 Fus mare pentru răsucit fuiorul

SOMMAIR

La décision du Collège du Ministère de la Culture et des Cultes de la République de Moldova, du Conseil de l'Association Bibliothécaire de la République de Moldova concernant le Concours républicain pour le meilleur travail dans le domain de la bibliologie
p. 2

Le réglement du Concours républicain pour le meilleur travail dans le domain de la bibliologie
p. 3

Le Programme de collaboration entre Roumanie et la République de Moldova
p. 4

Le Protocole (La Bibliothèque départementale Ialomița – La Bibliothèque municipale de Bălți)
p. 5

Le Protocole (La Bibliothèque départamentale Buzău – La Bibliothèque d'arrondissement Soroca)
p. 5

Lettres du pays
p. 6

ȘTEFAN ANDRONACHE. A travers Moldova d'au-delà de Prut
p. 9

ELENA-MARIA SCHATZ. Des ouvrages imprimées Koberger dans les collections de Roumanie
p. 11

MIRCEA-VALER STANCIU. Sans licences sur les contes „licencieuses" de Creangă
p. 14

ION CEPOI. La fortune d'Anton Crihan
p. 18

Anton Crihan: Chronologie
p. 19

TATIANA BRAGĂ. La Bibliothèque d'Anton Crihan
p. 20

ALEXE RĂU. Discours sur Aethicus Histricus
p. 20

ALEXE RĂU. Le graveur Ilie dans la lumière de la vérité
p. 24

TUDOR NEDELCEA. Livre sur l'histoire du livre
p. 29

CARMEN-MARIA ANDRAȘ. L'ouverture culturelle de Moldova pendant la règne de V. Lupu
p. 51

I. CARAMALÂU. Le liage des livres
p. 55

VILEM FLUSSER. Une société alfa-numerique
p.63

Petit dictionnaire
p. 71

ANTON PANN. L'histoire de la parole
p. 75

SUMMARY

The decision of the Culture and Worship Minist College of the Republic of Moldova to Council Libra Association from Republic of Moldova in connecti with Republican contest for the best work in bibliolo field
p. 2

The republican contest regulations for the best work bibliology field
p. 3

The program by collaboration between Roumania ar Republic of Moldova
p. 4

The Protocol (The District Library Ialomița – Th Municipal Library of the Bălți)
p. 5

The Pro'ocol (The District Library Buzău – Th District Library Soroca)
p. 5

The lettres from country
p. 6

ȘTEFAN ANDRONACHE. From Moldova beyond th Prut
p. 9

ELENA-MARIA SCHATZ. Koberger printings in the collections from Roumania
p. 11

MIRCEA-VALER STANCIU. Without licences about „licentions" tales of Creangă
p. 14

ION CEPOI. The property of Anton Crihan
p. 18

Anton Crihan: Cronology
p. 19

TATIANA BRAGĂ. Anton Crihan's library
p. 20

ALEXE RĂU. The word about Aethicus Histricus
p. 20

ALEXE RĂU. Engraver Ilie in the ligt of truth
p. 24

TUDOR NEDELCEA. The book about a book
p. 29

CARMEN-MARIA ANDRAȘ. Moldova cultural opening in the time of V. Lupu reign
p. 51

I. CARAMALÂU. Bookbinding
p. 55

VILEM FLUSSER. An alfa-numeric society
p. 63

Shopt dictionary
p. 71

ANTON PANN. The tale of word
p. 75

Carte românească de învățătură
(Cazania lui Varlaam), Iași, 1643

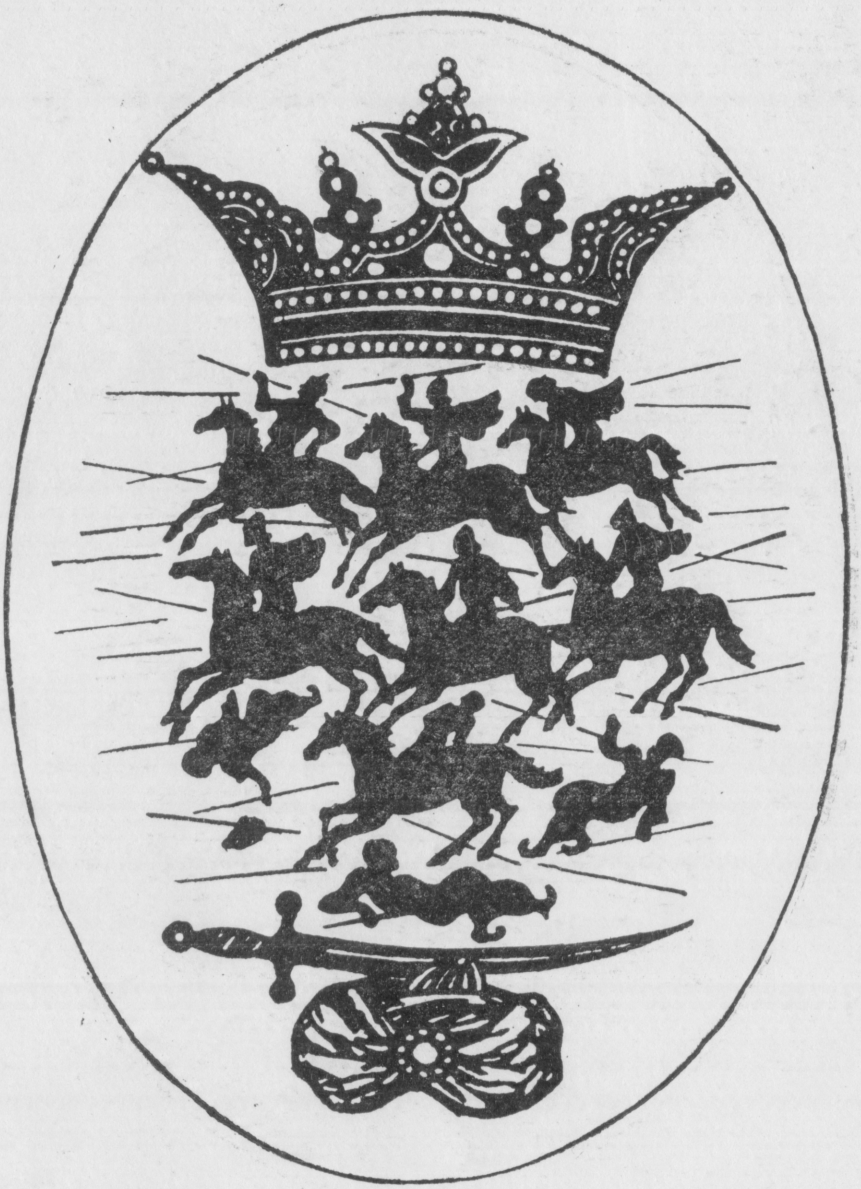

, com. 942, tir. 2000